

Norsk nasjonalidentitet i de norsk-islandske kildene:

En analyse av norsk nasjonalidentitet i middelalderske kildemateriale

Finn Erik Dyngeland Hammar

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Historie mastergradsoppgave, HIS350

Middelalderhistorie

Universitetet i Bergen, Høst 2022

English summary:

This master's takes a look at five different medieval sources in order to find out what characterises Norwegian national identity throughout the medieval sources. By analysing specific traits some of the sources reveal in regards to a specific Norwegian identity and patriotic sentiments and comparing each source to the rest of the selected sources, I hope to reveal what is a common understanding of Norwegian national identity over a period of time, and what is specific to certain authors. By looking specifically at four topics, the relationship between the fatherland and the king, self-understanding and contact with foreigners, the relationship between religious identity and national identity and the relationship between regional identity and national identity, I hope to arrive at a better understanding of what the medieval authors considered as part of the Norwegian national identity. The king is regarded as important for the Norwegian national identity as the king defends the country against foreigners and maintains the inherited laws and sees that they are upheld. At the same time there does seem to be a difference between kingdom and country and some indication of loyalty towards the country and not just the king. The Latin sources seem to sometimes have a greater regard for Norwegians as a peoples *gens* while at the same time, for the Norse written sources, conflict with Denmark is highlighted while in the Latin sources there appears less anti-Danish sentiment. Religious concerns also boost the Norwegian national identity when it comes to how they regard someone like St. Olaf while also coming into conflict with it when clerical sources have to judge certain historical rulers like Earl Håkon. Regional identity is less prevalent among the sources, but one particular group stands out from the others. The Trønders are depicted as more independent and rebellious from other regional groups in Norway, while still being depicted as maintaining an important view of themselves as the centre for Norway. The sources give some indication that there was an identity connected to the *lagdømme* and that there might have occasionally been conflict between the interests of the Crown and the interests of regional *lagdømme*. However, the sources don't give any indication for this sort of conflict being a consistent thing and that often it was conflicts and disputes between different *lagdømme*, rather than with the king, was most prevalent.

Forord

Sommeren 2014 hadde jeg fått mitt første eksemplar av Heimskringla og jeg var veldig spent på å få lese det. Jeg har siden barndommen vært opptatt av historie, og selv om jeg hadde lest flere bøker om historie, var det sjeldent jeg fikk muligheten til å lese primærkildene. Jeg satt meg ned for å lese på et bibliotek og forstod fort hvorfor Snorres Heimskringla var den nest mest solgte boken i Norge. Gjennom kulturell osmose hadde jeg også kommet i kontakt med ideer om hva fortidens mennesker hadde for formeninger om nasjonalisme og nasjonalidentitet. Jeg hadde hørt at folk ikke forstod seg selv som en del av et større folk og hadde ikke lojalitet til sitt land, men kun til sine lokale miljøer og kongen. Det var derfor jeg ble såpass spent da jeg leste i sagaen om Olav Tryggvasson at det fremkom et direkte nasjonalt utsagn i slaget ved Svolder. Ikke bare var dette verdens første «det var en gang en svenske, danske og nordmann» spøk, men det var et tydelig uttrykk for en felles forståelse av kong Olav og hans menn som nordmenn, slik Eirik Jarl og hans menn var. Hvordan kunne dette jeg hadde hørt om nasjonalidentitet stemme overens med hva jeg leste med mine egne øyne? Hadde historieforskere rett og slett bare oversett hva kildene faktisk sa fordi temaer som nasjonalidentitet og nasjonalisme i fortiden var uinteressant for dem? Dette var det som gjorde at jeg ønsket å finne ut mer og skrive om norsk nasjonalidentitet fra et faglig perspektiv.

Denne oppgaven har vært tøff og jeg føler både glede og sorg over å være ferdig. Jeg hadde ikke klart å komme meg videre dersom det ikke hadde vært for god veiledning fra min veileder, Leidulf Melve, som har kommet med konstruktive kommentarer og hjulpet meg med å spesifisere oppgaven. Jeg vil også takke Kirsi Leena Salonen samt mine medstudenter, spesielt Mikal Melhus Tøsse som kjente mye av det samme materialet og kom med gode og konstruktive kommentarer for oppgaven.

Jeg vil også takke nære venner som har vist interesse for problemstillingen og gjennom gode samtaler hjulpet meg med motivasjonen for å skrive. Det er flere som fortjener takk for å gi meg denne motivasjonen, men jeg vil gi en stor takk til min gode venn Haakon Teig og Rune Eidsaa. Gjennom deres samtaler har jeg funnet motivasjonen for å stå på og bli ferdig med oppgaven.

Innholdsfortegnelse

Innledning og problemstilling	5
Begrepsavklaring.....	6
Legge til rette for tidligere forskning om norsk nasjonalidentitet i vikingtiden og middelalderen	8
Kildene	11
Teori	14
Metode.....	17
Hoveddel	18
Fedrelandet og kongen	18
Patria.....	18
Landet.....	23
Ættland	29
Nordmennesenes konge.....	32
Kongen og landet.....	43
Oppsummering	52
Nordmennesenes forståelse av seg selv og møte med andre nasjonaliteter.....	53
Hva ble regnet som norsk? Nordmennesenes selvforståelse	54
Konflikter med andre nasjonaliteter	60
Positive beskrivelser om andre folk	73
Oppsummering	80
Religiøs identitet og nasjonalidentitet	81
Olav den Hellige.....	82
De to Håkonene.....	83
Forholdet mellom kongen og kirken	91
Oppsummering	94
Regional identitet og nasjonalidentitet	94
Uttrykk for regional identitet i kildene	96
Forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet.....	103
Lagdømspatriotisme	105
Oppsummering	109
Oppsummering av hoveddel.....	110
Konklusjon	113
Kilder.....	114
Forskningslitteratur	115

Innledning og problemstilling

Når en leser primærkilder fra fortiden, er det flere måter en kan velge å lese dem på. De fleste som åpner en historiebok skrevet av en historikere forventer å kunne lese om hendelser i fortiden. Denne type bøker eller forskningslitteratur bygger på historiske kildematerialet som må vurderes til hvilken grad det er en pålitelig gjengivelse av hendelsene i fortiden. Da må en vurdere forfatteren, konteksten den er skrevet rundt, forfatterens fordommer, forfatterens virkelighetsforståelse osv. Dette vil si å lese kildene for å få svar på realhistoriske spørsmål, men av og til kan forfatterens kommentarer og utgangspunkter være like interessante som hendelsene han skriver om. En kan få svar på hva slags holdninger var dominerende på tiden forfatteren skriver og hvordan dette preger lesningen av fortiden.

For det norsk-islandske kildematerialet er dette spesielt gjeldende. Kildene vi har fra den norske middelalderen er ganske omfattende og kan deles inn i flere kategorier. Ofte er det sagamaterialet vi tenker på når vi hører om norske middelalder kilder, men det finnes flere kilder enn bare sagamaterialet. Sagamaterialet kan deles inn i tre grupper, oldtidssager, fortidssagaer og samtidssagaer. Enda mindre kjent er de geistlige kildene som *Historia Norvegia* og *Om de gamle norske kongene* av Theodoricus monachus, eller *Tjodrek Munk* som han ofte blir kalt på norsk, som er verk skrevet på 1100-tallet på latin. Disse verkene ble handler blant annet om historien til de norske kongene og er skrevet i en tid før det var normalt å skrive på norrønt. De geistlige kildene er skrevet for et annet publikum enn de norrøne sagaene og vurderer kongene, ikke overraskende, fra et mer kristent ståsted. En kilde som eksisterer som en saga i en slags overgangsfase er *Ågrip*, en saga mest sannsynlig skrevet av en geistlig, men som er skrevet som en saga og på norrønt. Hendelsene i disse historiene kan gi oss innsikt i hvordan forfatterne forstod seg selv og andre grupper i verdenen de levde i. Hvordan de forstod sitt eget folk og seg selv i kontrast med andre grupper kommer også frem gjennom disse kildene. Noen av sagaene er skrevet av islendinger, men som regel er det etter forespørsmål fra nordmenn, mens andre er skrevet i Norge av nordmenn og noen er skrevet i Norge, men vi vet ikke om det var en nordmann eller islending. Til hvilken grad en islending gjengir korrekt holdningene til en nordmann har også vært diskutert og de fleste historikerne mener at de islandske sagaene gir en forståelse som nordmennene delte.

Problemstillingen for denne masteroppgaven lyder som følger: «Hva slags uttrykk og kjennetegn for norsk nasjonalidentitet kommer frem gjennom de norsk-islandske middelalder kildene mellom ca. 1160-1260?»

For å svare på en slik problemstilling vil det være nødvendig å ha en god struktur gjennom oppgaven. Det første jeg vil gjøre er å gå gjennom begreper og avklaringer slik at leseren er tydelig på hva som menes med de forskjellige begrepene, spesielt dem som kan være svært anakronistiske. Dette gjelder ord som «nasjonalisme», «norrøn» og hva slags begrep som brukes over de forskjellige gruppene. Etter dette ønsker jeg å gå gjennom tidligere forskning og hva som har vært fokusert på hva gjelder norsk nasjonalidentitet. Jeg kommer også til å gå gjennom kildene, deres bakgrunn og hvorfor jeg har valgt akkurat det kildematerialet for å svare på problemstillingen. I den siste delen av innledningen av oppgaven vil jeg gjøre rede for teori og metode, hvor jeg gjør rede for hva slags nyttig gjøring en kan bruke kildene for å forstå nasjonalidentitet og hvordan en kan bruke tidligere forskning for å svare på problemstillingen. Jeg vil også gjøre rede for hva slags metode jeg ønsker å bruke for å svare på problemstillingen og om kildene skal lese som levninger eller beretninger. Hoveddelen av oppgaven er delt inn i fire kapitler som er delt inn etter en tematisk undersøkelse på norsk nasjonalidentitet. Først vil jeg gå gjennom forholdet mellom fedreland og kongen, hvor jeg ser på hvordan fedrelandstanker og konge lojalitet gjør seg gjeldende for å forstå norsk nasjonalidentitet. I andre kapittel gjør jeg rede for hvordan kildene vurderer norsk selvforståelse og møte med andre folk. I tredje kapittel går jeg gjennom forholdet mellom norsk nasjonalidentitet og religiøs identitet og ser på hvordan geistlige kilder skiller seg fra de ikke-geistlige norrøne sagaene i deres vurderinger av visse personer. Til sist vil jeg gjøre rede for forholdet mellom norsk nasjonalidentitet og regional identitet slik det fremkommer i kildene, hvor jeg ser på hvordan de støtter hverandre eller er konflikt-drevne. Etter å ha gått gjennom hoveddelen og analysert kildematerialet vil jeg kort oppsummere hoveddelen. Til sist vil det framlegges en konklusjon i samsvar med masteroppgavens problemstilling og gi en fullstendig kilde- og litteraturliste.

Begrepsavklaring

I denne oppgaven vil begrepene jeg bruker hovedsakelig bestå av hva slags begreper jeg finner i fra kildene og forskere. Det har blitt argumentert for av forskere som Steinar Imsen at vi finner en lik korrespondanse av forståelsen av svensker, dansker og nordmenn i kilden om Ottars reise til den forståelsen vi har i dag. Det vil si at på Ottars tid forstod vi folkene som er forfedrene til dagens svensker, dansker og nordmenn på samme måte, altså at de også var svensker, dansker og nordmenn. For min del vil jeg først og fremst bruke begrepene kildene bruker, det vil si svear fremfor svensker og daner fremfor dansker. Jeg kommer derimot til å

adjektivene «dansk» og «svensk» ettersom dette er ofte hvordan slike adjektiv kommer frem i moderne oversettelser.

Nordmenn eller «norðmenn» har ikke endret seg i en slik grad at det gir mening å si «norðmenn» fremfor «nordmenn» og jeg kommer derfor til å bruke begrepet «nordmenn» i oppgaven. Mer problematisk blir det å diskutere adjektivet «norsk». På tiden jeg diskuterer brukte man ikke begrepet «norsk» som et adjektiv men brukte begrepet «norrøn». Dette skaper åpenbart problemer ettersom i forskningslitteraturen i dag blir «norrøn» ofte brukt som en fellesbetegnelse på «vikingene» eller den nordgermanske befolkningen. Jeg bruker derfor «norsk» som adjektiv og presiserer at hvor «norrøn» som et begrep for å bety «norsk» i teksten, vil dette være forbeholdt sitater i fra kildene.

På grunn av denne forvirringen av begrepet «norrøn» vil jeg helst unngå å bruke begrepet som et fellesbegrep for nordmenn, svear, daner, islendinger, færøyinger osv. I stedet vil jeg bruke begrep som nordboer eller nordgermaner. En kan selvfølgelig problematisere disse begrepene også, men jeg mener de fungerer som gode begreper som omfavner hva som siktes til. Jeg kommer derimot til å bruke begrepet når det gjelder språk.

Oppgaven har som mål å undersøke hva kildene sier om norsk nasjonalidentitet og hvordan de forstår hva norsk nasjonalidentitet sitt innhold. Begrepet henger ofte tett sammen med begrepet «nasjonalisme» og ettersom diskusjonen om nasjonalisme kommer opp i forskningslitteraturen blir det nødvendig å drøfte hva som menes med dette begrepet.

Et problem som er felles for både definisjonen av nasjonalisme og nasjonalidentitet er at de ofte knyttes opp mot ideologiene på 1800-tallet. Dette var da ideologiene kom dukket opp og siden dette er ved modernismens gjennombrudd er det ikke rart at nasjonalisme får et moderne preg i diskusjoner. Derimot kan det være vi overser noe vesentlig med å forstå nasjonalisme som noe moderne. Ofte er det nasjonalliberalismen som blir definisjonen av nasjonalisme i forskningslitteraturen som har utgangspunkt i folkesuverenitetsprinsippet. I oppgaven vil jeg definere nasjonalisme som «Et politisk ønske om å samle alle av samme nasjonalitet innenfor samme selvstendige politiske enhet».

Jeg mener denne definisjonen er fruktbar å bruke og mener at ofte blir moderniteten til nasjonalisme overdrevet. Selv om nasjonalismens store gjennombrudd skjedde i moderniteten betyr ikke det at lignende utgangspunkt var fraværende i tidligere tider.

Et annet begrep som fremkommer i kildene er «hedning» som da sikter til dem som fulgte til den førkristne troen eller noen steder muslimer. Jeg kommer til å bruke hedning til å primært mene dem som fulgte den førkristne troen. Jeg rettferdiggjør bruken av dette begrepet med at det er det begrepet som brukes i kildene til å referere til den førkristne befolkningen. I tillegg har andre forskere brukt begrepet, også i nyere tider, og dermed bør det anes som et gyldig begrep.

Legge til rette for tidligere forskning om norsk nasjonalidentitet i vikingtiden og middelalderen

I eldre norsk historieskrivning ble den norske nasjonalidentiteten aldri satt tvil på. Tross at historieskrivningen har vært skrevet av nasjonalister, skandinavister og marxister var nasjonalidentiteten i eldre historie aldri betvilt etter de første årene på 1800-tallet.

Konservative historikere som Michael Birkeland, som var positiv til unionen med Sverige, argumenterte for eksistensen av norsk nasjonalfølelser i unionstiden med Danmark og fremmet unionen som positivt for fedrelandet (Melve 2010, 149-151). Det marxistiske synet på det nasjonale delte seg inn i to leirer, den ene var representert av Halvdan Koht som videreførte Sars syn på den nasjonal-demokratiske syntesen, men tok utgangspunkt i klassekamp og slik forente arbeidernes klassekamp og den nasjonale kampen sammen. Mot dette hadde du Edvard Bull som delte majoriteten av arbeiderbevegelsen sitt negative syn på det nasjonale, men slike Sverre Bagge påpeker, selv blant marxistiske og anti-nasjonalister, som Edvard Bull, ble det aldri satt spørsmål om at det eksisterte en norsk nasjonalidentitet allerede i middelalderen (Bagge 1995, 1).

Siden 1980-tallet har det spredt seg et syn på nasjonalidentitetens modernitet, hvor Ernst Gellner og Eric Hobsbawm fremmet argumenter for at nasjonalisme og nasjonalidentitet var knyttet til nye institusjoner gjennom det moderne gjennombruddet som gjorde at kommunikasjon mellom ulike regionale grupper ble tettere og skapte dermed grunnlag for nasjonalisme og nasjonalidentitet (Gellner 1982)(Hobsbawm 1990).

Dette synet har fått kritikk fra visse forskere som mener at Gellner sine teorier ikke har tatt hensikt for en empirisk undersøkelse om hva som sies om nasjoner og folk i førmoderne tider og Hobsbawm, som er mer empirisk, har blitt kritisert for å ha vært selektiv i sin forskning hva gjelder «proto-nationalism». Forskere som Anthony D. Smith, Aviel Roshwald, Azar Gat og flere andre har argumentert for at en kan finne nasjonalisme og nasjonalidentitet i førmoderne tider (Smith 1988)(Roshwald 2006)(Gat 2013). Man skiller mellom to posisjoner hos dem som mener at nasjoner og nasjonalidentitet ikke nødvendigvis er et moderne

fenomen, hvor den ene posisjonen kalles «primordialisme» og den andre «preminnenialisme». Primordialistene mener at nasjoner er naturlige fenomener som er uendrende og satte, mens primordialistene mener at nasjoner er konstruerte fenomen, men at visse nasjoner har blitt konstruert før den moderne perioden. Disse to posisjonene blir ofte slått sammen som en posisjon, altså at nasjoner ikke er et moderne fenomen, og kalt «tradisjonisme»¹.

I norsk sammenheng var det en representant for den «tradisjonalistiske» skolen som startet debatten i norsk forskning om førmoderne norsk nasjonalisme og nasjonalidentitet. Under EF/EU-debatten skrev Steinar Tøsse et innlegg ifra Arbeideravisen hvor han påstod at i norsk middelalder var ikke nasjonalidentitet viktig eller til stede (Tønnesson 1992, 7). Kåre Lunden svarte på Tønnesson sitt innlegg i sin artikkel «Was there a Norwegian national identity in the middle ages?» Lunden argumenterte for at en kunne snakke om nasjonalisme og nasjonalidentitet i Norge under middelalderen og la frem både teoretiske og empiriske belegg for å underbygge sitt argument. Gjennom å se på hvor integrert den norske økonomien var, samt hvordan kongen var avhengig av bøndene for sitt militærapparat gjennom den norske leidangen, ville den norsk nasjonalbevissthet være dannet da folk fra flere regioner ble kalt inn for å kjempe i kongens hær. Lunden mente at kildene også gav flere eksempler på forekomsten av norsk nasjonalidentitet og mente at en kunne snakke om lojalitet, ikke bare til kongen, men til landet også. Kildene gav flere uttrykk for nordmennes forståelse av seg selv som nordmenn og Lunden mente at det ikke skilte seg fra de uttrykkene en kunne finne hos norske sjåvinister i andre halvdel av 1700-tallet i kjølevannet til 1814.

Denne artikkelen fikk også Sverre Bagge til å delta i diskusjonen om norsk nasjonalidentitet og Bagge ville senere gjøre en norsk oversettelse av artikkelen sin i boken *Mennesket i middelalderens Norge*. For Bagge var det et skille mellom nasjonalidentitet og nasjonal lojalitet, for selv om kildene gav uttrykk for at det eksisterte holdninger om nordmenn som et eget folk, men at disse holdningene ikke kan argumenteres for å være nasjonalistiske. Nasjonalisme er knyttet til statsformasjon og i middelalderen er det problematisk å snakke om en «stat». Det nærmeste en kommer er monarkiet og på dette grunnlaget mener Bagge at en kan se på i hvilken grad kongeriket i Norge hadde et nasjonalt innhold. Bagge vektlegger monarkiet fremfor nasjonen, men mener også at forskjellen mellom de to ofte kan bli overvurdert og at det norske monarkiet hadde en mye større folkelig oppslutning enn andre europeiske monarkier.

¹ Jf. (Gat 2013, 1) og (Imsen 2015, 12-13)

Fire år etter Bagge og Lunden publiserte sine artikler kom det et mer kritisk svar til holdningen ovenfor nasjonalidentitet i middelalderen. Den islandske forskeren, Sverrir Jakobsson, skrev en artikkel «Defining a Nation: Popular and Public Identity in the Middle Ages», hvor forfatteren forsøker å gjøre rede for hva slags lojalitet og identitet var mest vanlig for folk som levde i Norge på middelalderen. Jakobsson gikk gjennom flere forskere og materielle og problematiserte forholdet rundt diverse utsagnene om norsk nasjonalidentitet. Det var spesielt to ting Jakobsson pekte på som problematisk med å bruke sagaene som kilde for å svare på alminnelig mentalitet i middelalderen. Det første var det islandske forfatterskapet, og Jakobsson gjorde rede for at flere av islendingene hadde dårligere kontakt med Norge enn hva som ofte antas, spesielt hva gjaldt regionale forhold og at en kunne ikke argumentere for at islendingene hadde kjennskap til norske forhold utenfor det norske hoffet. Det andre Jakobsson mente var problematisk var at kildene som reflekterte nasjonalidentitet ofte var svært pro-monarkiske og dermed kan en ikke skille det nasjonale fra det monarkiske. I stedet for mente Jakobsson at lagdømmene utgjorde større sentre for lojalitet og identitet for rike bønder.

Diskusjonene mellom Lunden, Bagge og Jakobsson står som et kjent slagfelt innenfor forskningen på norsk nasjonalidentitet i middelalderen og senere forskere som ønsker å gi svar på hvordan en skal forstå norsk nasjonalidentitet i middelalderen har pekt til diskusjonene mellom disse tre for å gi et svar.² Debatten har senere gått videre til å ikke bare diskutere til hvilken grad en kan snakke om en norsk nasjonalidentitet i høymiddelalderen, men om det er mulig å spore det enda lengre tilbake til vikingtiden. Spørsmålet om Ottar fra Hålogaland, som snakker om «nordmennes land», berettiger muligheten for å snakke om norsk nasjonalidentitet allerede på 800-tallet har vært diskutert av flere forskere. Her har det oppstått to posisjoner i forskningslitteraturen, dem som mener at «nordmennes land» og «nordmenn» referer til folk i et geografisk område og ikke som et enhetlig folk, og dem som mener at Ottar gir uttrykk for en selvforståelse av seg selv som nordmann i en nasjonal betydning. Den førstnevnte posisjonen er representert gjennom personer som Claus Krag, Inger Storli og Sverrir Jakobsson (Krag 1995, 81)(Storli 2018, 80-81)(Jakobsson 1999, 92). Den sistnevnte er representert gjennom forskere som Erik Opsahl, Steinar Imsen, Torgrim Titlestad og Shane McLeod. Det er også en videre diskusjon om nordmennene som dro til Irland forstod seg selv som nordmenn og om det var en nasjonal konflikt mellom nordmenn

² Jf. (Krag 2009, 258)

og daner på de britiske øyene.³ Debatten har også beveget seg over til senmiddelalderen og unionstiden med Danmark hvor Opsahl og Øystein Rian har argumentert for at en kan finne eksempler på norsk nasjonalidentitet, selv etter nordmennene gikk over til å ha unionskonger som styrte over dem (Opsahl 2017, 449-460)(Rian 2001, 517–530).

Blant forskere som forsker på norsk nasjonalidentitet i middelalderen og tidligere er det ingen som forneker at det forekommer uttrykk for norsk nasjonalidentitet i kildene. Diskusjonen dreier seg primært om en kan lese kildene som uttrykk for en bredere mentalitet i samfunnet eller om dette var noe som forbeholdt seg overklassen. Siden en ikke kan få et entydig svar på dette gjennom kildene har dermed forskningen blitt mer teoretisk og en analyse av hva som preger kildenes syn på hva som kjennetegnet norsk nasjonalidentitet har som følger i mindre grad blitt diskutert.

Kildene

Norge befinner seg i en unik posisjon sammenlignet med andre skandinaviske land når det kommer til kildematerialet for den norske middelalderen. For kildene vi har på norsk middelalder er langt mer omfangene enn vi har sammenlignet med Danmark og spesielt Sverige. Vi har også et stort mangfold av kilder hvor forfatteren har forskjellig utgangspunkt fra de andre. For denne oppgaven kommer jeg til velge ut fem kilder som jeg skal sammenligne og se hvordan de omtaler norsk nasjonalidentitet og de fem kildene er: *Historia Norvegia*, *Theodoricus Monachus*, eller *Tjodrek Munk* som jeg kommer til å kalle ham fra nå av, *Ågrip*, *Fagerskinna* og *Håkon Håkonsson saga*. Tre kan kategoriseres som geistlige kilder, mens tre kan kategoriseres som norrøne sagaer. *Ågrip* er kilden som både kan regnes som geistlig og norrøn, fordi den er skrevet av en geistlig som gjør at forfatteren har visse synspunkter som ligner *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munk*, men siden den også er norrøn skiller den seg også ut fra de andre, blant annet gjennom å sitere kvad og visse ord latin har, men ikke norrønt, gjør at forfatteren omtaler ting annerledes til tider. *Ågrip* og *Fagerskinna* er fortidssagaer, mens *Håkon Håkonsson saga* er en samtidssaga. Det vil si at *Ågrip* og *Fagerskinna* skriver om hendelser som tok sted alt fra noen hundre år tidligere, til noen tiår før, mens en samtidssaga som *Håkon Håkonsson saga* forteller om hendelser som tok for seg relativt nylig og hvor forfatteren skriver om hendelser som tok sted hans egen samtid eller like før. Felles for de geistlige kildene er at de ble skrevet i andre halvdel av 1100-tallet, mens *Fagerskinna* og *Håkon Håkonsson saga* ble begge skrevet på 1200-tallet, men med stort

³ Jf. (Smyth 1991, 24-52) og (Downham 2009, 139-169)

mellomrom hvor *Fagerskinna* var i første halvdel av 1200-tallet, mens *Håkon Håkonsson saga* var skrevet i andre halvdel av 1200-tallet.

Av de fem kildene jeg har utvalgt er to forfattere som er kjent, mens de tre andre er ukjent. *Tjodrek Munk* har vi navnet på men vi har lenge vært usikker på akkurat hvilken Tjodrek det er snakk om. Kraggerud identifiserer *Tjodrek Munk* som Tore Gudmundsson (Kraggerud 2018, XXX-XXXI).⁴ Et viktig poeng for Kraggeruds identifikasjon mellom *Tjodrek Munk* og Tore Gudmundsson er at erkebiskopen var motstander av Sverre og stilte seg på siden med kirken (Kraggerud 2018, XXXI). Forskere er generelt enige om at *Tjodrek Munk* skrev sitt verk en gang mellom 1176 og 1188 (Kraggerud 2018, XXXIV).

Sturla Tordsson er en av de forfatterne vi vet mest om og skrev på etterspørsel av kong Håkon Håkonsson sin sønn, kong Magnus Lagabøte (Íslenzka Fornritafélag 2013a, LXXXIX), og hadde selv møtt kong Håkon selv om det er usikkert hvor godt han kjente kongen mens han levde (Íslenzka Fornritafélag 2013b, CXIX-CXII). Det spesielt vesentlige for denne oppgaven som gjør at Sturla er verdt å ha med er at, selv om forfatteren var islending, var han mer kjent med norske kilder og norske forhold og brukte langt mer pålitelige kilder enn noen annen saga (Íslenzka Fornritafélag 2013b, CXXIII-CXXVI). Sturla sitt verk er blitt datert til to år etter kong Håkon Håkonsson sin død.

Historia Norvegia er det veldig lite vi vet om forfatteren, men vi vet at det var en geistlig som skrev verket sitt dedikert til en Agnus. Ekrem foreslo at Øystein, den senere erkebiskopen, som en sannsynlig kandidat for forfatteren av *Historia Norvegia*. Ekrem mener at det store preget av skatt fra samene og de vestlige øyene kan hinte til Øystein ettersom Øystein ble kongens fehirde rundt 1150. Andre ting som peker til Øystein er at Øystein så ut til å være en Englandsvenn ettersom etter konflikten med Sverre flyktet han til England mens kong Magnus flyktet til Danmark (Ekrem & Mortensen 2006, 220-222). Ekrem mente at forfatteren av verket var nesten uten tvil en nordmann og begrunner det med at forfatteren «shows a continuous train of Norwegian thought and an equally profound knowledge of Norwegian affairs» (Ekrem & Mortensen 2006, 222).

Fagerskinna sin forfatter er det mye usikkerhet rundt og det er heller ikke avklart om forfatteren var en islending eller nordmann. Gunnar Indrebø la fram gode argumenter i 1917 for hvorfor *Fagerskinna* var skrevet i Norge og kunne lokalisere det til Trondheimen. Indrebø

⁴ Selv om Kraggerud skulle ha rett i sin identifikasjon, kommer jeg fortsatt til å bruke det tradisjonelle navnet Therodocius blir gitt på norsk.

mente at forfatteren var en islending, men det har vært flere forskere i ettertid som har vært uenige og ment at *Fagerskinnas* forfatter var en nordmann. Det har blitt fremmet et argument om at forfatteren kan sies å ha en trøndersk skrift, men de fleste forskerne i dag er fornøyd med å si at likhetene mellom islendinger og nordmenn var så pass store at det ikke er av stor betydning om forfatteren var islending eller nordmann. Spørsmålet om datering har også vært diskutert flere ganger. Det har vært vanlig å tenke at Snorre Sturlasson brukte *Fagerskinna* som kilde for sin saga ettersom det er veldig store likheter mellom sagaene og de samme historiene (Bagge 1991, 20). De fleste forskerne er enige med Halvorsen når han sier at *Fagerskinna* «har neppe kjent Snorri's arbeid, for i så fall hadde i enkelte deler av F. (*Fagerskinna*) ikke vært så ufullstendige som de er» (Halvorsen 1959, 140). Mange har da valgt å datere verket til ca. 1220. Det har i nyere tider vært argumentert for at *Fagerskinna* ble skrevet en gang mellom 1236-1239 (Einarsdóttir 2001, 51-89).

Det har også blitt påpekt at i *Ágrip* finner vi begrepet «her i landet» i kontrast til i Snorre hvor det står «der i landet» i referanse til Norge (Titlestad 2022, 13-15). Dette forteller oss noe om hvor *Ágrip* ble skrevet, men ikke om forfatteren var islending eller nordmann. M. J. Driscoll mener at forfatteren av *Ágrip* var uten tvil en nordmann og peker på flere faktorer som tegn på dette. Blant annet skriver Driscoll «There are also several anomalous morphological forms, some of which are clear 'Norwegianisms', and many of the nicknames used in *Ágrip*—háføeta ('high-leg'), hvítbeinn ('white-leg'), lafskegg ('dangling beard'), berlegg (‘bare-leg’) — are different from those normally found in Icelandic sources, and may therefore represent Norwegian, rather than Icelandic, tradition» (Driscoll 2008, xi). Videre påpeker Driscoll at forfatteren har veldig liten kunnskap og interesse av fremstillingen av islendingene og at han misforstår noen av de islandske kenningene som det blir sagt at ingen utdannet islending ville gjort, verket har sterke preg av hendelser som skjer i Nidaros og nevner at trøndere er nevnt fem ganger mens navn på folk i andre deler av landet er kun gjort en gang hver (Driscoll 2008, xii). Derimot gjør Driscoll ikke noe forsøk på å identifisere hvem forfatteren til *Ágrip* kunne ha vært, men gir en datering på verket på rundt 1190. Dette er i samsvar med hva andre forskere også har ment om *Ágrip*. Begrunnelsen Driscoll gir er at *Ágrip* menes å være skrevet etter *Tjodrek Munk* som vi så ovenfor, dateres mellom 1177 til 1188 og at Oddr Snorrason sitt verk *Olav Trygvasson Saga* skal ha vært skrevet i 1200 og tar bruk av *Ágrip*, som gjør at *Ágrip* kan sies å være skrevet rundt 1190 (Driscoll 2008, xiii).

Teori

Blant dem som har snakket om nasjonalidentitet i kildematerialet fra middelalderen har det oppstått to posisjoner for best å forstå nasjonalidentitet. Den ene posisjonen ser på kongen og kongeloyalitet som beste måten å forstå å forklare uttrykkene for nasjonalidentitet. Den andre posisjonen argumenterer at det lagdømmene og tingene som er det viktigste utgangspunktet for patriotisk lojalitet. Jeg kommer til å rede gjøre for disse to ulike posisjonene, hvor fokuset på kongen er representert av Sverre Bagge og fokuset på lagdømmene og tingene er representert av Sverrir Jakobsson. Det er vel å merke seg at Bagge og Jakobsson diskuterer i hvilken grad kildene kan gi grunnlag for hva folk i middelalderens Norge faktisk tenkte om nasjonalidentitet, nasjonalisme og lojalitet til «staten». Denne diskusjonen er derfor noe utenfor denne oppgaven som ser på kildene som levninger, men samtidig går de innom litteraturen og gir kommentarer som er relevante for denne oppgaven.

Bagge bruker historien om Olav Tryggvasson i slaget ved Svolder. Her håner kongen danskene og svenskene og sier at Olavs menn har ingenting å frykte fra dem, men da Eirik Jarl dukker opp sier kongen at de kan forvente «en kvass strid» fordi at de er «nordmenn som oss» (Bagge 2000, 179)(Bagge 1995, 6). For Bagge er dette et tydelig eksempel på en forståelse av nordmenn som et folk og en stolthet i å være nordmenn og at dette indikerer at «"Norway" was not solely an artificial creation» (Bagge 1995, 6). Samtidig påpeker Bagge at en slik nasjonalidentitet ikke oppfyller de forventningene en har fra nasjonalisme og sier at «Man kunne jo tenke seg en tilsvarende situasjon under Annen verdenskrig, der «gutta på skauen» ligger og venter på fienden, og så først ser italienerne og deretter tyskerne og avfeier begge som tess. Hvorpå Quisling og hans hird kommer, og sjefen konstaterer at her har vi endelig verdige motstandere, «for de er nordmenn som oss!» (Bagge 2000, 179)(Bagge 1995, 6-7).

Det nærmeste en kommer til en slik lojalitet er lojaliteten til kongen. *Fagerskinna* som Kåre Lunden brukte som utgangspunkt for mye av sin diskusjon om nasjonalisme i Norge under middelalderen, er, sier Bagge, «usually considered to have been written in close contact with the king and the court, thus representing a more patriotic attitude than works such as *Morkinsktinna* and *Heimskring*» (Bagge 1995, 7). Samtidig nevner Bagge også at Sverres saga ikke ser ut til å ha brukt mye av nasjonale beskrivelser for å knytte lojalitet til kongen, selv om den også var tett knyttet til kongen. Mye av sagalitteraturen gir uttrykk for at det er best å ha en konge som er fra ens eget folk, men samtidig påpeker Bagge at dette kan ha rent nytte grunner bak seg. Blant annet påpeker han hvor viktig personlig lojalitet og hvordan ætt og

alliansebånd er viktig for å sikre kongen makt og mangelen på slike bånd blant andre land gjør at en tiltrekkes mer enn eget folk, ifølge Bagge.

Poenget til Bagge er klart: Nasjonalidentitet og annen gruppeidentitet er ikke noe som automatisk skaper lojalitet til en felles politisk enhet. Dermed er det vanskelig å komme frem til en slags nasjonalisme, hvor lojaliteten hører til staten. Bagge sier også at det er problematisk å diskutere nasjonalisme i middelalderen for om en skal snakke om nasjonalisme må en også snakke om en «stat».

Kongens makt økte på 1200-tallet og den nye ideologien bak denne utviklingen hadde som mål å knytte lojaliteten tettere til kongen. Bagge viser til kildene kongsspeilet, *Håkon Håkonsson saga* og Landsloven som klart gir uttrykk for den nye ideologien, legger vekt på hvor viktig det er å ha et harmonisk forhold mellom folket og kongen. Folket skal ikke ha for mye å si for det vil være usunt for samfunnet, men kongen skal også best ivareta disse interessene. I disse kildene forekommer også tanken om landet som en enhet og at folket har en plikt å vise lojalitet til denne enheten. Bagge gir eksempelet om landsforræderi og at på denne tiden fikk den en mer konkret betydning av å forråde den lovlige kongen og forsøke å frarøve hans folk, mest konkret representert av Skules opprør i *Håkon Håkonsson saga* og kongsspeilet sier at delt kongemakt fører med seg dårlige forhold fordi det «deler folkets samhold». Bagge skriver at «Ideen om en sterk og enhetlig kongemakt var dermed knyttet til ideen om folket som et fellesskap» (Bagge 2000, 181)

Sverrir Jakobsson mener derimot at søkelyset på kongen er overdrevet for å forstå hvordan folk i middelalderen egentlig lojaliteter lå. Jakobsson ser først på *Historia Norvegia* og bemerker seg at forfatteren har brukt ordet «patria» og sagt at Norge er delt inn i fire slike «patria». Dette oversettes som regel over til lagdømme og Jakobsson spør hvorfor denne oversettelsen har skjedd. Han ser til Norges naboland og ser en tendens til at lagdømmene får samme beskrivelse og at dette gir mening dersom man ser på lagdømmene som viktigere sentre for lojalitet enn konger og at dette er hva danske og svenske historikere har ment.

Derimot er Norge forskjellig dersom man ser på sagalitteraturen, hvor kongen er mer sentral for identitet enn lagdømmene, men Jakobsson utfordrer ideen om at denne litteraturen representerer reelle norske oppfatninger. Det første Jakobsson påpeker er at sagalitteraturen er i stor grad islandsk og representerer islandske syn på verdenen og ikke norske. Islendingene hadde ikke kontakt med Norge forbi kongens hoff og har ofte fått lokale holdninger feil (Jakobsson 1999, 96).

Sverre Bagge hadde forutsett denne innvendingen allerede fire år før Jakobsson reiste den, og Bagge forsvarer det islandske forfatterskapet med å merke seg den nære kontakten mellom islendingene og nordmennene. Bagger sier at «given the fairly close contact between the two countries and the fact that most of the events recorded in the sagas took place in Norway, it is difficult to avoid the conclusion that the oral background to the sagas was largely Norwegian» (Bagge 1995, 6).

Jakobsson er ikke overbevist og påpeker at Bagge har selv påpekt at Snorre ikke hadde noen dyp kontakt med mer enn en håndfull av hoffmenn i Norge og Sverige. Videre sier han «Icelandic historians may have used oral source material from Norway in some instances, but the general viewpoint to be found in the sagas, is nevertheless clearly that of the Norwegian kings and their courtiers, sometimes courtiers in opposition but nevertheless always involved in the struggle for power» (Jakobsson 1999, 97). Jakobsson forklarer de store nasjonale beskrivelsene med at islendingene forsøkte også å distansere seg fra nordmenn, men samtidig vise stolthet over at de en gang kom fra Norge selv (Jakobsson 1999, 97-98).

Jakobsson beveger seg dermed tilbake til *Historia Norvegia* og mener at dette verket kan gi oss en bedre innsikt i hva populære oppfatninger hadde rundt lojalitet. For Jakobsson gir *Historia Norvegia* en tettere innsikt på hva folk slags lojalitetsbånd faktisk var i Norge og mener at bruken av «patria» viser dette tydeligst. Siden ordet var knyttet til lagdømmene og siden verket var skrevet av en nordmann, mener Jakobsson at den reelle overlokale lojaliteten var rundt lagdømmene. Han er derimot forsiktig og legger til at dette var blant «it is reasonable to assume that it was mainly better-off farmers, *þing fararkaupsbændr*, who had any reason to identify with it» (Jakobsson 1999, 99).

Denne diskusjonen for hva som er utgangspunktet for lojalitet hos undersåtter er en interessant diskusjon som faller forbi denne oppgaven som ser på litteraturen som levninger. Kåre Lunden, Sverre Bagge og Sverrir Jakobsson vurderer sagalitteraturen i stor grad ut ifra hva vi kan si om dem som beretninger om faktiske forhold til lokalbefolkningen i Norge. Derimot setter diskusjonen opp interessante punkter å undersøke nærmere på. Jakobsson sier at han anser at det fantes to sentre for lojalitet/identitet, *patria* og monariket (Jakobsson 1999, 101) og dette danner et godt grunnlag for denne oppgaven å undersøke hvordan litteraturen jeg har valgt ut forholder seg til. Jakobsson diskuterer derimot ikke i hva slags grad religion spilte for et slags alternativ form for lojalitet, noe høyst relevant for Norge med konflikten mellom kirken og kong Sverre.

Med dette i betraktning vil jeg fortsette oppgaven delt inn i fire deler. Den første skal omhandle Jakobssons første form for identitet, nemlig fedrelandet og hva slags uttrykk den utvalgte litteraturen kan fortelle oss om dets rolle for norsk nasjonalidentitet. Det andre gjelder de mer konkrete nasjonale uttrykkene som en finner ofte i sagalitteraturen, det Jakobsson ville tilsluttet under lojalitet til monarkiet. Jeg ønsker derimot å se på disse nasjonale uttrykkene i konteksten av forfatteren av verket og hva det forteller om forfatterens syn på nasjonale konflikter og enigheter, men monarkiet blir en viktig faktor selvfølgelig. Det tredje jeg ønsker å se på er den religiøse identiteten og hvordan den forholder seg til nasjonale helter eller skurker og i hvilken grad religiøse figurer som Olav den Hellige får nasjonale betydninger. Til sist vil jeg se på regional identitet og forholdet mellom dette og det nasjonale. Gitt Jakobssons kretere skulle dette gått under «Fedrelandet» delen, men jeg er ikke overbevist om at «Fedrelandet» er identisk med regionale identiteter i alle tilfeller. Derfor behandler jeg «Fedrelandet» og «Det regionale» i to forskjellige deler, selv om de er relatert med hverandre.

Metode

For å svare på problemstillingen til oppgaven har det blitt gjennomført en eksempelanalyse av fem norsk-islandske middelalder kilder, hvor det er blitt utvalgt visse utdrag hvor en finner uttrykk for en norsk nasjonalidentitet. Det er flere årsaken til hvorfor akkurat disse kildene har blitt utvalgte. Kildene har blitt utvalgt på bakgrunnen at de er skrevet av forskjellige forfattere til forskjellige tider og representerer dermed synspunkter i en endringsfase. Mellom ca. 1160 til ca. 1260 skjedde store utviklinger i Norge, hvor landet gikk fra å være dominert av flere innbyrdesstrider, til at de første norrøne sagaene ble skrevet og at elitens kultur hadde en overgang fra en mer norrøn dominert kultur til å bli mer påvirket av en internasjonal europeisk kultur. At tidene er endrende fremfor statiske anser jeg som en fordel fordi dersom det gjør det mulig får å rede gjøre om hva som var unikt for synet på norsk nasjonalidentitet i ulike tider og av forfattere av ulike bakgrunner. Det blir mulig å rede gjøre for hva som er stabilt over perioden og hva som er særtrekk hos visse forfattere i deres klasse og deres tider.

Fire av kildene forteller om historien til de norske kongene og kun en er en samtidssaga

Det er flere vurderinger som står bak avgjørelsen for hvorfor det ikke har blitt inkludert flere kilder som Heimskringla og Morkaskinna. Det er ikke fordi ikke disse ville vært relevante eller er uinteressante i forhold til oppgaven, men fordi å gå gjennom en like systematisk analyse av disse, spesielt Heimskringla, ville gjort oppgaven for stor. Den andre grunnen er at jeg har hatt som mål å finne sagaer som enten var skrevet av nordmenn eller hvis det ikke var

tilfellet, i hvert fall skrevet i Norge. Dette har vært for å forsøke å komme så nært en norsk mentalitet som mulig, for forskere kan alltid forsøke å argumentere for hvor like nordmenn og islendinger var i middelalderen, men det vil alltid råde en viss usikkerhet og hvis det ble skrevet av en islending, ville en islending som skriver i Norge være mer pålitelig i å fange opp norske vurderinger enn en på Island. *Håkon Håkonsson saga* skiller seg ut her, siden det verket var tydelig skrevet av en islending, Sturla Tordsson, men Sturla har brukt norske kilder for sin sagaskrivning og ble skrevet på forespørsel av kong Magnus Lagabøte og dermed vurderer jeg Sturla som en gyldig kilde på å se på norske perspektiver rundt nasjonalidentitet.

Et problem for oppgaven er at en slik analyse av hva som kjennetegner norsk nasjonalidentitet i kildene ikke har blitt gjort i nyere tider. Spørsmålet forskerne har vært mest opptatt av er realhistoriske og til hvilken grad kildene kan svare på om hvor utbredt en norsk nasjonalidentitet eller nasjonalbevissthet var utenfor overklassen. Spørsmålet jeg stiller har dermed kommet i skyggen til de realhistoriske spørsmålene som gjør at flere av de temaene jeg skal diskutere ikke har blitt diskutert eller analysert tidligere. Dette gjelder spesielt forholdet mellom norsk nasjonalidentitet og religiøs identitet og forholdet mellom nasjonalidentitet og regional identitet. Selv om forholdene blir diskutert er det sjeldent med utgangspunkt i hva kildene sier om forholdene og det er dermed få kommentarer fra forskere på disse områdene som jeg kan engasjere meg med.

Hoveddel

Fedrelandet og kongen

Patria

Det første jeg ønsker å se nærmere på er bruken av ordet «patria» i de latinske kildene fra perioden og som er utgangspunktet for Jakobsson sin posisjon. I de latinske verkene møter vi begrepet «patria» eller bøyninger av begrepet. «Patria» forekommer flere ganger i teksten *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munk* sitt verk. I tillegg til ordet «patria» forekommer også «repatria» som betyr noe som «vende tilbake til fedrelandet».

Historia Norvegia forteller hvordan Norge er fordelt inn i fire «patrias» og at «The first law province in the east is called Viken» eller på Latin «Sinus Orientalis» det andre «Gulacia ad insulam» eller på norsk «Gulatingslag», det tredje «Trondemia» og på norsk «Trøndelag» og

det siste er «Halogia» eller på norsk «Hålogaland». Forskere har dermed oversatt ordet «patrias» til lagdømmer eller «law provinces» (Ekrem & Mortesen 2006, 178-180).

Som nevnt ovenfor har den islandske historikeren Sverrir Jakobsson skrevet en artikkel hvor han gikk inn for å hevde at påstander om at bevisene for en norsk nasjonalidentitet i middelalderen ikke var like sterke som mange norske historikere mente. Etter å ha håndtert flere påståtte eksempler i fra kildene om norsk nasjonalidentitet går Jakobsson til å gi noen bevis for at det var mer regional identitet som utgjorde senteret for ens tilhørighet blant storbønder. Jakobsson bruker her *Historia Norvegia* for å argumentere for at nasjonalidentitet ikke var den sterke binderen, men at ettersom det står fire «patrias» i Norge betydde det at det mest sannsynlig eksisterte fire områder i Norge som ble regnet som fedreland for storbøndene.

Jakobsson går videre til å mene er at disse lagdømmene blir beskrevet som «patrias» fordi det utgjorde sentere for en felles identitet mer enn noen «nasjonal» tilhørighet utgjorde en slik identitet. Jakobsson skriver «The examples examined so far provide ample justification to conclude that patriotism in the Nordic countries did focus more on the patria (tingområde) than has hitherto been granted» men «that it was mainly better-off farmers» at dette gjaldt (Jakobsson 1999, 99).

Jeg er enig med Jakobsson på at kildene mener at lagdømmene utgjorde store sentre for identitet i den norske middelalderen. Jakobsson har nok veldig rett i at grunnen for at *Historia Norvegia* velger et ord som «patria» for å beskrive lagdømmene ikke er tilfeldig. Forfatteren mente nok at folk ville føle sterk tilhørighet til disse lagdømmene og de ville nok gjøre det spesielt i tiden forfatteren skrev verket sitt, nemlig med stor indre uro og innbyrdeskriger.

Når dette er sagt, lurer jeg på om Jakobsson muligens har bare lest deler av *Historia Norvegia* eller må han ha oversett de andre stedene *Historia Norvegia* bruker ordet «patria» i verket. Jakobsson ser nemlig ut til å mene at *Historia Norvegia* ikke anerkjenner noen norsk nasjonalidentitet. Dette er Jakobsson ikke helt alene om. Steinar Imsen sier at «Nordmennene har ikkje forfatternen av *Historia Nowegie* vore opptatt av» og nevner at det kun er med noen få unntak at de nevnes (Imsen 2015, 119) og mens Imsen påpeker de sterke patriotiske utsagnene i *Tjodrek Munk* sitt verk med ord som «patrie» (Imsen 2015, 120), nevner ikke Imsen noe særlig mer om *Historia Norvegas* bruk av ordet annet att Jakobsson trolig har misforstått bruken.

Dette virker merkelig for meg fordi det virker som at forskerne ikke har sett nærmere på hvordan *Historia Norvegia* bruker ordet «patria» gjennom verket. Spesielt virker dette merkelig fra en forsker som Jakobsson som sier at *Historia Norvegia* er et verk han holder som veldig pålitelig og sier er en kilde «which should be given more credence than has hitherto been done» (Jakobsson 1999, 98). Jeg ønsker derfor å se nærmere på hvordan verket bruker ordet «patria».

Jakobsson sier at «Patria of course was a word of considerable emotional significance in the Middle Ages» (Jakobsson 1999, 94) og dette blir bekreftet dersom man leser *Historia Norvegia*. *Historia Norvegia* bruker ordet fedreland til å referere til himmelriket og å forstå dette som «lagdømme» er absurd. Forfatteren har uten tvil visst hva ordet betydde i en større kontekst og at forfatteren bruker ordet om himmelriket viser at ordet hadde en dyp betydning. At *Historia Norvegia* bruker ordet «patria» i en sammenheng hvor den nevner Paradis eller himmelen som vårt fedreland (Ekrem & Mortensen 2006, XVII:32) viser at Jakobsson har rett i at ordet «patria» hadde en sterk følelsmessig betydning. Fra dette kan vi bevege oss videre til å si at «patria» kan ha flere betydninger utenfor «lagdømme» i *Historia Norvegia* og kan også referere til Norge som helhet.

Da *Historia Norvegia* skal snakke om Island og hvordan det ble bebygd sier forfatteren at det ble bygd av to nordmenn «Norwageses» og at de flyktet fra sitt fedreland «patriam» fordi de hadde blitt anklaget for mord (Ekrem & Mortensen 2006, VIII:2). «Patriam» blir ikke eksplisitt brukt om Norge og det er da mulig at forfatteren mente de flyktet fra sitt lagdømme, men det virker mer sannsynlig at det referer til Norge spesielt dersom vi ser hvordan verket senere bruker ordet. De blir tross alt beskrevet som å være «nordmenn». Videre står det hvordan Island ble gitt navnet sitt av nordmennene «Norwagensibus».

Kong Håkon den Gode får en negativ rolle i *Historia Norvegia* ettersom forfatteren ser på kong Håkon den Gode som en frafallen mann. Likevel er forfatteren ikke blind for å anerkjenne det gode som Håkon den Gode gjorde, «for twenty-seven years he defended with all his might the fatherland (patriam) he had inherited» (Ekrem & Mortesen 2006, XIII:4). I denne konteksten er det ingen tvil om at «patriam» eller «fedrelandet» som her snakkes om referer til Norge ettersom det er Norge som kong Håkon den Gode forsvarte mot dansker og andre. Senere snakker forfatteren om de forskjellige sønnene til Harald Hårfagre og hva som skjedde med dem og sier «Bjørn and Olav, their brothers, left progeny who were very advantageous to the generations following them, since from their stock arose those two benefactors of the same name, Olav, who like bright celestial stars illuminated their country

(patriam) with the light of the Holy Faith» (Ekrem & Mortensen 2006, XV:3). Her igjen er det «patriam» eller «fedrelandet» som forfatteren referer til utvilsomt Norge som helhet. Da Olav Tryggvasson ønsker å dra til Danmark og krysse grensen mellom Norge og Danmark er mennene hans uvillige og sier at «But unwilling to cross the frontiers of their land (patrias), especially when their leader was not accompanying them, they turned back home again» (Ekrem & Mortensen 2006, XVII:32).

Etter slaget ved Svolder blir vi introdusert til Olav den Hellige og her nevnes det hvordan han farte ut som viking or herjet rundt omkring. Men etter en stund som viking ønsket Olav å dra hjem igjen. «Following this prolonged bout of viking ferocity the famous leader prepared to return to his homeland (patriam)» (Ekrem & Mortesen 2006, XVIII:8). Dersom det skulle råde tvil om dette «patriam» referer til Norge eller ikke blir slik tvil besvart på slutten hvor det står «Returning from England with two large merchant vessels, Olav voyaged back to his homeland (patriam) of Norway» (Ekrem & Mortensen 2006, XVIII:33).

Jakobsson sitt valg av *Historia Norvegia* er også grunnet i at han anser de andre kildene fra tiden å være upålitelig til å forstå hvordan nordmenn så på sitt eget land og overlokal identitet. Dette er mener Jakobsson er fordi de fleste sagaene er skrevet av islendinger og at sier at «The ignorance of these historians about local matters in Norway and other Scandinavian countries has been noted on several occasions» (Jakobsson 1999, 96). I tillegg mener han at alle islendingene har hatt en agenda på å forsøke å differensiere seg fra nordmenn og derfor forsøker de å vise en større nasjonal identifikasjon blant nordmenn enn nordmenn egentlig hadde (Jakobsson 1999, 96-98). Derimot sier han at vi har *Historia Norvegia* som er en kilde som er skrevet av en nordmann og er en kilde som «which should be given more credence than has hitherto been done» (Jakobsson 1999, 98).

Det som er litt underlig med dette resonnementet er hvorfor dette skal være sant for *Historia Norvegia* og ikke *Tjodrek Munk* eller for den delen *Ågrip*. *Tjodrek Munk* skriver også om «patria» flere ganger i sin tekst. Både *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munks* verk er latinske verker som ble skrevet ned av en geistlig i Norge og i tillegg skriver begge om norsk historie og begge forfatterne er nordmenn. Det siste er et viktig kriterium for Jakobsson for å velge ut *Historia Norvegia* som sitt verk. Jakobsson gir heller ikke noen god grunn for å godkjenne *Historia Norvegia* men avvise *Tjodrek Munk*, men sier bare at *Tjodrek Munk* sitt verk «sought to shape the common mentality, they do not reflect it» (Jakobsson 1999, 100). Akkurat hvorfor *Tjodrek Munk* ønsker å forme den allmenne mentaliteten og hva som var hensikten med å forme den sier ikke Jakobsson noe om. Gitt at *Tjodrek Munk* var en kritiker av kong

Sverre ville det være interessant å se hva slags grunner Jakobsson mente lå bak hvorfor *Tjodrek Munk* sin hensikt med å forme en sterkere patriotisme rundt kongen. Dersom det var en konflikt mellom kongen og lagdømmene, hvorfor ville ikke *Tjodrek Munk* ha vektlagt dette for å styrke motstanden mot kong Sverres maktsentralisering?

Dersom vi ser på *Tjodrek Munk* finner vi at han nevner «patria» flere ganger, og alle de gangene er det i forhold til Norge, med unntak av en gang. *Tjodrek Munk* forteller at da Olav Tryggvasson hadde tatt dåpen og ville kristne Norge var Håkon Jarl redd for at flere skulle slutte til seg ham og vill derfor lure ham til Norge for å drepe ham. Han sendte morbrødrene til Olav Tryggvasson for å hente ham til Norge og med den beskjeden at Norge ønsket ham tilbake. Da de kom til Agdenes fortalte de ham hva som Håkon Jarl hadde planlagt. *Tjodrek Munk* skriver da at «De ber ham innstending om raskt å dra omsorg for seg selv, for dem og for hele fedrelandet» (Kraggerud 2018, X:4). Videre står det om hvordan kong Olav Tryggvasson uttryddet avgudsdyrkelsen «i hele fedrelandet» (Kraggerud 2018, XI:1)

Denne bruken av fedrelandet «toti patrie», tyder på en forståelse av fedrelandet som knyttet til folket som bor der. Den skiller seg ikke fra den moderne bruken av fedreland som et territorielt område med et folk. At det er snakk om et folk er enda tydeligere i *Tjodrek Munk* for hvordan det står at «lovene ble skrevet på fedrelandets språk» (Kraggerud 2018,

Som nevnt ovenfor, brukes «patria» ikke bare om Norge hos *Tjodrek Munk*. I sin fremstilling av kong Magnus Berrføtt og hans kamp mot irene blir kong Magnus Berrføtt beskrevet som «en mann uten ro, begjærlig etter andres gods, men aktet lite på sitt» (Kraggerud 2018, XXXI:9) og at «Irene samlet hele sin mengde, og rede å dø for fedrelandet» (Kraggerud 2018, XXXII:4). Kong Magnus Berrføtt blir fremstilt og beskrevet negativt mens irene blir beskrevet som patriotiske og sympatiske. Dette er en ellers stor tematikk hos *Tjodrek Munk*, hvordan en skal holde seg til det en har av territorie, istedenfor å gå etter andres riker. Denne tematikken kommer vi tilbake til senere, men ført må vi konkludere hva «patria» har hatt for betydning hos de norske latinske verkene.

Tjodrek Munk sin bruk av «patria» om hele Norge er viktig fordi Jakobsson mener at «patria» ikke ble brukt om et helt land eller rike før mye senere og reflekterte kongelig propaganda som ønsket å skape lojalitet rundt kongen og riket som helhet. Jakobsson mener at denne utviklingen ser vi på kong Valdemar sin gravstein hvor «patria» blir brukt og senere i *Skånske lov* blir oversatt som «kunungs rikj». «Such an uncommon use of the word has to have had great ideological connotations at the time. One should not have other patriae than the

kingdom» (Jakobsson 1999, 100). Det er verdt å spørre seg om dette var en så uvanlig bruk av ordet som Jakobsson påstår at det var, spesielt etter at vi har sett at *Tjodrek Munks* bruk av ordet, utenfor den ene gangen om Irland, bruker det kun til å snakke om Norge som helhet istedenfor bare deler av det.

Når alt er tatt i betraktning er det noen konklusjoner vi kan trekke om bruket av ordet «patria» i *Historia Norvegia*. Jeg er ikke uenig med den store litteraturen av forskere som ønsker å oversette de fire «patria» nevnt i begynnelsen til «lagdømmer» og jeg er heller ikke uenig med Jakobsson at *Historia Norvegia* antar nok en viss regional patriotisme rundt disse lagdømmene. Men, slik som jeg har vist med en rekke eksempler fra tekstene kan ikke regional lagdømmer være den eneste måten verket bruker ordet på. Jakobsson fremstår ikke overbevisende i sin påstand om at bruken av «patria» om hele landet eller kongeriket er en sen utvikling eller uvanlig når både *Tjodrek Munk* og *Historia Norvegia* brukte ordet på denne måten.

Jeg er heller ikke overbevist av Jakobssons sitt utgangspunkt på bruken av «patria» står mellom å bruke det til å referere til «lagdømme» eller en senere forståelse om «kongerike». Det finnes argumenter for å si at det eksisterer et skille mellom «land» og «rike» i kildene og dette skal jeg utdype under diskusjonen om «Landet».

Mens *Tjodrek Munk* snakker om «hele fedrelandet» eller «toti patrie», nevner aldri *Historia Norvegia* tanken om «hele fedrelandet». Derimot blir «patria» utvilsomt også brukt om Norge som helhet og ikke bare til regionale lagdøm. Som jeg har vist har ordet blir brukt om kong Håkon den Godes kamp for å forsvare «fedrelandet» og hvordan en skal enten flykte eller dra tilbake til «fedrelandet». Norge blir direkte kalt for fedrelandet til Olav den Hellige da han endelig bestemmer seg for å dra tilbake til Norge. Vi kan dermed ikke unngå å si at til og med i *Historia Norvegia* har Norge som et fedreland en viktig emosjonell betydning.

Landet

I de norrøne verkene merker vi et skille fra de latinske verkene når det kommer til tanken om «fedrelandet». Mens de latinske verkene har ordet «patria» som blir ofte brukt om landet og folket som bodde der, ser vi ikke ordet «fedreland» brukt i de norrøne verkene med unntak av en gang. I kilden som oftest er kalt *Stjorn*, som var en oversettelse av Gamle Testamentet til norrønt, finner vi et tilfelle hvor «feðrland» blir brukt (ONP «feðrland»). *Stjorn* ble skrevet en gang på slutten av 1200-tallet og begynnelsen av 1300-tallet. At ordet «feðrland» dukker opp

såpass seint tyder på at ordet ikke var kjent av noen av forfatterne jeg ser på. Under den tiden jeg ser på var ordet for fedreland kalt «ættland» og dette finner vi mye tidligere i de norrøne kildene. Derimot er til og med dette ordet sjeldent brukt og det er et visst spørsmål om den egentlige betydningen av «ættland» tilsvarer den betydningen som «patria» har i de latinske verkene eller om det har noen følelsmessig tilknytting i seg. Jeg skal vurdere «ættland» derfor i seg selv nedenfor og først se på om de norrøne kildene var helt fjerne for den geistlige forståelsen av «patria» om Norge.

Jeg vil påstå at de norrøne kildene viser en følelsesmessig tilknytting til Norge som de latinske verkene viser gjennom ordet «patria». Derimot var det ikke ordet «feðrland», som ikke var brukt på den tiden, eller «ættland», det de brukte. Istedenfor brukte de det enkle ordet «land». Dette kan være noe vanskelig å se av og til ettersom «land» kan ha mange betydninger, blant annet kan det bare være det fysiske landet som består av jord, steiner, fjell osv. som er meningen. En kan dermed selvfølgelig ikke si at hver gang ordet «land» dukker opp i de norrøne tekstene vil oversettere være berettiget til å legge til «fedre» foran det. Derimot i visse kontekster har ordet helt klart den samme betydningen som det latinske «patria».

Sverre Bagge gir et eksempel på det han kaller «en direkte nasjonal appell» fra kong Håkon V. da han sendte brev til trønderne i en krig mot svenske hertuger i 1308/9 og at i brevet oppfordret kongen trønderne til å forsvare «landet og sin egen fred og frihet» (Bagge, 181-182). I tillegg til Bagges eksempel om kong Håkon V. kan en også se til kristenretten som begynner slik: «Det er opphavet til lovene våre at me skal bøygja oss mot aust og beda til den hellige Krist om godt år og fred, og um at me må halda landet vårt bygt og [hava] landherren (lánardróttin) vår helsig» [uthevninger i originalen] (Robberstad 1937, 17). Denne typen bruk av «landet» i en nasjonal forestilling mener jeg har samme betydning som «patria» i de latinske verkene.

I *Fagerskinna* blir ordet «land» brukt på en slik måte flere ganger. I noen av kvadene som *Fagerskinna* referer til finner vi ord som «foldarvörðr» (Munch, P.A & C.R Unger 1847, 35) og «láðvörðr» (Munch, P.A & C.R Unger 1847, 71) som betyr «landverneren». Punktet om å verje landet dukker også opp som «fold verja» (Munch, P.A & C.R Unger 1847, 4) og «land verja» (Munch, P.A & C.R Unger 1847, 23). Landverneren hadde en viktig oppgave og det var å beskytte landet fra utenlandske hærer som forsøkte å invadere hele landet. Det var først og fremst kongen som var landverneren slik det ofte kommer frem i teksten og flere kvad, men kongen kunne også utpeke noen til å være landverner for ham. Minst seks ganger i

Fagerskinna leser vi at noen blir utpekt til å være landverner for kongen. I tillegg kunne en fra et regionalt område få oppgaven som landverner, slik vi leser om kong Trygve som fikk i oppgave av kong Håkon den Gode å verne landet øst i Viken og «Der skulle han verge landet mot danene og vikingene, som da gjorde stor skade på Norges land» (Titlestad 2008, 63). Det er ikke helt klart i fra teksten om kong Trygve hadde et separat rike fra kong Håkon den Gode eller om det var en del av riket til kong Håkon eller om kong Håkon funksjonerte som kong Trygves overkonge. Mye tyder på det siste, men noe definitivt svar kan en ikke få fra teksten alene.

Også i *Ågrip* blir «land» eller «landet» brukt til å referere til Norge som helhet. «dra fra landet» (fara ór landi), «dra til landet», «komme til landet» (kømr hann í land). Norge blir også eksplisitt utpekt som et eget land fraskilt fra andre land i *Ågrip* (Driscoll 2008). Da forfatteren forteller om kong Olav Tryggvassons kristning skriver *Ågrip* at «kristnet han fem land: Norge, Island, Hjaltland, Orknøyene og Færøyene» (Titlestad 2022, 61). I tillegg står det også om da Håkon Eiriksson sverget ed til å gi Norge til kong Olav den Hellige at han «fyrsvór landit Nóreg» (Driscoll 2008, 36), altså «landet Norge».

Kong Harald Hårfagre blir sagt å styre «Han kjempet ti vintre for landet før han ble enekonge i Norge, så fredet og førte landet sitt godt» (Titlestad 2022, 34). Her beskriver *Ågrip* hvordan kong Harald Hårfagre blir sagt å både kjempet for landet som da er Norge, og hvordan han «førte landet sitt» på en god måte. I tillegg til kong Harald Hårfagre, gir *Ågrip* positive beskrivelser av kong Olav Kyrre sitt styre av Norge og hvordan det var fred i landet på hans tid. *Ågrip* siterer et kvad som sier «Med trusler, men også med fredens ord verget Olav sitt land, slik at ingen konger torde komme med krav på det» (Titlestad 2022, 89). Det står altså hvordan kong Olav Kyrre verget (Varði) landet (jörð), som gir gjenklang av samme fenomen som i *Fagerskinna*. Vi ser også hvordan eksempel på at dem som styrer landet positivt blir satt i kontrast med dem som oppfattes som å styre landet på en negativ måte. *Ågrip* siterer et kvad av Sigvat om Alvifa og Sveins styre av Norge etter kong Olav den Hellige døde:

«Den unge mannen vil lenge minnes
Alfivas tid da inne vi måtte ete oksemat,
som bukkene bark og brast.
Noe annet var da Olav, stribar
styrte *landet*. Enhver kunne da
rose seg av friskt korn

tørket i stakker.»

(min kursiv) (Titlestad 2022, 74).

Vi ser at samme fenomen om at kongen skal føre eller verne over landet som vi finner i *Fagerskinna*, går igjen i *Ågrip*. Kongen skal verne landet og beskytte det mot fiender samtidig som han skal styre det slik at folket har det godt. Selv om ikke ordet «landverner» dukker opp i *Ågrip* er det helt klart at kongen har samme oppgave som *Fagerskinna* beskriver om å holde landet godt»

Et annet trekk ved fedrelandet er tanken om at fedrelandet er ditt «hjem». Dette vil si at det er selve landet, i dette tilfellet Norge, som er hjemmet ditt og ikke bare et regionalt eller lokalt område. Om vi ser om Norge blir beskrevet som et hjem for nordmenn i *Fagerskinna*, kan vi muligens se en form for fedreland tankegang i *Fagerskinna*.

Historikeren Kåre Lunden gjorde dette i en artikkel om nasjonalisme i Norge under middelalderen. En av de tingene han fant var at Norge i *Fagerskinna* blir kalt et «hjem» for nordmenn, i for eksempel kapittel 32 i *Fagerskinna*. Konteksten for dette kapittelet er at Olav den Hellige og hans menn befinner seg utenfor Norge og kan ikke dra fordi kong Knut den Mektige har en stor sjøflåte og de lurer på hvordan de skal ta seg tilbake til Norge. Lunden skriver «it is stated that Holy Olav went "home to Norway" (*heim i Noreg*), and more importantly that the local chief, Hårek of Tjøtta, also wanted to go home to Norway (*heim til Noregs*). Neither King Olav nor Hårek had their "home" in the narrower sense in Norway as a whole, but still they went "home to Norway"» (Lunden 1995, 29). For å underbygge Lundens poeng om at det ikke bare var kongens hjem, men også alle nordmenns hjem kan vi se på da kong Magnus den Gode sendte den norske hæren sin hjem til Norge etter han hadde vært i Danmark «Þá sendi Magnus konungar heim suman her sinn i Noreg» (Munch, P.A & C.R Unger 1847, 102).

I tillegg til *Fagerskinna* har vi også *Ågrip* som også beskriver Norge som et hjem. For eksempel står det hvordan kong Sigurd Jorsalfarer «reiste hjem til Norge» (Titlestad 2022, 101). Det står også at da kong Magnus Berrføtt holdt på å dø, ba han sin nærmeste mann Vidkun om å redde seg selv om det står at han dro hjem til landet «ok svá heim í land aftr» (Driscoll 2008, 70) Selv om ikke Norge er eksplisitt nevnt, står det hvordan kong Harald Hardråde «kom hjem fra Miklagard» og det er åpenbart Norge som da er hjemmet (Titlestad 2022, 81) og det samme gjelder da det står hvordan kong Magnus Berrføtt «vendte Magnus hjem» fra plyndringstokt i Irland (Titlestad 2022, 97).

At Norge er et hjem for nordmenn, både kongen Olav den Hellige og høvdingen Hårek av Tjøtta, for ikke å nevne kong Magnus den Gode sin hær, betyr det at Norge har en større betydning i *Fagerskinna* enn bare som et rike ifølge Lunden, men også et sted som tilhører et folket og dette folket er nordmenn. Vi kan understøtte dette argumentet til Lunden ved å ta med at *Ågrip* også kaller Norge for et «hjem» og dersom vi tar med hvordan ordet «land» blir brukt i både *Ågrip* og *Fagerskinna* som vi har sett på ovenfor. Selv om rike og land blir brukt om hverandre i kildene visse ganger, er det klart at de ikke kan være direkte synonymmer.

Fagerskinna forteller også en annen historie om da Håkon Jarl styrte Norge separat fra Danmark at det var stor mistanke om en invasjon fra Danmark. Det var mange som gav overdrevne vitne og tente vetene da det ikke var en egentlig invasjon og det førte til at jarlen innførte harde straffer for dem som tente vetene da det ikke var en reell dansk hær. Da den danske hæren kom og invaderte Jæren dro en mektig bonde kalt Geirmund til jarlen for å fortelle om hva som hadde skjedd. Germund sa at «Det er kommet en hær i landet vårt (land vårt) sør fra Danmark» (Titlestad 2008, 114)(Munch, P.A & C.R Unger 1847, 46). Her ser vi at «landet» får en tilhørighet til både bonden Geirmund og Håkon Jarl, ikke ulikt fra hvordan kristenretten snakker om «landet vårt». Måten «landet» omtales på får en spesiell tilknytting som går forbi en enkel definisjon av «land» og får en tilhørighet og denne tilhørigheten tilhører nordmenn hvor Norge er nordmennes land.

I episoden mellom kong Olav den Hellige og Jarl Håkon Eiriksson gir kong Olav Jarlen grid på den betingelse «at du reiser av landet og gir opp riket ditt» sier kongen og videre skriver *Fagerskinna* at Jarlen gikk med på dette og sverget «at han aldri skulle kjempe mot ham eller verge Norge mot kong Olav» (Titlestad 2008, 165). Her ser vi igjen at «land» eller «landet» er noe som blir verget mot noen. I tillegg ser vi muligens en interessant distinksjon mellom «land» og «rike».

Eirik Opsahl har påpekt at i Saxo Grammaticus kan en se en forskjell mellom fedrelandet «patria» og kongeriket «regem», hvor kongeriket varierer fra hva som kongen har under seg, mens fedrelandet forblir like stort og er alltid bare en del av kongensrike. Om det eksisterer et slikt skille vil være veldig betydningsfullt for spørsmålet om norsk nasjonalidentitet i de norrøne kildene. Et skille mellom land og rike, hvor land er et fast territorielt område som ikke nødvendigvis samsvarer med rike, er det ikke bare jeg som har merket. Adam Wagner skrev en bok «Danskhed i Saxo» som skulle gå gjennom hva Saxo Grammaticus hadde for tanker rundt fenomenet som nasjon, fedreland og folk. I dette verket undersøker Wagner forholdet mellom kongeriket og fedrelandet. Kongeriket «regnum» blir, ifølge Wagner,

avskilt fra fedrelandet «patria». Mens kongens «regnum» endrer seg over tid, forblir «patria» fast uansett hva kongen styrer. Slik Eirik Opsahl oppsummerer Wagners syn i en anmeldelse «Det patria eller fedreland som Saxo sjøl forbinder seg med, som er danenes fedreland, er sammenfallende med Danmark, og både Danmark og danenes patria er faste størrelser som altså ikke forandres ved at den danske kongemakta får kontroll over andre land og områder». Dersom vi skal forsøke å se på samme fenomen eksisterer hos de norrøne kildene støter vi på et problem. De norrøne kildene har ikke et tydelig tilsvarende ord til «patria» på latin. Men hvis jeg har rett i at det er et skille mellom land og rike i de norrøne kildene, vil det være samme tilsvarende situasjon som Wagner fant i sin analyse av Saxo.

Dersom Saxo viser et skille mellom kongerike og fedreland er det kanskje verdt å spørre seg om dette også var tilfellet for Norge (Opsahl 2016, 478-479). Imsen har også påpekt hvordan de norske skattelandene ikke ble regnet som en del av Norge selv om det befant seg under den norske kongen (Imsen 2015, 117, 119, 131). I *Fagerskinna* finner vi også mange eksempler på hvor det gjøres forskjell på land og rike. Det står at etter kong Håkon den gode døde at «land og riker ødes» (Titlestad 2008, 78) og land og rike blir også nevnt forskjellig fra hverandre ved flere anledninger i *Fagerskinna* (Titlestad 2008, 89, 186, 195, 211). I brevet fra kong Edvard til kong Magnus den gode skriver kong Edvard at «Nå mener du, kong Magnus, at du vil ta dette landet, som er mitt ættland, fra meg, å på grunn av at du synes du har så lite land...» og legger til «Du begjærer også mitt rike» (Titlestad 2008, 225). Ut ifra dette virker det som at *Fagerskinna* ser en forskjell på land og rike.

Landet Norge som en enhet kommer tydeligst frem i *Fagerskinna* om fremstillingen om kong Valdemars ønske å legge Viken under seg. I denne episoden hvor Erling Skakke har lovet danekongen Viken for å støtte Erling Skakkes sønn til å bli konge, forsøker Erling Skakke å komme seg under denne avtalen. Erling Skakke lyser til ting og spør alle i landet om de synes at Erling Skakke bør oppfylle sin del av avtalen. Folket i landet er helt imot, spesielt innbyggerne i Viken og det er veldig tydelig at den nasjonale faktoren har mye å si for hvorfor folket i Viken motsetter seg å ha kong Valdemar som sin konge. Et preg er veldig interessant for denne delen og det er at folket i Viken blir påstått å ha sagt at «De ville ikke dele Norge i to» (Titlestad 2008, 391). Dette viser til en forståelse om Norge som mer enn bare et rike eller geografisk område, men som en egen enhet med et eget folk innenfor territorielle grenser.

Dette er også meget relevant for diskusjonen om «patria» sin betydning i *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munk* ettersom Jakobsson snakker om den kongelige ideologien som ønsker å fremme tanken om at kongeriket som «patria» istedenfor lagdømmene. At Jakobsson forstår

den alternative bruken av «patria» som kongeriket, og ikke «fedrelandet», er punktet jeg stiller meg skeptisk til for det tyder sterkt på at synet på at en forståelse om «fedrelandet» er utelukket, alt må være kunstig propaganda. Men er dette virkelig tilfellet? Jeg har forsøkt å svare på dette gjennom å se på hvordan et ord som «landet» kan forstås som noe mer enn bare (dyrkbare) jord, men som noe som har høyere tilknytningsverdi for forfatteren.

Kåre Lunden mener at ideen om Norge som en politisk enhet best kommer frem gjennom begrepet «Norgesveldet». I *Fagerskinna* forekommer begrepet åtte ganger og Lunden mener at det er dette som er begrepet på den politiske enheten, mens «Norge» er et geografisk begrep som forblir fast, ikke endres og størrelsen er ikke avhengig av hva kongen styrer over (Lunden 1995, 28-29).

Det kan sikkert ligge noe i det Lunden sier om begrepet Norgesveldet. Samtidig er det ikke gitt at det er et slikt skille mellom «Norge» og «Norgesveldet» slik det ikke alltid er et skille mellom «land» og «rike». For eksempel har vi sett på hvordan *Fagerskinna* sier at allmuen ikke ville «dele Norge i to» og dette viser til en forståelse om Norge som en enhet som ikke bare er geografisk. I tillegg er begrepet «land» mye mer fremtredende i forhold til denne forståelsen om en enhet, som vi har sett.

Under andre halvdel av 1200-tallet øktes også kongens rike hvor kong Håkon Håkonsson underla seg flere skattland. Disse folkene ble regnet som kongens undersåtter «þegnar» og det ble forventet lydighet fra dem. Å være under den norske kongen gjorde deg derimot ikke automatisk til nordmann. Opsahl har sier for eksempel «den norske kongens regjerte over islendinger, færøyinger, grønlendere, orknøyinger og vel også jemtene,» uten «at disse ble kategorisert som eller oppfattet som "nordmenn". De hørte sammen med nordmennene under den norske kongens velde, men det gjorde dem ikke til nordmenn». Opsahl mener at vi ikke kan se på språket som det avgjørende som skilte disse gruppene fra hverandre «I stedet må det ha vært andre faktorer som geografi, samt lokale politiske og kulturelle betingelser» (Opsahl 2009, 46).

Ættland

I begynnelsen av *Håkon Håkonsson saga* blir vi gjort oppmerksom på en episode fra Håkon Håkonssons barndom hvor moren hans, i et øyeblikk av irritasjon og sinne, sa at hun ikke

visste om hvem han var sønn av. Til dette svarer Håkon Jarl at hun ikke må si slike ting, fordi alle visste at «jeg og min bror sitter i hans farsarv og hans ættejord» (Holtsmark 1964, 23). I følge *Norrøn Ordbok: 5. utgåva av GAMALNORSK ORDBOK* betyr «ættjord», norrønt «ættjorð», fedreland. Derimot må vi være forsiktig slik at vi ikke leser dette ordet anakronistisk og gir det den samme meningen som vi i dag tenker på med ord som «fedreland». Det er på tide å gjøre en skikkelig utredning av hva «ættland» faktisk betyr og hvorfor forfatteren av *Historia Norvegia* muligens brukte ordets ekvivalent, «patria», om lagdømmene.

I *Håkon Håkonsson saga* er Torgil Slydra og Vesete Lille er noen av mennene som er med Hertug Skule i hans felttog mot kong Håkon Håkonsson. Da ting begynner å se ille ut for hertugen foreslår de at hertugen skal bli med dem til deres «ættland» som lå øst for Värmland i Marker. «Ættland» betyr også «fedreland» ifølge *Norrøn Ordbok*, men her brukes ordet «ættland» om et lokalt eller regionalt område. Denne bruken av «ættland» kan gi oss innsikt i hva ættland betydde og kanskje en forklaring på hvorfor *Historia Norvegia* brukte ordet «patria» om lagdømmene (Holtsmark 1964, 215).

Ættland forekommer kun to ganger i *Fagerskinna*, først i en fortelling om Olav den Hellige. Olav herjet nede i dagens Spania ved Gibraltar og *Fagerskinna* forteller hvordan «Der nede fikk han et syn fra Gud, at Han ikke skulle fare sør, men heller fare nord til Norge, sitt ættland. Der, sa Han, skulle han bli konge til evig tid» (Titlestad 2008, 161). Den andre gangen begrepet nevnes er da kong Edvard av England skriver et brev til kong Magnus den gode og kaller England for sitt «ættland». I historien i *Fagerskinna* har kong Magnus den Gode nettopp tatt over styre av Danmark og er nå både konge av Norge og Danmark. Ifølge hans avtale med Horda-Knut skulle kong Magnus få alle de kravene som Horda-Knut hadde, noe som innebærte et krav på England. Kong Edvard skrev da et langt brev til kong Magnus som fortalte om hvordan det engelske kongerike, som var han hadde krav på etter arverett, hadde blitt ranet fra ham og hans frender flere ganger. I brevet står det ting som «vår ættearv» og «Jeg var nå sparket ut av all eiendom etter våre foreldre». Videre beskrives «landet» også på en måte som kan minne om en slags fedrelandskjærighet. I brevet til kong Edmund står det «Jeg ga den ed i min vigsel at jeg skulle holde Guds rett og landsloven, og heller dø for retten enn å tåle at dette landet led overlast. Nå er jeg altså satt ved Guds vilje over dette land og dets lover» og skriver videre «Nå mener du kong Magnus at du vil ta dette landet, som er mitt ættland, fra meg, på grunn av at du synes du har så lite land med din farsarv Norge og nå har tilegnet deg hele Daneveldet» (Titlestad 2008, 224-225).

«Ættland» har dermed blitt brukt om hele land, slik som England og Norge, det har blitt brukt om Island i et av kvadene Sturla inkluderer i sagaen (Hødnebo og Magerøy 1979, 68) og det har blitt brukt regionale eller lokale områder som Marker. Med dette i tankene kan vi prøve å forstå betydningen av ordet. Ordet kan riktig nok oversettes til «fedreland» slik som det har blitt oversatt til i en rekke ordbøker⁵, men hva «fedreland» betydde var veldig forskjellig i middelalderen fra hva det betyr i dag. I dag er fedreland brukt om hele landet en kaller «sitt eget» eller hvor man tenker man tilhører eller slekten tilhører, men på middelalderen betydde «fedreland», eller «ættland» som de bruker i kildene, hvor slekten eller ætten stammer fra. Dette kunne både være lokalt, regionalt og nasjonalt.

I *Historia Norvegia* har muligens forfatteren identifisert ordet «ættland» med «patria» og har koblet «ættland» med lagdømmene. Med dette mener forfatteren at det fantes fire «ættland» i Norge ettersom ættlandene var koblet til lagdømmene. Ble du født eller kom slekten din fra Gulatingslagdømmet, var Gulatingslagdømmet ditt ættland.

Når Sverrir Jakobsson forstår ordet «patria» som «fedreland» og at det da fantes fire «fedreland» i Norge under middelalderen ser Steinar Imsen dette på som en forvirring fra Jakobssons side. Imsen mener at det forfatteren egentlig prøver å si er at det finnes fire lagdømmer i Norge og Jakobsson har blitt forvirret av dette. Men som nevnt ovenfor er Jakobsson er klar over at disse «patria» er lagdømmer, men mener at grunnen til at ordet «patria» brukes er at regionalt samhold var sterkere enn nasjonalt og stiller seg tvilende på om noe slikt nasjonalt samhold eksisterte.

Jeg mener Jakobsson har rett i at «patria», som kanskje var en oversettelse av «ættland», ble tilknyttet lagdømmene og at kildene mener det eksisterte en sterk patriotisk tilkobling til disse, men akkurat som i spørsmålet mellom Lunden og Jakobsson i å forstå *Fagerskinna*, som vi skal komme tilbake til nedenfor, er nok forståelsen av «patria» som lokalt, regionalt eller nasjonalt ikke et enten eller spørsmål. Jeg mener at historikere som Imsen gjør en feil i å ikke forstå Jakobsson når han leser *Historia Norvegia* som å trekke frem viktigheten av regionalt samhold gjennom lagdømmene og at det er derfor «patria» brukes. Jakobsson sin feil er derimot å begrense seg til et enten eller spørsmål om hva «patria» eller «ættland» betydde. For selv om «patria» og «ættland» var eller kunne være koblet til lagdømmene var ikke dette den eksklusive betydningen av ordet. Det kunne også referere til noe mer lokalt, men også noe mer nasjonalt. Som nevnt ovenfor ser vi at i *Historia Norvegia* blir Norge kalt

⁵ Hægstad, Marius og Alf Torp. *Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding*, Kristiania : Samlaget, 1909, 546

for «patria» Slik som vi ser i *Fagerskinna*, kunne Norge være noen sitt «ættland» men ordet «ættland» er ikke begrenset til kun landet som helhet og det er muligens derfor at *Tjodrek Munk* bruker ord som «toti patriam» for å referere til «hele fedrelandet».

Hva «ættland» refererer til avhenger dermed av konteksten den blir brukt i. Det kan referere til det lokale, regionale eller hele landet ætten stammer fra. Det blir dermed riktig å se på tekstene i sin riktige kontekst før en avgjør om «ættland» referer til noe patriotisk i nasjonal sammenheng eller uttrykk for sterkt lokalt eller regionalt samhold.

Det er derimot ikke sikkert at *Historia Norvegia* tenkte på «ættland» da han skrev om «patria», men jeg mener at denne tolkningen av at «ættland» kan tilskrives «patria» i *Historia Norvegia* har mye forklaringskraft i seg. Dette mener jeg fordi at «ættland» blir både brukt om nasjonale og regionale områder, slik «patria» blir brukt i *Historia Norvegia*. Det må også nevnes at «ættland» blir sjeldent brukt i de norrøne tekstene, spesielt hvis vi sammenligner med hvor mye de latinske verkene snakker om «patria». Dette er hvorfor jeg mener at en mer emosjonell bruk av «land» eller «landet» i de norrøne tekstene er hva som vanligvis tilsvarer til de latinske «patria» når det brukes i nasjonal kontekst som da det blir brukt om Norge.

Nordmennesenes konge

Dette tar på ingen måte vekk den sentrale rollen kongen har spilt i kildene og jeg ønsker her å vise hvordan kongen hadde en sentral rolle for det nasjonale i kildene. Her kommer jeg primært til å se på kilder som *Fagerskinna*, *Håkon Håkonsson saga* og *Ågrip* ettersom alle de er skrevet på norrønt.

Epitetene som kildene ofte bruker om kongen kan her være svært viktig å se på ettersom det gir en indikasjon på hvordan kongen av Norge omtales. I *Fagerskinna* er «nordmennesenes konge» en epitet som går igjen. Det samme ser vi i *Håkon Håkonsson saga* hvor kongen blir i kvad kalt «nordmennesenes konge». En slik epitet viser en avgrensning av hvem det er kongen er konge over men også til hvilket folk han tilhører.

Dersom vi ser på de ulike epitetene som kongene får i kildene kan vi muligens få innsyn i hva betydning nasjonalidentitet hadde. I *Fagerskinna* forekommer uttrykk som «Nordmennesenes rike» (Titlestad 2008, 36) «nordmennesenes drott» (Titlestad 2008, 38) «nordmennesenes konge» (Titlestad 2008, 50) «nordmannagramen» nevnt flere ganger (Titlestad 2008, 74-76), «Norges konge» (Titlestad 2008, (85), «Norges gode konge» (Titlestad 2008, 137) «nordmenns konge» (Titlestad 2008, 150) for å nevne noen av de uttrykkene i *Fagerskinna*. *Ågrip* nevner ved et tilfelle «Nordmannagrammen».

Mange kan få et inntrykk at det nasjonale får mindre betydning etter at kongens makt økes og at klassene blir standardisert. I stedet for å bli kalt «nordmennes konge» slik som Harald Hårfagre vil en tenke at det epitetene blir «Norges konge». «Norges konge» er brukt flere ganger som epitet for kong Håkon Håkonsson (Hødnebo og Magerøy 1979, 262, 274, 282, 327). Epitetene fremkommer både i kvad og teksten for øvrig og det kan lett skapes et inntrykk at «Norges konge» blir den nye epitet for kongen. Derimot brukes flere epiteter for kongen og det er ikke kun «Norges konge» som forekommer. Kong Sverre blir omtalt som «norskekongen», og dette er han ikke alene om. Både i kvad og teksten for øvrig blir kong Håkon Håkonsson omtalt som «den norske kongen» (Hødnebo og Magerøy 1979, 128, 260, 305, 323). I tillegg blir kongen også kalt «Nordmennes konge» (Hødnebo og Magerøy 1979, 111, 280) og «nordmennes vise hersker» (140). I tillegg er det epiteter som «Norges vokter» (Hødnebo og Magerøy 1979, 177) og «drott fra nordheimen» (Hødnebo og Magerøy 1979, 322). Slike epiteter viser nasjonale beskrivelser og forståelse av Norges kongerike som ikke bare kongen av et kongerike, men kongen av et folk, nemlig nordmennene og at denne kongen vokter av dem fra fremmede farer.

Den nasjonale bakgrunnen til kongen blir trukket frem et par ganger i de norrøne tekstene. Det er mest fremste eksempelet på at det er ønskelig å ha en konge av egen nasjonalitet er i *Håkon Håkonsson saga*. Det forklares at på Øretinget at trønderne ville ta Inge til konge mens hærmennene ville ha Håkon jarl. Trøndernes hovedargument for å velge Inge til konge var at de mente han ikke var mindre kongsverdig enn broren, Håkon Jarl. Men de legger også til at Inge var «Inge var norsk (norrøn) og odelsbåren der i Trondheimen, og var kommet av de beste ætter som fants i Norge». I tillegg argumenterte de mot Håkon Jarl fordi han «var utenlandsk av farsætt» (Hødnebo og Magerøy 1979, 22).

Senere står det om at Sigurd Ribbung, som er leder for ribbungene som kjemper lenge mot kong Håkon Håkonsson, vil dele Norge mellom kong Håkon Håkonsson og seg selv. Dette er noe kong Håkon Håkonsson avviser av flere grunner. Det er delvis fordi han ikke vil gi slipp på farsarven sin som han har måtte vente lenge på og som ble kjempet hardt for, men det er også problemer med hvem han ønsker å dele riket med. Kongen sier at «Men det synes Vi er et hardt vilkår å gå med på en lantedeling med en mann som ikke er ættbåren til Norge» (Hødnebo og Magerøy 1979, 132)

Videre står det senere i et utdrag hvor Håkon Håkonsson forsøker å legge krav på Helgøya som kirken kontrollerte. Biskop Pål fra Hamar sa at dette var gitt av kong Inge, balgernes konge. Til dette står det at «birkebeinerne mente at han var en falsk konge og sa at han het

Torgils Tuvseskitt og var en danske» (Hødnebo og Magerøy 1979, 163). Igjen her ser vi at nasjonalitet gis som grunnlag for å avvise et kongsemne.

Opsahl peker til at den nasjonale faktoren vi finner i *Håkon Håkonsson saga* må ses i lys av verkets hensikt. Verket var et bestillingsverk fra kong Håkon Håkonssons sønn, kong Magnus Lagabøte, og «var "offisiell" historieskriving for den daværende regjerende Sverreætta, og for medlemmer av dette dynastiet passet det som hånd i hanske maktpolitisk å avise eventuelle konkurrerende tronpretendenter blant på grunn av "utenlandskhet".» Samtidig påpeker Opsahl at det ikke bare er i slik «offisiell» historieskrivning vi finner slike utsagn, og i *Sagaen om birkebeinere og baglere* avviser bøndene, i tronevalget i 1204, «Håkon Galens kandidatur fordi han var av "gøtsk ætt på farssida"» (Opsahl 2009, 44-45).

Denne type uttrykk passer også bra med hva vi hører fra andre kilder. I Morkinskinna, da Danmark er styrt av den norske kongen Magnus den Gode, gir Svein Jarl argumenter som ligner denne typen av nytteargumenter som Bagge mener var bakgrunnen for at nasjonale konger forstrektes:

«Då tala han på tinget og sa at det ikkje var urimeleg at daner tente honnom heller enn nordmannakongen, «for her er ætta mi og opphavet mitt, som de veit, og alle menn er kunnige om mine seder og mitt sinnelag. Og det vert vanskeleg å tene under nordmannakongen endå om kongen er god, som de veit. Eg vil beda dykk om ætte namn og om å vera konge over Danmark, og til gjengjeld vil eg lova dykk mi hjelp og dermed gåver og min fullkome venskap»» (Flokenes 2004, 34).

Bagge ser til Heimskringla hvor Snorre sier at kong Olav Tryggvasson hadde vanskeligheter med å holde på Norgorov «as often happens when foreigners gain power or acquire such great fame" ("sem optliga kann verða, þar er útlendir menn hefjask til ríkis eða svá mikillar frægðar") (OT chap. 21)». Dette synet bekreftes igjen senere hvor Bagge sier at «Earl Tósti's words to Haraldr harðráði also imply that it is usually more difficult to be accepted as king in another country than one's own» (Bagge 1991, 105).

Opsahl mener at gitt at dette synes å være en utbredt tanke når selv en saga som var rival til Sverreætten gir lignende uttrykk som den «offisielle» historieskrivningen til kongene. Grunnlaget for slike uttrykk mener Opsahl har med at dette var en utbredt tanke hos befolkningen, og derfor er sagaenes fremstilling av bøndene reflekterende fremfor konstruerende og sier at «Bruken av begreper som "norsk" og "utenlandsk" i disse sagaene avslører at det var ord med mening for 1200-tallets befolkning i Norge. Hadde ikke det vært

tilfelle vil det vært lite hensiktsmessig å legge så stor vekt på det i en 'offisiell' historieskriving» (Opsahl 2009, 45).

Bagge vektlegger nytte hensyn som bakgrunnen for hvorfor den utenlandske bakgrunnen blir avvist og at en av ens egen nasjonalitet blir fremhevet. Han påpeker til at grunnen til at kildene ofte gir uttrykk for at det var best om en var konge i hvert sitt land, kunne skyldes i stor grad nettverket som kongen hadde å jobbe med. Siden en fremmed konge ikke ville ha samme nettverk og familie tilknytning til folket ville alliansebånd være vanskeligere å opprettholde.

Bagges argument om nytte hensyn passer bra inn i historien om hvordan Svein Jarl argumentere for hvorfor det er bedre å ta ham til konge enn kong Magnus den Gode. Da han sier at «her er ætta mi og opphavet mitt» og at «alle menn er kunnige om mine seder og mitt sinnelag», sier han til mennene på tinget at det finnes kontrollfaktorer som de andre mennene på tinget har for å vite hvem Svein Jarl er. De kjenner til hans handlingsmåter og hvordan han oppfører seg og siden ætten hans er der gjør det potensielle alliansebånd mulig. Selv om kongen er en god konge så er det ikke like lett å tjene ham på grunn av den utenlandske faktoren.

Bagge sitt nytteargument ser dermed ut til å være bekreftet av kildene, men det er også andre faktorer enn bare kjennskap og alliansebånd som gjør at en nasjonal konge foretrekkes i de norrøne kildene. Det finnes nemlig en tendens i kildene, både de geistlige og norrøne, til å mene at å erobre andre kongers riker ikke er ønskelig og fordømmes.

Tjodrek Munk er det verket som går lengst i å fordømme erobringer av andre riker.

Ærgjerrighet etter andres riker blir flere ganger fordømt av *Tjodrek Munk*. Dette synet kommer tydelig frem i beskrivelsen av kong Knut den mektiges ønske om å holde på tre riker. Der skriver *Tjodrek Munk* om hvordan Knut forsøkte å gjøre:

«motstand mot Olav hvis han planla å komme tilbake til sitt fedreland. «Akk, menneskers ulykkelige og umettelige begjær! Akk, menneskesjelens store elendighet som, jo mer den sprer seg på de synlige ting og brer seg ut til denne verdens forgjengelige skinn, samler igjen med desto større vanskelighet etter dette liv – og fjerner seg fra Gud som er den sanne evne. Dette er tydelig til overmål hos Knut som enda han eide to riker, planla å røve det tredje fra den rettferdige kong Olav som dette rike tilkom ut fra en nedarvet rett på tronen» (Kraggerud 2018, XVIII:1-3)

Først blir det fordømt når Knut den Store forsøker å ta Norge etter å ha tatt England (Kraggerud 2018, XVI:7-8, XVIII:2-3) og senere blir det sagt om kong Harald Hardråde, etter å blitt beskrevet med gode ord, at han var «begjærlig etter andres (rikdom). Derfor førte han også en lang rekke kriger med Svein for å ta fra ham Danmarks rike» (Kraggerud 2018, XXVIII:2). *Tjodrek Munk* nevner også hvordan irene var villige til å dø for sitt fedreland mot kong Magnus Berrføtt (Kraggerud 2018, XXXII:4). Dette er en positiv beskrivelse av irene som må ses i lys av en viss kritikk av kong Magnus Berrføtt.

Utenlandske konger og herskere blir flere steder i kildene kritisert og avvist som dårlig for den nasjonale befolkningen i landet. Dette kommer for eksempel frem i *Ågrip* hvor Svein og Alfivas styre over Norge blir sagt å være dårlig fordi de introduserte mange lover som stred mot de gamle nedarvede lovene og at vitnesbyrdet til en dane var verdt ti vitnesbyrd fra nordmenn. (Titlestad 2022, 71-72)

Tjodrek Munk går lengst i denne retningen og fordømmer ikke bare utenlandske konger slik som kong Knut den Mektige, men også norske konger som agerer på samme måte. For eksempel har forskere anerkjent at *Tjodrek Munk* har hatt et kritisk syn på kong Magnus Berrføtt fordi han var opptatt av å erobre andre land. Forfatteren går så langt som at han fremmer irenes motstand mot kong Magnus som positiv hvor han sier at irene «kjempet for sitt fedreland».

Fagerskinna er svært opptatt av utenrikspolitikken fokuserer mye mer på utenrikspolitikk og kriger enn andre sagaer. *Fagerskinna* har blitt sett på som mye mer aristokratisk og på side med kongene i sine fremstillinger (Jakobsson 1999, 97)(Indrebø 1917, 275-278). Norske kongers erobring av andre land, som da kong Magnus den Gode erobrer Danmark og kong Magnus Berrføtt erobrer de skotske øyene og herjer i Irland blir, om ikke fremstilt direkte positivt, i hvert fall ikke fordømt på noen tydelig måte. Vi ser derimot at *Fagerskinna* utnytter slike episoder for å fremme sterke uttrykk for norsk nasjonalidentitet, som at nordmenn er dyktigere krigere enn andre folk. Det sterke fokuset på kriger, spesielt mot daner, kan lett gi inntrykk over at *Fagerskinna* hyller slik krigføring og erobringer.

Men om vi kun forstår *Fagerskinna* som et verk som hyller krigføring og erobringer, overser vi nyansene i verket, for akkurat som at verket har mye ille å si om daner og danekongen, har den også mye godt å si om dem.

På samme måte har *Fagerskinna* fordømmelser av krigføring og erobringer og dette kommer tydeligst frem i brevet fra kong Edvard til kong Magnus den Gode, som vi har vært innom

ovenfor. I brevet finner vi en liknende tanke til den vi finner i *Tjodrek Munk* og *Ågrip* hvor det står at «Nå mener du kong Magnus at du vil ta dette landet, som er mitt ættland, fra meg, på grunn av at du synes du har så lite land med din farsarv Norge og nå har tilegnet deg hele Daneveldet» (Titlestad 2008, 224-225). At kong Magnus vil ta fra kong Edvard hans «ættland» da han allerede har Norge og «har tilegnet deg hele Daneveldet» må forstås som en kritikk av å erobre andre riker. Som nevnt ovenfor kan «ættland» ha flere betydninger og en av disse betydningene er «fedreland» forstått som hele landet. Det er slik *Fagerskinna* bruker begrepet de gangene det forekommer i kilden. At dette kong Edvard nevner England som sitt ættland har betydning for den implisitte tanken er at det ikke er kong Magnus sitt ættland og å rane det riket fra ham ville vært et onde.

Som nevnt var brevet såpass rørende for kong Magnus at han valgte å ikke invadere England og vi kan dermed forstå det slik at det som kommer frem fra brevet er noe *Fagerskinna* stiller seg bak. *Fagerskinna* ser da ut til å dele noe av den samme oppfatningen til *Tjodrek Munk* og *Ågrip* om at idealt sett burde en holde seg til sine egne nasjonale land og ikke forsøkte å erobre andre kongers land.

Det er derimot et interessant skille mellom *Fagerskinnas* posisjon og den til *Tjodrek Munk* og *Ågrip*, nemlig at *Fagerskinna* ikke kritiserer erobringer av «verdslige» riker, slik *Tjodrek Munk* og *Ågrip* gjør. For *Tjodrek Munk* og *Ågrip* er det åpenbart at mye av bakgrunnen for fordømmelsen ligger i et kristent syn hvor det er himmelriket som er utgangspunktet for mennesket. Dersom en konge fokuserer mer på å erobre andre land og riker, fører han krig og lidelse istedenfor å fremme rettferdighet for det riket som han har lovlig arvet. Dette trenger ikke å bety at det nasjonale ikke har noe å si, for disse to synene kan godt utfylle hverandre, hvor det forstås at konger bør fremme rettferdighet fremfor krig på grunn av en kristen plikt til rettferdighet og fordi den beste måten å fremme rettferdighet er gjennom å ha en konge som er en del av samme folk han styrer over. *Tjodrek Munk* sier tross alt beundrende at irene kjempet for sitt «patria».

Vi ser at bak disse utsagnene ligger det noe implisitt om hva som er gyldig og ugyldig krigføring. Kirken hadde i middelalderen et konsept om rettferdig krigføring, men det ser ikke ut til å være det som ligger til grunne for hvorfor kildene fordømmer erobringer av andres riker, ettersom kong Harald Hårfagre blir aldri fordømt for sine erobringer av Norge. Den implisitte tanken ligger i at det er galt å erobre andre kongers rike dersom den kongen er en del av det folket. Tanker om rettferdighet og å opprettholde og følge landets lover spiller nok

en rolle også, men når vi ser på hvordan *Fagerskinna* gjengir kong Edvard sitt brev som sier «som er mitt ættland» er det vanskelig å komme unna at nasjonalitet spiller en rolle.

For *Fagerskinna* er trusselen fra utenlandske konger sentral. Danmark ønsker konstant å legge under seg Norge og dette er forfatteren totalt imot og ser på som et onde for folket. Dette kommer tydeligst frem etter at kong Olav den Hellige døde hvor Alfiva og hennes sønn styrer Norge og innfører flere lover som er til skade for nordmennene.

Hauksson og Jakobsson peker til tre viktige roller kongen har i *Håkon Håkonsson saga*: kongen som forsvarer av riket og undersåttene mot ytre fiender, kongen som en lovgivendemakt og domsmakt hvor kongen er hever over loven og til sist kongen som en fredskonge.

Gjennom *Håkon Håkonsson saga* er det en veldig tydelig fremstilling av kongen som en rettferdig og kristen konge. Mye av dette har utvilsomt med ideologien til kongemakten som Sturla fremmer. Det tydeligste eksempelet på en kongelig ideologi er Kongespeilet som ble skrevet noen år før *Håkon Håkonsson saga*. Det er flere likheter mellom synet som fremmes i Kongespeilet og *Håkon Håkonsson saga* om hva slags type konge kongen bør være.

Blant annet skal kongen i Kongespeilet være kloke, rettferdige og ydmyke. Et sterkt fokus på kongen som rettferdig er sentral i Kongespeilet. Jakobsson, Hauksson og Ulset advarer mot å se på Kongespeilet som kong Håkon Håkonssons offisielle ideologi «selv om han utvilsomt kunne ha sagt seg enig i mye som står der» (Íslenzka Fornritafélag 2013b, CXVII).

Det tydeligste ideologiske preget i verket finner vi på slutten hvor en oppsummering av kongens viktigste handlinger blir nevnt. Det står hvordan han lagde mange lover, styrket kirken og forbød ættdrap og «alle manndrap og avhogging av føtter og hender innenlands». Jakobsson et. Al. peker her på de tre viktigste punktene, som vi kan også si er kanskje det hele verket mener er de viktigste verdiene hos en konge «rettferdighet, støtte til kirken og kamp for fred». (Íslenzka Fornritafélag 2013b, CXVI-CXIX)

Disse tre punktene er et gjennomgående trekk ikke bare i *Håkon Håkonsson saga*, men også i de tidligere sagaene. Det fremste eksempelet i *Fagerskinna* om hva som forventes av en god konge finner vi i brevet fra kong Edvard av England til kong Magnus den Gode. I *Fagerskinna* er dette riktig nok skrevet av en engelsk konge, men brevets innhold ble oppfattet som rørende og godt nok til at kong Magnus ikke ville erobre England fra kong Edvard.

I brevet står det konstant om hvordan landet ble ranet fra kong Edvard og han hele tiden ble nektet sitt land. Det står hvordan kong Edvard ville opprettholde landsloven for sitt folk. «Jeg gav den ed i min vigsel at jeg skulle opprettholde Guds rett og landsloven, og heller dø for retten enn å tåle at dette landet led overlast. Nå er jeg altså satt ved Guds vilje over dette land og dets lover til å dømme hver mann rett etter loven og straffe ufred» (Titlestad 2008, 255). Annet enn forsvar av landet, som kong Edvard ikke ønsket å gjøre mot en annen kristen hersker, så er dette en god oppsummering av hva det viktigste som forventes av en konge fra kildene selv.

Å opprettholde de rette lovene er kanskje det viktigste kongen gjør for å opprettholde orden, annet enn å forsvare landet fra utenlandske konger og hærer, ifølge de norrøne kildene. Dette får konsekvenser for den nasjonale faktoren, ettersom utenlandske konger vil være mindre kjent med de nasjonale lovene enn en norsk konge. Både *Fagerskinna* og *Ågrip* vektlegger de undertrykkende lovene som Alfiva og hennes sønn kommer med som bringer dårlige tider for nordmennene. Norske konger ville kjenne til landets lover og ble forventet å verne lovene og anpasse deres styre etter lovene. Da danene styrte var det derimot mindre grunn for dem å følge disse lovene ettersom de ikke var kjent med dem slik en norsk konge ville vært og det fungerte lettere for danene å bringe inn de danske lovene for det var de lovene de var kjent med. Den norske kongen blir dermed ikke bare en verner av landet i forstand at han forsvarer landet fra angrep og plyndring av utenlandske hærer, men han forsvarer også landets lover.

De dårlige kongene er dem som ikke respekterer lovene som har blitt etablert. De tre store eksemplene en kan trekke frem her blant de norrøne kildene er Gunnhildssønnene, Alfiva og Svein og til slutt kong Magnus den Gode.

Gunnhildssønnene blir sagt å ikke følge landsloven og førte med seg dårlige tider. Det samme gjorde Alfiva som opprettet mange nye undertrykkende lover ifølge *Ågrip*. Kong Magnus var også meget undertrykkende mot bøndene i Trondheimen i begynnelsen og dette reflekterte dårlig over kongen. Sigvat skald måtte til slutt gå til kongen og minne ham på at han måtte opprettholde landsloven slik en god konge skulle og etter han gjorde dette ble han kalt kong Magnus den Gode (Titlestad 2008, 220-222)

Det er også verdt å merke at da kong Magnus den Gode erobrer Danmark står det hvordan kongen opprettholdt de danske lovene (Titlestad 2008, 224). Kontrasten mellom det danske styret under Alfiva og Svein med kong Magnus den Godes styre over Danmark er ganske betydelig ettersom i den først nevnte er styret dårlig fordi Alfiva og Svein er danske som

styrer som om nordmennene selv var danske og respekterer ikke de norske lovene, men under kong Magnus den Gode sitt styre av Danmark står det at han respekterte de nasjonale lovene til Danmark. Dette var bemerket allerede i 1917 av Gustav Indrebø, som tolker dette som bevis for *Fagerskinns* nasjonale utgangspunkt (Indrebø 1917, 261).

Opsahl forteller at i senere tider ville den innfødte norske befolkningen få en større utenlandsk elite og i disse sammenhengene var den nasjonale faktoren var ikke alltid avgjørende og at «Det avgjørende var i og for seg ikke om en ombudsmann var nordmann eller utlending, men at førstnevnte hadde større innsikt i og respekt for landets lover og skikker, og dermed i utgangspunktet kunne forventes å opptre mer i tråd med befolkningens interesser» (Opsahl 2009, 46). Dette kan ofte være like gjeldende i de tidligere kildene i forhold til kongenes nasjonalitet, hvor vi har sett at når kong Magnus den Gode fremmer seg selv som konge over Danmark, respekterer han de danske lovene, men at disse tilfellene ofte er unntaket, slik som da danene styrer over Norge.

For eksempel er bakgrunnen for folket i Vikens motstand mot å bli kong Valdemar sine undersåtter i *Heimskringla* sagt å være danenes tidligere dårlige styre. Danene respekterte ikke nordmennenes lover og de hadde ikke tilknytning til den norske eliten i landet, *Ågrip* forteller for eksempel at danene tok gisler hos den norske eliten slik at de ikke turte å gjøre motstand mot de danske styrerne (Titlestad 2022, 72).

Det som mangler fra oppsummeringen til Hauksson og Jakobsson er kongens rolle for korninnhøstingen. I sagaene blir kongen sett på som en viktig faktor for å bringe gode tider for landet. Korninnhøsting ble ofte koblet til kongens styre og at dersom den var bra var det tegn på en god konge men dersom den gikk dårlig var det en dårlig konge.

Dette synet er mer fraværende i *Håkon Håkonsson saga*, men vi finner fortsatt noen indikasjoner på at folk i hvert fall hadde denne oppfatningen. Sturla forteller at da det var diskusjon om det rette kongsemnene kalte de frem en lovkyndig mann med navn Tore Skolle hvor han sier at hans farfar hadde fortalt hans far «og likeså alle forfedrene våre, at alltid skulle Norges menn følge kongens sønn» (Hødnebo og Magerøy 1979, 97) og videre sies det at «jeg legger til at alle vi Norges-menn skal følge kongens sønn hvis en slik lever, for da går det vel med Norges rike» (Hødnebo og Magerøy 1979, 97). Det siste om «for da går det vel med Norges rike» henter til denne gamle oppfattelsen om kongens rolle for at det skulle gå bra med avlingen.

Vi finner også det i *Ågrip* hvor det står at under Alfiva og Sveins styre var det dårlige tider og bøndene fikk ikke høstet inn god avling.

«Den unge mannen vil lenge minnes
Alfivas tid da inne vi måtte ete oksemat,
som bukkene bark og brast.
Noe annet var da Olav, sribar
styrte landet. Enhver kunne da
rose seg av friskt korn
tørket i stakker.»
(Titlestad 2022, 74).

Fagerskinna forteller også hvordan under Gunnhildssønnene at det var dårlig avling og at dette skyldtes kongenes dårlige styre (Titlestad 2008, 82). *Fagerskinna* legger derimot ikke like mye vekt på denne faktoren og legger til at dette var en tolkning fra hedninger om gudenes vrede. At avling blir mindre vektlagt for å bedømme gode og dårlige konger i *Fagerskinna* skyldes nok både at verket er av en mer aristokratisk orientering og at *Fagerskinna* legger ikke stor vekt på religiøse og overnaturlige forklaringer.

Vi kan dermed snakke om en slags utvikling i kongeideologien som går vekk fra en mer hedensk forståelse av kongeidealet til en mer europeisk og kristen forståelse.

Lunden mente at den nasjonale bakgrunnen er helt vesentlig for å forstå *rex iustus* idealet. Ideen om landssvik mente Lunden var helt klart knyttet til en nasjonal forståelse av kongen som landets konge. Å kjempe for en utenlandsk konge og mot sin lovlige nasjonale konge var å kjempe imot den naturlige politiske ordenen og en invitasjon for utenlandske herskere å utnytte og undertrykke befolkningen, slik vi ser i sagaenes fremstilling av kong Svein og Alfivas sitt styre av Norge. Lunden sier at « It is implicit in the basic functions of the king that everyone ought to recognize the difference between fighting for the king of the country and fighting against him, allying with the enemy» (Lunden 1995, 30)

Vi kan også utvide Bagges nytteargument angående hvordan utenlandske hærer blir beskrevet. Flere steder i kildene hører vi at folket motsatte seg å ha en utenlandsk hær til landvern og i *Fagerskinna* er dette en av motivene som gis til folket i Viken for å motsette seg kong Valdemar sitt krav om å underlegge seg Viken. Grunnen kan ofte forklares av nytte hensyn gjennom at en utenlandsk hær ville både være frakoblet fra den indrebefolkningen og dermed ikke ha samme lojalitet til å forsvare det som deres eget land. Bagge påpeker hvordan

innbyrdesstrider var mindre brutale enn utenlandske strider, ettersom i utenlandske strider kunne man brenne landsbyer og drepe lokalbefolkningen uten videre konsekvenser ettersom hæren stakk, men i innbyrdesstrider trengte man befolkningen for å stille opp med skatt og mannskap og dermed var det mer hensynsløst å være for brutal i innbyrdesstrider. Om en hadde en utenlandsk hær til landvern ville det oppstå et likt forhold i at den utenlandske hæren ikke nødvendigvis ville være like tilbakeholdene med brutaliteter. Sant nok at kongen ønsket jo fortsatt å skatte fra landet sitt, men å ha en utenlandsk hær ville fortsatt være mer frakoblet de lokale og regionale områdene og ville ikke oppleve å ødelegge nettverk og alliansebånd gjennom å være brutal.

Forholdet mellom kong Håkon Håkonsson og det nasjonale har vært diskutert lenge av norske historikere. Det har funnets en tendens, hovedsakelig av eldre historikere, å forstå kong Håkon Håkonsson som en konge som «ødelegger» den gamle norrøne kulturen. At kongen blir lest de norrøne tekstene på slutten istedenfor de latinske har blitt tolket forskjellig. En kunne lett få inntrykket at kong Håkon Håkonsson representerer et brudd mellom de eldre mer «norrøne» kongene til en mer «europeisk» og «utenlandsk» konge. Dette er noe norske historikere som holdt på en sterk norsk nasjonalfølelse har ment og mest kjent her er Hans E. Kincks, som har formet et negativt syn på kong Håkon Håkonsson. At kongen blir lest de norrøne tekstene og ikke de latinske blir tolket som et slags anger på «europeiseringen» av kongeriket som kongen stod bak.

Bagge har tolket det annerledes. Istedenfor å forstå lesningen av de norrøne tekstene før kongens død som «anger» tolker Bagge dette som måten kongen setter seg selv inn i den samme kongetradisjonen som hans forgjengere. Istedenfor å se på kong Håkon Håkonsson som en som er ansvarlig for forfallet til den norrøne kulturen, mener Bagge at kongen er en syntese, en god blanding, av både europeisk og norrøn kultur (Bagge 2000, 189-190). Bagge skriver om kongens lesning av de norrøne bøkene som at «I hans siste timer rulles hele dynastiets historie opp, og han dør symbolsk når sagaen om hans store bestefar og forbilde, Sverre, er avsluttet» (Bagge 2000, 222).

Bagge sitt syn om at kong Håkon Håkonsson er en syntese mellom den europeiske og den norrøne kulturen er interessant for denne oppgaven som ser på den norske nasjonalidentiteten. Nasjonalidentitet er et kompleks fenomen og det er ikke tilfellet at utenlandske impulser på en person eller kultur vil være ødeleggende for nasjonalidentiteten. Det er fremdeles et hvis spørsmål hva gjelder den senere økende graden av utenlandske impulser på kulturen til det

norske kongeriket som jeg enda ikke har helt avklart. Dette gjelder også for hvordan vi skal forstå forholdet mellom lojalitet til kongen og lojalitet til landet.

Kongen og landet

Bagge og Jakobsson er ikke helt på samme side når det kommer til norsk nasjonalidentitet i kildene. Bagge er mest opptatt av å snakke om til hvilken grad vi finner «nasjonalisme» i middelalderen, men mener at nasjonalidentitet er det helt klare uttrykk for. Jakobsson derimot setter spørsmål med flere av de nasjonale trekkene og ser på alle nasjonale uttrykk som uttrykk for kongelig propaganda som ønsker å samle lojalitet mot kongen fremfor lojalitet mot lagdømmene.

Bagge snakker om hvor sentralt monarkiet var for lojalitet og identifikasjon. Bagge skriver at han ikke ser på nasjonal lojalitet som sentralt for perioden og vektlegger heller det monarkiske: «On the political and ideological level, I am inclined to emphasize the monarchy and the state, rather than the nation, as objects of identification in the 13th century». Derimot påpeker Bagge at «the ideology of the epoch also includes ideas of the people as a community, and the distinction between the monarchy and the nation may easily be exaggerated» (Bagge 1995, 16). Denne ideologien som Bagge snakker om blir representert primært gjennom tre kilder: *Håkon Håkonsson saga*, *Kongespeilet* og *Landsloven*.

Bagge vektlegger hvordan kongen og kongens styre i kildene utgangspunktet for mye av det nasjonale innholdet. Bagge skriver at kildene *Håkon Håkonsson saga*, *Kongespeilet* og *Landsloven* «gir uttrykk for tanken at landet som en enhet og befolkningens plikt å vise lojalitet mot denne enheten» og at denne enheten er først og fremst representert gjennom kongen. For eksempel viser *Kongespeilet* i uårslignelsen at når kongeriket er delt mellom flere konger «understreker han at denne delingen ikke bare er av geografisk art, men at den «deler folkets samhold» i like mange deler som det finnes konger» (Bagge 2000, 181).

Det er dermed verdt å se på hva kildene mener om «landssvik» eller «landråd». Lunden peker til at det eksisterte denne forståelsen om landsforræderi i de norrøne teksten og ser på det som et tydelig eksempel på norsk nasjonal bevissthet i middelalderen (Lunden 1995, 30).

Bagge mener at en må ikke lese for mye inn i ord som «landråd» og spesielt ikke lese inn moderne forståelser om landsforræderi inn i de norrøne kildene. Selv om ordet forekommer flere ganger i de norrøne kildene er det primært svik mot kongen det sikter til og sier at «it apparently has nothing to do with loyalty to one's country» (Bagge 1991, 105). Flere ganger går konger og andre i tjeneste hos andre konger, ofte mot kongen av sitt eget land og

vektlegger at personlige interesser ofte leder folk til å «disregard this [national] sentiment» (Bagge 1991, 105).

I historien om slaget ved Svolder, bruker Bagge en analogi til andre verdenskrig for å demonstrere at lojalitet til en politisk enhet ikke var tydelig i *Fagerskinna* eller Heimskringla. En nordmann under andre verdenskrig hadde aldri hatt mer respekt for en Quisling enn for en tysker eller italiener bare fordi Quislingen var norsk. Dette er en analogi som gir sterkt inntrykk, men Erik Opsahl er ikke helt overbevist om den er riktig. Opsahl påpeker at grunnen for kong Olav Tryggvasson har respekt for Eirik Jarl er fordi at Eirik Jarl skal ha hatt god grunn til å krige mot kong Olav Tryggvasson. Opsahl skriver:

«Sjøl vil jeg imidlertid trekke inn også noe annet som legges i kong Olavs munn i den aktuelle scenen, nemlig at Eirik jarl skulle ha god grunn til å møte kong Olav og mennene hans. Grunnen var at Olav i si tid hadde skyld i at Eiriks far, Håkon jarl, var blitt drept. Konflikten mellom Olav og Eirik var dermed en konflikt mellom to norske fyrster og deres menn, ikke mellom en konge og "landsforrædere". Alle var nordmenn, men det var en politisk kamp om makta i Norge. Og det var nettopp en prosess mot å få anerkjent det riksomfattende enekongedømmet, som var et av særtrekkene ved den politisk-administrative utviklingen i Norge, som i mange andre europeiske riker i samtida» (Opsahl 2009, 44).

Det Opsahl påpeker her er veldig viktig fordi det forandrer deler av hvordan vi forstår hendelsen rundt denne episoden. Det er ikke slik at kong Olav Tryggvasson har full respekt for Eirik Jarls motstand bare fordi at han er nordmann, men fordi kongen respekterer ønsket om hevn ettersom dette viser lojalitet til gamle seder og til sin ætt. Det at kongen respekterer kravet for hevn og ser på nordmenn som dyktigere krigere enn svensker og dansker er hva som leder til kongens kommentar. Det er dermed ikke nødvendigvis noe konkret «landsforrædene» med hva Eirik Jarl gjør, men han ettersøker et gammelt, og fra den tiden, et respektabelt krav om hevn, og dette overstrider lojalitet til kongen.

Lunden fremmer en liknende forståelse av slaget ved Svolder. Kongens viktige betydning for det nasjonale og at å kjempe for at en utenlandsk hersker skal erobre landet ble ansett som landssvik «does not mean that there were no competing claims to loyalty, such as kinship obligation to take revenge» og sier at «Kinship granted the Norwegian earl Eirik legitimacy when he resisted King Olav Trygvason, who had helped in having Eirik's father killed.» Lunden mener altså at det er et hierarki av plikter, hvor pliktene til ætten står høyere enn pliktene til kongen, slik som Opsahl også mener. Derimot vil ikke dette si at

pliktene til kongen ikke var viktig og Lunden sier at «the fact that kinship duties in such an instance were superior to the obligation to king and country is no basis for concluding that there was no such duty at all» (Lunden 1995, 30).

Bagge har derimot rett i at ideologien senere vil gjøre et krav om hevn mot en konge umoralsk og forkastelig. Kravet om hevn i seg selv blir forkastet ettersom rettferdigheten tilhører kongen alene, så selve kravet er ikke gyldig, men i tillegg blir kongelojaliteten så viktig at det blir prinsipielt umoralsk å gjøre opprør mot kongen. Bagge demonstrerer dette bra gjennom å vise hvordan ordet «landråd» (landsforræderi) ble mer konkretisert under den andre halvdel av 1200-tallet. Det Lunden og Opsahls viser er at på tiden til *Fagerskinna* og *Heimskringla* fantes det andre lojalitetsforhold og skikker som var viktigere enn lojalitet til konge og land, men at dette ikke betyr at en nasjonal lojalitet og landsforræderi var helt fraværende tanker. Det var fortsatt en tydelig forskjell mellom å kjempe for den lovlige nasjonale kongen og å kjempe for en utenlandsk hær mot den lovlige kongen av landet.

På den andre siden har du Sverrir Jakobsson som stiller seg svært kritisk til at episoder om nasjonalidentitet representerer noe annet enn kongelig propaganda. Sverrir Jakobsson setter opp dikotomiet mellom lojalitet til kongen og lojalitet til «patria» eller lagdømmene. Tanken til Jakobsson er kan oppsummeres som at siden kongen står over de regionale tingene og ønsker lojalitet til seg selv, vil han snakke om utenlandsk trussel og vektlegge nasjonalidentiteten fremfor lagdømmene som identifikasjonen for lojalitet.

Denne forklaringen har tydelig vekt bak seg, ettersom hvis det eksisterte en lojalitetskonflikt mellom konge og lagdømme ville kongen ha ønsket å vektlegge overregional identitet så mye som mulig for å samle lojalitet til seg selv. Derimot er det flere problemer med Jakobssons enkle dikotomi. For eksempel viser *Tjodrek Munk* flere nasjonale uttrykk og er ikke en kongelig propaganda verk men skriver fra geistlige ståsted som også er kritisk til kong Sverre.

Vi har sett hvordan *Historia Norvegia*, Jakobssons favoritt kilde for å se på norsk nasjonalidentitet, viser en forståelse av «patria» som noe mer enn bare lagdømme. At Norge blir referert til som «patria» og det regnes som et gode å forsvare dette «patria» viser at lojalitet til «patria» også kan bety lojalitet til Norge som et land.

Hvis Jakobsson ønsker å fremstille dette også som kongelig propaganda oppstår et problem, nemlig at da var *Historia Norvegia* heller aldri en pålitelig kilde til å beskrive denne dikotomien. Hvorfor skulle kongelig propaganda ønske å fremstille andre lojalitetsbånd enn til kongen selv?

Dette gjør det vanskelig å svelge Jakobssons påstand om at det var unormalt å bruke ordet «patria» om noe annet enn lagdømmer. Når både *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munk* refererer til Norge som «patria» allerede på 1100-tallet blir det vanskelig, for ikke å si tåpelig, å si at det var «unormalt» å bruke «patria» om et kongedømme.

Videre kan Jakobsson flere ganger fremstå som å fremme sirkulærargumentasjon. Dersom en kilde tyder til å ha noen nasjonalidentitet vil Jakobsson stemple det som kongelig propaganda, selv om kilden faktisk er kritisk til kongen. For eksempel skriver blir *Ágrip* kategorisert som «Royal historiography» nettopp fordi den ønsker å «emphasize antagonisms between subjects of different states» (Jakobsson 1999, 100). Derimot er det enighet om at *Ágrip* ikke er en kongelig historiografi⁶, men er skrevet av en geistlig. Det eneste argumentet Jakobsson gir er nemlig at kilden har nasjonal konflikt som et element, men ignorerer alle tegnene på å være geistlig. I tillegg er *Ágrip* argumentert for å være en kritiker av kong Sverre. Jon Gunnar Jørgensen ser på hvordan faren til Sverre blir beskrevet negativt mens kongsemmene som utgjorde de senere balderne var positivt beskrevet. Jørgensen mener at dette kan indikerer at forfatteren har vært en kritiker av kong Sverre. Dette er derimot ikke garantert. Jørgensen påpeker også at kong Sverre møtte aldri faren sin og Bjarne Fidjestøl bemerket at dette kunne være uttrykk for «Sverres romslighet» (Titlestad 2022, 15-16). Driscoll derimot mener det er mer enn bare kritikk av Sverres far som tyder på at forfatteren har vært en kritiker av kong Sverre og sier at « The author, obviously a cleric, clearly sides with Ingi krókhryggr and his follower Gregóríus Dagsson, which would suggest that he was an opponent of the Birkibeinar, or ‘Birch-legs’». I tillegg mener Driscoll at *Ágrip* ble delvis skrevet som en polimikk med intensjon «to convince the populace that the descendants of the kings who had collaborated with the church were more worthy of their support than the Birkibeinar and their followers.» Dersom vi setter disse to argumentene sammen, kritikken av kong Sverres far og støtten til Inge krokerugg, er det god grunn for å tro at *Ágrip* var en kritiker av kong Sverre.

Derimot er det tydelig at *Ágrip* vektlegger forholdet mellom kongen og folket og fremmer posisjonen at en god konge ønsker å fremme gode forhold for folket sitt. Jørgensen ser for eksempel på hvordan kong Olav Kyrre blir fremstilt i *Ágrip* sammenlignet med Heimskringla. Jørgensen skriver at i Heimskringla fremstår kong Olav Kyrre «mer som en jålebukk enn en

⁶ Jeg skal være ærlig på at det kan være jeg misforstår hva Jakobsson mener med «Royal historiography». Det kan være Jakobsson med «Royal historiography» mener historiografi som bare snakker om kongene og er kongehistorie og ikke historiografi skrevet på kongelig initiativ. Kritikken min blir derimot ikke nullifisert dersom dette er hva han mener, fordi det vil bare vise at nasjonalidentitet ikke var direkte knyttet til kongelig propaganda.

betydelig konge», mens i *Ågrip* «trekker forfatteren fram det gode forholdet mellom kongen og folket» og at vi ser dette fremst i et gilde kongen deltok i. I gildet bemerker en av mennene at kongen er svært glad og til dette svarer kongen «Hvorfor skal jeg ikke være i godlag når jeg ser folket mitt både er frie og glade» og at «Deres frihet er min glede» (Titlestad 2022, 25). Det er slike utsagn som dette som fører Driscoll til å hevde at «*Ågrip* is decidedly not an aristocratic work» (Driscoll, xii). Gitt alt dette er det vanskelig å si at *Ågrip* virkelig er et verk som fremmer kongelig propaganda, og bør anses som et geistlig verk med stort søkelys på folkets velstand. Dette mener jeg underminerer posisjonen om at nasjonalidentitet er kun knyttet opp til kongelig propaganda.

Videre oppstår det et såkalt paradoks hva gjelder teorien om at nasjonalidentitet har en nødvendig kobling til kongelig ønske om å sentralisere makt og lojalitet rundt seg selv. Dette paradokset gjelder spesielt for Jakobsson, men er også relevant for Bagge, selv om det er Bagge selv som har påpekt dette. Paradokset er at det er i de tidlige kildene, før den store maktsentraliseringen rundt kongen, at vi finner flest referanser om norsk nasjonalidentitet og nasjonale konflikter.

Bagge forteller at tidligere historikere har ofte tatt det forgitt at det finnes en sterkere nasjonal bevissthet på 1200-tallet enn tidligere, men under denne perioden ble den norske eliten mye mer påvirket av utenlandske impulser og utenlandsk kultur. «Den nasjonale egenartede kulturelle tradisjonen i Norge i Norge tilhører dermed perioden før den sterke statsmakten ble skapt». Bagge sier at denne litteraturen gir «uttrykk for nasjonale holdninger, i form av norsk «gruppeidentitet», men presiserer at denne nasjonale forståelsen ikke var «i særlig grad knyttet til et organisert politisk fellesskap» (Bagge 2000, 180).

Paradokset er da at jo mer vi beveger oss mot en sterk kongemakt og hvor lojalitet mot kongen blir mer viktig, desto mer blir kulturen og eliten påvirket av utenlandet. Jeg vil også påpeke at det er også i denne perioden vi finner et sterkere fokus på norsk nasjonalidentitet enn i perioden etter.

Fagerskinna er kanskje den kilden som er mest opptatt av norsk nasjonalidentitet av alle kildene og er også beskrevet som et av de mest kongetro sagaene. Samtidig er *Håkon Håkonsson saga* helt klart like kongetro, og troliges mer enn, *Fagerskinna*, men du finner ikke nærheten av samme vektlegging på det nasjonale elementet i *Håkon Håkonsson saga* som du finner i *Fagerskinna*. Tatt i betraktning dette faktumet, hvordan skal vi da forstå

Bagge sin posisjon om at det er først med den sentraliserte kongemakten at vi kan forstå nasjonal lojalitet gjør seg gjeldende?

Dersom vi ser på en kilde som *Håkon Håkonsson saga* finner vi at den nasjonale faktoren er mye mindre vektlagt enn i *Fagerskinna*. Det nasjonale får en mye mer beskjedne rolle i sagaen, sammenlignet med for eksempel *Fagerskinna* eller andre kilder som *Ågrip* eller *Tjodrek Munk*. Dersom kongens forenede faktor var viktig for det nasjonale burde vi ha forventet mer av den retorikken som Bagge sikter til i kongespeilet, hvor forfatteren vektlegger at flere konger splitter folket. Men i *Håkon Håkonsson saga* er det ikke noen sterk antydning til en slik sterk nasjonal forståelse for å rettferdiggjøre Håkon Håkonsson som den rettmessige kongen. . Det er ikke nordmennes kongen, men Herrens salvede som er utgangspunktet for *Håkon Håkonsson sagas* fremstilling av kongen. For Sturla er det viktig å vise at Håkon Håkonsson har all rett på sitt krav om tronen. Den lovmessige, den rettferdige og den guddommelige, og det er dette som er utgangspunktet for hvorfor Håkon Håkonsson skal bli konge.

Gjennom *Håkon Håkonsson saga* blir vi flere ganger møtt med utsagn som vektlegger kong Håkon som utpekt av Gud. En gang da kongen var i Tønsberg og de skulle heise masten på kongeskipet, skjedde det et uhel mens kongen var om bord. Masten falt over og kongen stod under den, men en av mennene så dette og «kipet» kongen mot siden slik at han ikke kom til skade. Sturla skriver at «Der gjorde Gud et stort under ved at ingen kom til skade, selv om mange stod under masta» (130). Selv om underet blir sagt å være fordi det var mange under masten, er det tydelig at Sturla ser på dette som Guds måte å verne kong Håkon Håkonssons liv. Da ting går godt for kong Håkon Håkonsson i kampen mot ribbungene, hvor det skjer en endring slik at kong Håkon Håkonsson for overtoket for dem, skriver Sturla at «Da viste Gud, som så ofte før, sin miskunn mot kong Håkon» (Hødnebo og Magerøy 1979, 142)

Fagerskinna beskriver nordmenn med en viss nasjonalkarakter, blant annet som dyktige krigere og overlegen andre. Selv om dette fremkommer i en liten grad i Sturlas saga, er det på ingen måte i nærheten av det du finner i *Fagerskinna*. *Fagerskinna* vektlegger konstant at kongen er nordmennes kongen og kjemper mot utenlandske hærer, først og fremst daner, og snakker om hvor viktig det er å ha en norsk konge. Hån av utlendinger som du finner i *Fagerskinna* er også mangelfull hos Sturla.

Det må også påpekes at *Fagerskinna* ikke gir en ensidig negativ fremstilling av utlendinger eller dansker og det eksisterer mange nyanser i *Fagerskinna*. Det vesentlige her er at Sturla

ikke nærmer seg *Fagerskinna* i sin fremstilling av Norge i utenlandske kriger. Mye av dette skylder nok at Sturla ikke har det samme fargerike språket til de gamle sagaene og forsøker å være mer lik en europeisk krøniker enn en saga når det gjelder beskrivelser. Det er fortsatt interessant at *Fagerskinna*, som er mye yngre enn *Håkon Håkonsson saga*, fremstiller det nasjonale som mye mer sentralt angående kongen enn *Håkon Håkonsson saga*.

Når at dette er sagt er det viktig å ikke legge for mye vekt i den nye utenlandske kulturen som kom til å prege Norge i andre halvdel av 1200-tallet. En går for langt dersom en sier at *Håkon Håkonsson saga* ikke vektlegger det nasjonale. For eksempel påpeker sagaen hvordan å være av utenlandsk ætt diskvalifiserte deg som kongsemne, slik vi har vært innom ovenfor. Vi har også sett på hvordan kong Håkon Håkonsson blir også gitt flere nasjonale epititer i sagaen og at Sturla fremstiller en er stor motvillighet å ha en utenlandsk hær som «landvern». Det nasjonale er dermed ikke fremmed for *Håkon Håkonsson saga*, men sammenlignet med *Fagerskinna* er det nasjonale langt mye mindre vektlagt i verket.

Fremdeles, dersom man mener at de nasjonale tendensene er skrevet for å øke lojalitet rundt kongen, hvorfor møter vi da mindre nasjonale uttrykk i de kildene som har som hensikt å øke makten rundt kongen? Problemet blir hovedsakelig for forskere som Jakobsson for dersom nasjonalidentitet er knyttet til en kongelig lojalitet, hvorfor da beundre Eirik Jarl? Dersom målet med slik kongelig propaganda var å samle nordmenn mot utlendinger og fremme ideer om landsforræderi mot dem som gikk imot sin lovlige konge, hva er da hensikten med å beundre Eirik Jarl og hans menn? Og hvis nasjonalidentitet er uttrykk for kongelig propaganda, hvorfor ser vi da mindre til dette da kongemakten blir mer sentralisert og styrket enn det den var tidligere? Som vi har vært inne på underminerer ikke slaget ved Svolder nødvendigvis en forståelse av nasjonal lojalitet ettersom det også fantes andre hensyn som plikten til blodhevn. Poenget er mer at dersom alle nasjonale uttrykk har kun til hensikt å styrke kongens makt ville en ikke ville ønske å fremme tanker om at lojalitet til ætten fremfor kongen, spesielt siden kong Håkon Håkonsson ville senere arbeide for å avskaffe slike krav til blodhevn.

Jakobsson har påpekt at flere av de nasjonale uttrykkene, slik som den vi finner i slaget ved Svolder, er skrevet av islendinger, og dermed kan det være at uttrykkene ikke stammer fra en norsk mentalitet, men en islandsk (Jakobsson 1999, 96). Denne innvendingen virker ikke veldig overbevisende for flere grunner. Det første er at *Fagerskinna* ble skrevet i Norge og selv om den ikke nødvendigvis var skrevet av en nordmann, er det enighet om at den brukte lokal tradisjon i sitt verk. Det andre er at ettersom *Fagerskinna* og *Heimskringla*, som ble

skrevet på initiativ av norske konger er det til dette publikumet slike uttrykk er ment å appellere til og dette er en av Jakobssons poeng for hvorfor uttrykkene representerer kongelig propaganda. Og det er nettopp dette som ikke gir mening, for hvorfor skulle kongen ønske å ha sagaene representere en nasjonalidentitet som ikke var knyttet til kongelig lojalitet?

Bagge gjør som sagt et skille mellom nasjonalidentitet og nasjonal lojalitet og dermed går de to ikke nødvendigvis hånd i hånd. Det er noe utydelig hva Bagge mener om nasjonalidentitet. Hoveddelen av Bagge sitt utgangspunkt er å snakke om nasjonalisme og for Bagge er nasjonalidentitet og nasjonalisme ikke direkte tilknyttet hverandre i kildene. Han er heller ikke sikker på om uttrykkene i kildene ble skrevet med hensikt å konstruere en norsk nasjonalidentitet eller om de var reflekterende. Etter å ha gjengitt hva Bagge kaller en «nasjonal appell» fra kong Håkon V. til trønderne sier Bagge at «Hvordan alminnelige nordmenn på denne tiden oppfattet denne typen appeller og hvilke følelser og holdninger den norske leidangsmannskapene hadde... på 1200- og begynnelsen av 1300-tallet vet vi ingenting om» (Bagge 2000, 182). Riktig nok handler dette om mer nasjonale appeller som kan sies å ha mer med nasjonalisme diskusjonen enn nasjonalidentitet. Kanskje befolkningen forstod seg selv som nordmenn, men ikke følte seg særlig motivert til å sloss av nasjonale appeller? Dette virker noe merkelig hvis dette var tilfellet og Bagges store fokus på nasjonalisme gjør hans oppfattelse av nasjonalidentitet noe uklart.

At kongemakten styrket den norske nasjonalidentiteten, får Bagge støtte fra andre forskere som mener det samme. De regionale lagdømmene blir svekket og kongens makt økes på bekostning av disse og avskaffelsen av blodhevn og innføringen av et rettsvesen gjorde at Opsahl peker til kongens etablering av Landsloven i 1274 og at dette må «ha forsterket den norske fellesskapsfølelsen av å utgjøre et folk som nøt rettigheter som andre ikke hadde del» (Opsahl 2009 , 6). At økningen av kongemakten dermed er viktig for å styrke en norsk nasjonalidentitet virker dermed rimelig, men det forteller oss lite om hvorfor vi perioden før dette.

Selv om Bagge og Jakobsson representerer to ulike utgangspunkt på norsk nasjonalidentitet og om lojaliteten til folket var mest knyttet til kongen eller lagdømme, er det en ting som er felles for begge og det er fokuset på kongen og kongeløiale kilder og hva det har å si for norsk nasjonalidentitet. Dette fokuset gjør at ingen av dem vurderer hvordan de geistlige kildene faktisk passer inn i bilder rundt nasjonalidentitet. Denne overseelsen av kirken er noe Imsen har påpekt i forhold til *Tjodrek Munk* og mener at *Tjodrek Munks* tilknytning til erkebiskop

Øystein har hatt mye å si for det nasjonale innholdet hos *Tjodrek Munk* (Imsen 2015, 120). Eikrem mente også at en kunne finne norsk nasjonalidentitet i *Historia Norvegia*

Bagge mener også at siden «nasjonalisme» var knyttet primært til kongen er det grunn til å sette tvil på hvordan nasjonalidentiteten var etter 1319 når eliten ble mer og mer utenlandsk og kongen sluttet å bo i landet (Bagge 1995, 13-16). Selv om dette er utenfor rekkevidde av denne oppgaven er det også verdt å påpeke at Imsen kritiserer dette snevre synet på nasjonalisme som nødvendig knyttet til kongen med at Bagge ikke drøfter perioden etter 1319. Imsen peker til kildematerialet fra 1420-1450 årene, konsekvensene av at nordmenn får mer kontakt med utlendinger som futane og hanseatene og Absalon Peyders Bayer som var meget nasjonal i sine beskrivelser og negativ til hanseatene (Imsen 2015, 135-136).

I Bagges forsvar kan det påstås at det muligens skjer en utvikling rundt norsk nasjonal forståelse hvor det begynte med å være sentralisert rundt kongen, men da kongen ikke lengre var norsk eller befant seg i utlandet ble nasjonalidentiteten og den nasjonale identifikasjonen fraskilt kongen. Bagge kan dermed ha rett at i høymiddelalderen var «nasjonalismen» knyttet til kongen, men at i senmiddelalderen skjedde det et splitte mellom konge og nasjon som gjorde nasjonalidentiteten mer selvstendig. En av Absalon Peyders Bayer store klager var tross alt at Norge ikke lengre hadde konger som bodde i landet. Det er som sagt utenfor denne oppgaven å prøve å komme til noe svar rundt dette, men når diskusjonen om hvordan vi skal forstå norsk nasjonalidentitet i kildene hele tiden går tilbake til hvordan det faktiske forholdet rundt nasjonalidentitet lå, blir det nødvendig å drøfte det til noen grad slik at en unngår faren av å begrense tolkningsmulighetene.

For høymiddelalderens del må vi nøye oss med å si at den geistlige delen av diskursen om nasjonalidentitet har blitt alt for lite vektlagt hos personer som Bagge og Jakobsson som ser på nasjonalidentitet og «nasjonalisme» som knyttet til kongen og monarkiet. I tillegg til at det er de tidlige kildene som er mest opptatt av nasjonalidentitet mens de senere kildene da kongemakten har fått stor innflytelse er mindre opptatt av nasjonalidentitet også noe som setter den kategoriske koblingen mellom konge og nasjonalidentitet under tvil.

De geistlige kan ha hatt sine egne grunner for å vektlegge det nasjonale, noe vi kommer inn på senere om nasjonalidentitet i møte med andre og om forholdet mellom det religiøse og det nasjonale. Jeg vil si meg enig i forskere som Imsen og Opsahl at å knytte norsk nasjonalidentitet nødvendigvis opp mot kongelojalitet blir for kategorisk. Helt klart at Bagge har rett i at kongen var viktig for den norske nasjonalidentiteten og at kongetro kilder

vektlegger det nasjonale i stor grad. Men som Imsen og Opsahl påpeker, bør en ikke derfor konkludere med at alle uttrykk for nasjonalidentitet er kongelig propaganda.

Oppsummering

Ovenfor har jeg sett på forholdet mellom kongetroskap og det nasjonale hvor jeg har vært skeptisk til å dra en for stor sammenkobling mellom kongetroskap og vektleggelse av det nasjonale. Dette er ikke fordi det ikke finnes en slik kobling i kildene, men fordi at en kan fort kan få en for nærsynt syn på hva rolle det nasjonale hadde i kildene. Jeg tok utgangspunkt i Sverrir Jakobssons dikotomiske fremstilling på lojalitet som enten å tilhøre «patria»/lagdømmene eller kongen. Det jeg forsøkte å vise var hvordan «patria» lett kunne inkludere hele landet og at det er mulig å se en selvstendig lojalitet til landet i kildene.

Gjennom å henvise til både *Tjodrek Munk* og *Historia Norvegia*, fant jeg at begrepet «patria» hadde en større betydning enn bare «lagdømme» og kunne brukes om Norge som helhet. Jakobsson kommenterte ikke de andre stedene *Historia Norvegia* brukte begrepet «patria» og ettersom den kilden Jakobsson selv brukte for å argumentere frem sitt poeng om lojalitet rundt lagdømmene også brukte ordet til å referere til Norge som helhet, virket hans påstand om at en utvikling til å bety «kongens rike» ikke overbevisende. Jakobsson gikk heller ikke i detalj på hva motivasjonen til *Tjodrek Munk* skulle være for å ha ønsket å konstruere en sterkere nasjonalidentitet, spesielt gitt omstendighetene *Tjodrek Munk* befant seg i.

Videre gikk jeg innom en annen forståelse av hva «land» hadde som betydning. Her så jeg på hvordan «land» ble brukt i en mer nasjonal kontekst og at dette var tydelig både fra lovene fra tiden og forskere som Bagge som forstod at «landet» hadde blitt brukt som en nasjonal appell. Det var flere eksempler i kildene på at «landet» hadde en viktig betydning, hvor konger ofte blir sagt å være «landverneren» og at de måtte beskytte landet mot utenlandske hærer som ønsket å gjøre skade på det. Jeg viste eksempelet i *Fagerskinna* hvor det stod at utenlandske hærer og vikinger «gjorde stor skade på Norges land». *Fagerskinna* viste også at det eksisterte felles forståelse rundt landet som å tilhøre nordmenn og at begrepet «vårt land» ble brukt.

I tillegg mente jeg at Jakobsson sitt syn på at «patria» i senere tid ville være identisk med «kongerike» ikke var den eneste måten å forstå hva «patria» kunne bety i sin norrøne oversettelse. Her gikk jeg gjennom hva andre forskere hadde sagt om noen som Saxo Grammaticus og at det hadde blitt argumentert for at det eksisterte en forskjell mellom «rike» og «fedreland». Gitt at Saxo hadde denne forståelsen ville det ikke være urimelig å se om vi

kunne finne samme tegn i kildene jeg utvalgte. Her fant jeg at det hele tiden forekommer et skille mellom «land» og «rike» hvor de ofte står som to forskjellige ting hvor teksten sier «land og rike». Forskere som Lunden mente at begrepet «Norgesveldet» tilsvarte det som ble oppfattet som «Norge» som en helhet som ikke endret seg og forble fast, uavhengig av hva kongen styrte over.

Gitt at denne delen av oppgaven handlet om forholdet mellom fedreland og kongen, gikk over til å diskutere hva datidens begrep for fedreland var, nemlig «ættland». Jeg ønsket å se på hvordan ordet faktisk ble brukt i de forskjellige kildene. Her fant jeg at selv om moderne ordbøker oversetter ordet som «fedreland» kan dette skape en misforståelse av hva ordet hadde som betydning for datidens folk.

Det var nemlig flere eksempler på at «ættland» hadde en mer regional betydning og ikke den samme forståelsen vi har av et begrep som «fedreland». I flere av kvadene og kildene kommer frem ordet kun i regionale og lokale kontekster. Det fantes derimot også belegg for å forstå det i en større nasjonal kontekst, slik som hvordan begrepet kommer frem i *Fagerskinna*. I *Fagerskinna* kaller Norge direkte for kong Olav den hellige sitt «ættland» og den gir samme beskrivelse av England som kong Edvard sitt «ættland». Gitt disse funnene mente jeg at «ættland» gjerne kan forstås som fedreland, til og med slik vi i dag tenker om det, men at en må alltid være observant på i hva slags kontekst ordet dukker opp i.

Til slutt diskuterte jeg forholdet mellom fedrelandet og kongen. Her gikk jeg gjennom hva slags betydning kongen hadde for den norske nasjonalidentiteten og hvorfor kongen var viktig for den norske nasjonalidentiteten. Jeg så på hva som ble forventet av en konge og hva slags kongeideal kildene hadde og fant at selv om kildene ble skrevet på ulike tidspunkt, av ulike forfattere og med forskjellige utgangspunkt, var de alle enige om visse trekk av hva som kjennetegnet en god konge. Rex Iustus idealet var det mest fremtredende, hvor kongen hadde som oppgave å forsvare landet mot utenlandske hærer, verne over loven og dømme korrekt og å opprettholde freden.

Nordmennenes forståelse av seg selv og møte med andre nasjonaliteter

I denne delen ønsker jeg å se nærmere på hva kildene uttrykker som eksempler på norsk nasjonalidentitet i kildene samtidig som jeg utforsker hvordan konflikten med andre nasjonaliteter spiller en rolle for den norske nasjonalidentiteten. Jeg begynner med å rede

gjøre for eksempler i kildene hvor nordmennene gir en selvforståelse av seg selv som nordmenn og hva den norske nasjonalkarakteren innebærer.

Hva ble regnet som norsk? Nordmennenes selvforståelse

Til sist kan det være verdt å spørre seg til hvilken grad kildene gir uttrykk for at nordmenn hadde en felles forståelse av seg selv som norske og del av en større gruppe og identitet. Vi har sett eksempler på hva som ble regnet som felles for nordmenn, men ikke sett på uttrykk for en felles norsk forståelse fra nordmenn i kildene, et felles «vi» som en kunne sagt, selv om vi har vært inne på det tidligere.

Tjodrek Munk er kanskje den som er mest tydelig på å vise en slik selvforståelse. I begynnelsen skriver Tjodrek at «Hugo, kannik av St. Victor i Paris... nevner vårt folk i sin krønike som følger: Nordmennene...» (Kraggerud 2018, Prolog:5-6). Nordmennene, «northmanni», er altså «vårt folk», «gentis nostre». *Tjodrek Munk* bruker også begrepet «Norwagicam» for nordmennene og nevner «det norske folk», på latin «gentem Norwagicam» (Kraggerud 2018, III:7).

Fra de norrøne kildene har vi den kjente historien fra Slaget ved Svolder hvor kong Olav Tryggvasson svarer hånende mot hæren fra danene og svearne, men da nordmennene kommer sier han at de kan «forvente en kvass strid» og begrunnelsen ligger i at «de er nordmenn, som oss selv». Slik Bagge påpeker viser dette en tydelig forståelse av «oss» og «dem». Det er derimot ikke like enkelt å si at kildene fremmer et tydelig syn på at nordmenn ser på seg som en del av et større «vi». Slik vi har vært inne på, er det andre langt viktigere interesser enn de nasjonale som ofte preger hvordan karakterene agerer i kildene.

Ikke bare er det slik at det er kong Olav som viser denne type respekt mot Eirik Jarl, men Eirik Jarl har selv en respekt for kong Olav, i det minste en større respekt enn han har for sine danske og svenske allierte. Da den danekongen Svein ser fire skip komme hvor et av dem er kong Olav Tryggvasson sitt skip, Ormen Lange, sier kong Svein «Høyt skal Ormen Lange bære meg, den skal styre i kveld før sol går ned» skriver *Fagerskinna* at Få menn hørte det Eirik jarl sa til dette: “Om enn Olav Tryggvason ikke hadde større skip enn dette vil nå ser, ville aldri danekongen styre det, om de to skulle sloss med sine hærer”» (Titlestad 2008, 139).

Vi kunne muligens funnet en slik felles forståelse i begrepet «landsmenn» hvor begrepet ofte vises til en større tilhørighet hos karakterene i kildene. Som nevnt ovenfor, må en være forsiktig med å lese begrepet «landsmenn» for nasjonalt. I de fleste tilfeller har ikke «landsmenn» den samme nasjonale betydningen som i dag. En være varsom når det gjelder begrep som «landsmenn». I kildene er det ofte tydelig at landsmenn ikke har betydningen «fellow nationals» som Lunden mener, men at det henviser til folk som bor på landet, altså utenfor byene og kystområdet. En må dermed se på hvordan ordet blir brukt med en viss varsomhet.

Samtidig finnes det noen eksempler hvor en slik nasjonal lesning av begrepet virker berettiget. I *Fagerskinna*, da kong Magnus den gode ønsker å hevne sin far med å angrip danene, står det at «Alt dette ville han hevne med sin fars, den hellige Olavs hjelp, og sine landsmenns styrke» (Titlestad 2008, 218-219). Lunden mener også å se en slik felles forståelse i kildene og siterer *Heimskringla* for å underbygge sitt argument «The Trønder chief Kalv Arnason - who had helped defeat Holy Olav at Stiklestad - thus stated: "I have had more than enough of fighting with our own countrymen (landsmenn) and giving power to the 'Knytlings'." The Knytlings are descendants of the Danish King Canute, and in this context clearly not "fellow nationals"» (Lunden 1995, 30).

Henvvisning til felles forfedre forekommer også i kildene. I *Håkon Håkonsson saga* står det for eksempel at da det var diskusjon om det rette kongsemnene kalte de frem en lovkyndig mann med navn Tore Skolle hvor han sier at hans farfar hadde fortalt hans far «og likeså alle forfedrene våre, at alltid skulle Norges menn følge kongens sønn» (97). «Norges menn» og «forfedrene våre» viser til en forståelse av et større «vi» blant nordmennene i denne konteksten. *Tjodrek Munk* viser også en slik forståelse om «våre» forfedre og nevner det ved flere anledninger i verket sitt (Kraggerud 2018, prolog:2).

Vi har så langt gått gjennom visse trekk ved norsk nasjonalidentitet ifra kildene, da spesielt forståelsen rundt kongen, landet og krigføring mot andre folk. Det vi ikke har sett på i like stor grad er uttrykk hvor personer i kildene gir uttrykk hvor det fremkommer at de forstår seg selv som nordmenn. Den andre tingen som jeg ønsker å se på er også hva er det som kjennetegner den norske nasjonalkarakteren og hva blir oppfattet som norsk av kildene?

Forfatteren av *Historia Norvegia* nevner at navnet «Norge» eller på latin «Norwagie» kommer fra den påståtte første kongen av Norge som ble kalt kong Nor (I:1). Dette viser at forfatteren var klar over myten om hvordan Norge ble til selv om han ikke gjenforteller den

her. Myten om hvordan Norge ble til finnes i to varianter, en er bevart i Orknøyene saga og en annen versjon i Flatøyaboken. Myten viser til en påstått stamfar for nordmennene som underla seg fastlandet mens hans bror Gor fikk øyene, da forstått som Danmark. Sønnene til kong Nor deler Norge mellom hverandre og navnene deres tilsvarer regionene eller fylkene i Norge.

Slike opprinnelses myter tyder på en felles forståelse om man er et eget folk og at dette folket er i familie med hverandre. Forestillinger om felles opphav, avstamning og/eller stamfar har blitt sett på som grunnleggende trekk i danne nasjonalidentitet blant forskere om førmoderne nasjonalidentitet (se Gat og Anthony D. Smith). Forfatteren av *Historia Norvegia* går ikke i dybden og gjenforteller opprinnelses historien og vi kan ikke være helt sikker på hva den versjonen av myten forfatteren kjente til inneholdte eller ikke inneholdte. Det er tross alt 100 mellom *Historia Norvegia* og den tidligste bevarte nedtegningen av myten i Orknøyene saga. Fremdeles er det noe å merke seg, ettersom forfatteren av *Historia Norvegia* er norsk og kjenner til myten noe som tyder på at myten om en opprinnelig stamfar for nordmennene var kjent blant nordmenn lenge før en slik myte ble nedskrevet.

Det nasjonale trekket som mest gjennomgående blir identifisert med den norske nasjonalkarakteren i kildene er først og fremst nordmenn som dyktige krigere. Det første nasjonale trekket ved nordmenn som *Tjodrek Munk* nevner om nordmennene er at de er dyktige krigere (Kraggerud 2018, Prolog:3-4, prolog:9). Å være dyktige krigere er et kjennetegn ved nordmenn ifølge *Tjodrek Munk*, men i resten av verket gjør han ikke noe stort nummer ut av nordmennenes krigerske dyktighet ovenfor andre folk, i hvert fall ikke på samme måte som *Fagerskinna* gjør. Det finnes derimot noen ganger der det blir nevnt at nordmennene er dyktige krigere, som ved slaget ved Stamford bro, hvor det står at de nordmennene som ikke hadde flyktet «forbereder seg med modig hjerte til slaget enda så få de er» (Kraggerud 2018, XXVIII:8).

Et av de gjennomgående trekkene i *Fagerskinna* som er den største indikasjonen på en norsk nasjonalidentitet, er tanken om nordmenn som spesielt dyktige krigere. I *Fagerskinna* beskrives det flere ganger hvordan nordmenn er dyktige krigere og at dette er noe som kjennetegner nordmenn. Her kan for eksempel nevnes Tryggve Olavsson av Viken forsvarer sitt område fra daner og vender, hvor de har ti skip mens Tryggve har to og Tryggve kommer ut seirende (63), Kong Håkon den Gode slår danene selv om det er seks ganger større enn hans hær (64-66) og igjen senere da han sloss et stort slag mot dem som nevnt ovenfor.

Videre er det også slik at i tilfellet hvor nordmennene taper en kamp mot daner eller andre nasjonaliteter, fremstiller *Fagerskinna* det slik at det grunnes at nordmenn var i mindretall mot andre hærer, men fremdeles gir nordmennene stor mannetap på den andre hæren. For eksempel står det at kong Harald Gråfjell faller i et slag mot danene «Men kongen hadde først fått gjort stor skade på danene ved å drepe mange av dem» (Titlestad 2008, 94). Vi finner en lik fremstilling i Slaget ved Svolder og der er det Eirik Jarl som *Fagerskinna* sier er hovedgrunnen til at kong Olav Tryggvasson taper slaget. Som nevnt ovenfor er dette at nordmenn blir ansett på som bedre krigere enn danene og det anerkjent av blant annet Eirik Jarl av Trøndelag og at Eirik Jarl mente at danene hadde ikke klart å ta Ormen Lange alene.

Videre finner vi like beskrivelser når det fortelles om kong Magnus Berrføtt i Irland. Her er det irenes store overtall og at «irenes hær bare vokste, for om det falt mange av dem, kom bare dobbelt så mange nye som da de begynte» (Titlestad 2008, 339) og dette blir grunnen til at de tapte, men nordmennene kjempet fortsatt gått selv om de ble tvunget til flykt. I slaget ved Stamfordbro, er nordmennene, igjen, fremstilt som dyktige krigere, men taper grunnet at de ikke hadde ringbrynjene med seg og at de var i mindretall.

Lunden har pekt frem akkurat denne fremstillingen av dette slaget i *Fagerskinna* som et eksempel som gir sterke uttrykk for en norsk nasjonalidentitet. Disse eksemplene mener Lunden også gjør seg gjeldende i senere moderne nasjonalidentitets uttrykk hos personer som Gerhard Schøning, Johan Nordahl Brun og andre nordmenn på 1700-tallet. Lunden sier at «I cannot see how the patriotism and exaggerations of everything Norwegian in the one period are very different from those in the other» (Lunden 1995, 30-31).

I *Håkon Håkonsson saga* møter vi også norske sedvaner som kommer frem i teksten. Da Hertug Skule skal vurdere sine valg etter å begynt å tape krigen mot kong Håkon Håkonsson, foreslår noen av mennene at hertugen skal dra til Trondheimen og fare med skip derfra og sier at «det var nordmenns vis å fare med skip når de skulle holde ufred» (Hødnebo og Magerøy 1979, 232). Det er interessant siden det ikke er ofte at kildene nevner sedvaner som å være norske eller å være «nordmenns» sedvaner. I *Fagerskinna* står det om sedvaner som var felles for Norge, Sverige og Danmark, men ikke sedvaner som fortelles å være konkret tilknyttet nordmenn.

Språk har vært en viktig del for nasjonalidentitet i nyere tider. Johann Gottfried Herder (1745-1803) identifiserte språk som utgangspunktet for å forme rammene og mønstrene for hvordan hvert språksamfunn tenker og føler med og at dette er det som skapte nasjonale fellesskap. I

Bibelen er opprinnelsen til folkeslagene ved Babelstårn knyttet nettopp til språket og at språket er det som gjør at folkeslagene sprer seg og holder seg sammen. Det var blant annet språket som var utgangspunktet for rikssamlingen av Tyskland og språket gjorde seg viktig for mye av filosofien bak nasjonalisme og opphavet til nasjonene. Gitt språket har vært en viktig del av forståelsen av hva som utgjør et folk, finnes det noe i *Fagerskinna* som tyder på at språk var en viktig faktor for norsk nasjonalidentitet?

Før jeg kan begynne å skrive om språket som en del av norsk nasjonalidentitet i *Fagerskinna* må jeg først gå gjennom adjektivet «norsk» på tiden *Fagerskinna* skrev på. Adjektivet «norsk» som vi kjenner det kom først i bruk på 1400-tallet. Før dette var adjektivet som ble brukt for «norsk» ordet «norrønt». Steinar Imsen beskriver hvordan norrønt i allment bruk av ordet er kjennetegn på det vi kaller de norrøne bosetningene i vikingtiden og middelalderen men at under vikingtiden og middelalderen betydde det hovedsakelig «norsk» (Imsen 2015, 14-15).

Som språk er ofte «dansk tunge» brukt som felles betegnelse på språket som var felles for de norrøne områdene. Imsen forteller at «norrøn tunge» var også brukt «Men helst førekjem «norrøn» i betydninga norsk, det har med Noreg og nordmenn å gjere» (Imsen 2015, 14-15). Imsen sier videre også at i språk refererte norrøn til «det vestnordiske fellesspråket» (Imsen 2015, 15). Det er i denne forståelsen jeg tolker *Fagerskinnas* bruk av begrepet «norrøn tunge» og at det *Fagerskinna* mener er «norsk tunge» eller som vi ville sagt «det norske språket» og at de andre vestnordiske områdene snakket «norsk».

I *Fagerskinna* står det hvordan kong Eirik Blodøks forlater Norge og at kong Håkon den Gode tok over etter ham. Kong Eirik Blodøks sin kone, Gunnhild, stelte til mye negativt ifølge *Fagerskinna* og det var derfor kong Eirik Blodøks dro fra Norge, etter kloke menns råd. Kong Adelstein av England gir kong Eirik Blodøks Northumberland som rike han skulle få styre over. Ifølge *Fagerskinna* hadde Northumberland «fått navnet etter nordmennene fordi nordmenn lenge har hatt herredømme over dette landet; der er mange stedsnavn etter norrøn tunge, slik som Grimsby og Haugsfljot» (Titlestad 2008, 56).

Gitt hvordan *Fagerskinna* ellers bruker begrepet «nordmenn» er det lite som tyder til at «nordmenn» var en fellesbetegnelse for de norrøne folkene. Istedenfor er det mer sannsynlig at han misforstår hva opprinnelsen til Northumberland egentlig er og at han trodde det var nordmenn som styrte området og ikke danskene.

Med dette må vi forstå at «norrøn tunge» her blir forstått som «norsk» og at *Fagerskinna* kan identifisere stedsnavn som har opphav etter, det han mener er, norsk. Det som styrker denne tolkningen er at «dansk tunge» forekommer mange flere ganger i *Fagerskinna*, men blir ikke brukt i dette avsnittet og det er mest sannsynlig fordi *Fagerskinna* trodde det var nordmenn som faktisk styrte her.

En enda tydeligere forbindelse mellom nasjonalidentitet og språk finner vi i en episode senere som tar sted etter slaget ved Stamfordbro. Etter at slaget vender seg mot Harald Hardråde og hans menn begynner folk å flykte og en av dem som klarer å ta seg vekk er Styrkår stallare fordi han fikk en hest og red vekk. Han hadde lite klær på seg og begynte tydeligvis å fryse og det er da han møtte en bonde med en skinnstakk.

Avsnittet i *Fagerskinna* går slik:

«Nå spurte Styrkår: «Vil du selge meg stakken din, bonde?» Han svarte: «Visst ikke til deg; du kan være nordmann, jeg kjenner deg på målet.» Da svarte Styrkår: «Hva vil du da, om jeg er nordmann?» Han svarte: «Jeg vil drepe deg, men nå er det så ille at jeg ikke har noe våpen som kan nyttes.» Da sa Styrkår: «Om du ikke kan drepe meg, bonde, da skal jeg prøve om jeg ikke kan få drept deg,» svingte så sverdet mot halsen til bonden slik at hodet føk av. Så tok han skinnstakken og hoppet på hesten og kom seg slik til skipene» (Titlestad 2008, 308).

To ting kommer frem, når det gjelder språk, gjennom denne episoden i *Fagerskinna*. Det første er at nordmannen og engelskmannen kan snakke med hverandre på sine egne morsmål uten at det blir uforståelig for hverandre. Det andre er at engelskmannen kan identifisere Styrkår som nordmann spesifikt gjennom målet Styrkår bruker. *Fagerskinna* ser dermed ut til å mene at språket er en del av det som skiller ut nordmenn fra andre nordboere og kobler dermed dette til en norsk nasjonalidentitet.

Gjennom disse to utdragene fra *Fagerskinna*, det første med at nordmenn blir sett på som dem som gav Northumberland sitt navn på grunn av deres sterke tilstedeværelse og at det var flere steder som fikk navn etter «norrøn tunge» på grunn av dette og episoden med Styrkår og den engelske bonden virker det sannsynlig at språket var en del av norsk nasjonalidentitet ifølge *Fagerskinna*. Språket blir her brukt som en utpeker på hva som utgjør en nordmann og at nordmenn har sitt eget språk.

Derimot må en ikke dra dette for langt til å tro at språket var såpass forskjellig at det minner om dagens forskjell mellom norsk, svensk og dansk. Et langt mer vanlig begrep for språket i *Fagerskinna* er «dansk tunge» som en fellesbetegnelse for alle de norrøntalende språkene.

Jeg skal som tidligere nevnt gå dypere inn i hvordan *Fagerskinna* beskriver «dansk tunge» nedenfor. Hva jeg forsøker å få frem her er at *Fagerskinna*, selv om den anerkjenner likheter mellom språket nordmenn snakker og det daner og svear snakker, er det fortsatt noe unikt med språket til nordmenn som gjør at en kan identifisere nordmenn ut ifra språket de snakker.

Vi finner også at språk har vært viktig for *Tjodrek Munk*. Flere ganger i verket sitt nevner *Tjodrek Munk* «vårt morsmål» (XIII:7, XV:5). *Tjodrek Munk* forteller også hvor viktig kong Håkon den Gode var for å nedlegge lover at disse lovene var lover nedtegnet på «fedrenes språk» XVI:3, XXIII:4). At lovene står på «vårt morsmål» vil si at de ikke stod på latin og det virker som at *Tjodrek Munk* forstod dette som en positiv ting kongen gjorde. Språket får ellers ikke en veldig utdypende plass hos *Tjodrek Munk*, og det står ingenting om hvordan han forstod «vårt morsmål» sammenlignet med danenes og svearnes morsmål. Det fremkommer derimot at *Tjodrek Munk* anså språket som en del av sin nasjonalidentitet.

Konflikter med andre nasjonaliteter

En av de tingene som utpeker *Fagerskinna* fra mange av de andre sagaene er dens sterke anti-danske holdninger. Dette fenomenet med *Fagerskinna* har vært anerkjent lenge. Jan Ragnar Hagland, i sin introduksjon til Titlestads utgave av *Fagerskinna*, diskuterer forfatteren av *Fagerskinnas* nasjonalitet og spørsmålet om det var en nordmann eller islending. Hegland sier blant annet «Eit argument som har vore nytta i den samanheng, er at *Fagerskinna* gjennomgåande har ei anti-dansk holdning i det som er skrive. Det vil seia ein godt merkande motstand mot dei danske kongane og det dei stod for» (Titlestad 2008, 20). Hagland påpeker også hvordan denne anti-danske holdningen var allerede påpekt i 1917 av Gustav Indrebø i sin utgave av *Fagerskinna*. Indrebø sa at om motsetningene mellom danene og nordmennene forteller *Fagerskinna* «meir enn nokor onnor norrøn kongesoge» (Indrebø 1917, 257).

Utbredelsen av anti-danske holdninger i *Fagerskinna* er, for å si det mildt, veldig omfangene og det blir derfor umulig å gå gjennom alt. Istedenfor skal jeg utpeke noen utdrag som jeg mener best omfanger *Fagerskinnas* anti-danske holdninger og hvordan dette blir knyttet til norsk nasjonalidentitet. Det første er kong Håkon den Godes kamp mot danene, det andre er hvordan anti-danske holdninger gjør seg gjeldene ved slaget ved Svolder, hvordan danenes

styre av Norge etter kong Olav den Helliges død blir beskrevet og til slutt hvordan kong Valdemar sitt forsøk på å tilegne seg Viken blir beskrevet.

Konteksten for holdningene mot danene i historien om kong Håkon den Gode var hvordan Eirikssønnene forsøkte å tilrane seg Norge fra kong Håkon. For å få mannskap hentet de daner til å kjempe med dem og dette preger *Fagerskinnas* beskrivelse av kampen veldig sterkt. Selv om Eirikssønnene egentlig er nordmenn spiller det ingen rolle for *Fagerskinnas* beskrivelse av kampen som en kamp mellom nordmenn og daner.

I historien fortelles det hvordan «Forholde mellom flokkene var slik at danene hadde seks for hver av Håkons menn» (Titlestad 2008, 64) og kong Håkon frykter at han kommer til å tape og vurderer å flykte (Titlestad 2008, 70). Til dette sier mennene til kong Håkon at «Nå svarer hver og en som med én munn; hver eneste vil heller falle tvers over den andre, enn flukte for danene. Da sa kongen: «Mange takk for de gode ordene deres! Ta nå hver mann sine våpen, og tenk ikke på hvor mange daner det er for hver nordmann» (Titlestad 2008, 71). Nasjonale beskrivelser preger hvordan slaget blir omtalt hvor både kvadene (Titlestad 2008, 72) og *Fagerskinna* skriver om det som en kamp mellom nordmenn og daner. En dane med navn Øyvind Skrøya forsøker ta seg til kong Håkon og *Fagerskinna* sier «han spottet nordmennene for å mangle mot» og «spurte: «Hvor er nordmannakongen? Gjemmer han seg for noe og våger ikke vise seg?»» og til det svarer kong Håkon «Hold du frem slik du gjør, så vil du finne nordmennes kongen» (Titlestad 2008, 74).

Vi finner en liknende beskrivelse i *Ågrip* hvor den samme type hån mot kong Håkon den Gode finner sted. Øyvind Skrøya går frem på en liknende beskrivelse, som sen stor kjempe og spør hånende etter hvor kong Håkon er. *Ågrip* sier at han «spurte hvor Nordmanna-kongen var, ‘‘hvor gjømmer han seg nå?’’» (Titlestad 2022, 43).

Indrebø påpekte også at *Ågrip* ikke bruker like mye nasjonale beskrivelser om slaget som *Fagerskinna* og nevner ikke at Eirikssønnene sin hær bestod av daner. Indrebø mente at *Ågrip* bare så vidt nevner Danmark i sin fremstilling av konflikten mellom kong Håkon den Gode og Eirikssønnene. Det fortelles om hvordan Gunnhild tok sønnene sine til Danmark og oppholdt de der til de var voksne, men Indrebø påpeker at det ikke nevnes at de angrep ifra Danmark eller flyktet til Danmark etter de tapte slagene mot kong Håkon (Indrebø 1917, 257-258).

Jeg mener at dette er noe som kommer frem implisitt gjennom verket ettersom, slik Indrebø påpeker, står det at Gunnhild og hennes sønner flyktet fra England til Danmark og at «Hun oppholdt seg der med sønnene til de var fullvoksne» (Titlestad 2008, 47). Eirikssønnene har

altså vokst opp i Danmark og det er implisitt at de angriper fra Danmark med en hær. Gunnhild hadde tross alt tilknytning til den danske kongen og det var Danmark som var stedet *Ågrip* sist nevnte de oppholdt seg i. At Øyvind Skrøya spør etter «Nordmanna-grammen» er også noe som viser at *Ågrip* har i bakhodet at denne hæren er en dansk hær.

I *Fagerskinna*, og implisitt gjennom *Ågrip*, forekommer hån mot nasjonale grupper både fra nordmennene og danenes side og dette er på tross av at dem som egentlig leder hærene er Eirikssønnene, altså nordmenn selv. Dette viser veldig tydelig hvor viktig det nasjonale fokuset får i *Fagerskinna*, at kampene blir fremstilt som en kamp ikke bare mellom ulike kongsemner, men mellom to forskjellige folk, daner og nordmenn.

Dette å håne folket som hærene består av finner vi igjen i slaget ved Svolder. Vi har allerede vært innom dette slaget flere ganger, men det er verdt å gå gjennom det i lengde og nærmere undersøke dets innhold. I dette slaget hadde sveakongen, danekongen og Eirik Jarl av Trøndelag samlet seg mot kong Olav Tryggvasson. Da kong Olav Tryggvasson får vite at det er tre hærer som har samlet seg mot ham spør han seg hvilken hvem som leder dem og den første hæren får han vite er ledet av danekongen. Til dette sier kong Olav «Ikke skal vi frykte den hæren. Aldri har daner hatt seier i slag med nordmenn på skip» og spurte hvem den hæren ved siden av var og blir fortalt at det er sveakongen og hans hær. Til dette svarer kong Olav «Ikke vær vi frykte svenske hesteetere, for de blir gladere av å slikke innsiden av blotbollene sine enn å gå opp på Ormen Lange under våpen» og spør hvem den siste hæren er. Da kong Olav får svar at dette er Eirik Jarl og hans menn «Nye har stormennene i denne hæren stelt til mot oss, og av denne hæren får vi en hardere kamp; de er nordmenn som vi, og har ofte sett blodige sverd og mye våpenbruk, og mener seg å ha god grunn til å møte oss, og slik er det også» (Titlestad 2008, 142-143).

I dette utdraget finner vi finner igjen dette med å håne nasjonaliteten til hærene av motstanderen og å opphøye sin egen nasjonalitet. Danene blir hånet for å ikke være gode nok krigere som nordmenn til sjøs, svearne blir hånet for deres hedenske skikker, men nordmennene blir ikke bare ikke hånet, men respektert og sett på som verdige krigere. Kong Olav ser på mennene til Eirik Jarl som dyktige krigere for å være nordmenn og i tillegg til dette gir han dem forståelse for hvorfor de går til kamp mot ham og at denne grunnen er en verdig grunn. Kong Olav hadde gjort mye for å gi sveaene og danene grunn til å krige mot ham også, hvor han hadde gjort ille mot dem, noe som *Fagerskinna* selv forteller om (Titlestad 2008, 136-137). Derimot blir ikke deres grunner gitt noen respekt av kong Olav,

men Eirik Jarl sine grunner blir det. Dette viser en veldig sterk nasjonal fellesidentitet mellom kong Olav og Eirik Jarl på tross av de er på motsatt side.

Dette å håne eller «spotte» danene er et gjennomgående trekk i *Fagerskinna*. Indrebø mener at bakgrunnen for hvorfor *Fagerskinna* har så mange uttrykk skyldes at forfatteren holder seg til «eit skarpt nasjonal standpunkt» og at forfatteren «brukar sumtid ein bitrare, meir spottande tone mot danene» enn det *Ågrip* og *Heimskringla* har (Indrebø 1917, 260).

En kan også argumentere for at i *Ågrip* blir også slaget ved Svolder gitt en liknende fremstilling med nasjonalt innhold. Forfatteren bruker ikke like mange nasjonale beskrivelser av hærene som *Fagerskinna* gjør. Det er relativt sjeldent vi hører om «nordmenn» som kjemper mot «daner» i *Ågrip*. Derimot er det en tydelig implisitt tanke om at det er dette som ligger til bakgrunn i *Ågrips* beskrivelse av slaget ved Svolder.

I *Ågrip* står det hvordan den danske kong Svein hadde alliert seg med sveakongen Olav og sønnen til Håkon Jarl, Eirik Jarl, og at de skulle gå imot kong Olav Trygvasson. Danekongen hadde 30 skip, sveakongen hadde 30 skip, mens Eirik Jarl hadde bare 22. Først er det danekongen som angriper og *Ågrip* forteller at «Han led store tap og trakk seg tilbake med store tap» og da sveakongen angrep «med jevnstor styrke som Svein og vek unna med like stor skam». Først da Eirik Jarl angrep ble Ormen Lange beseiret (Titlestad 2022, 63)

Historia Norvegia, uten å gå i like stor detalj, fremstiller en lignende situasjon i sitt verk. Danene blir fremstilt negativt sammenlignet med kong Olav Tryggvasson hvor den danske kongen bryter sine løfter og danene blir fremstilt som feige og klarer ikke å beseire nordmennene i slaget ved Zealand (HN sier at dette var slaget Olav falt istedenfor Svolder) og kun den norske Eirik Jarl klarer å beseire kong Olav Tryggvasson (Ekrem & Mortensen 2006, 203).

Historia Norvegia sin fremstilling av kong Olav Tryggvasson motstrider også Adam av Bremen sin fremstilling og Adam gir tyskerne æren for å ha konvertert Norge. Ekrem mener at mye av dette stammer nok fra Adams bruk av danske kilder og hans eget ønske å legge de norske kirkene under Hamburg sitt bispesete (Ekrem & Mortensen 2006, 204).

Ekrem mente at danene blir som regel kun i negative sammenhenger i *Historia Norvegia* og skrev at «even if we cannot speak of a clear-cut hatred of the Danish, the author of HN's aversion to the Danes often comes to the fore» (Ekrem & Mortensen 2006, 204). For eksempel er den mest forhatte personene i kildene, Gunnhild, sagt å være en danske i *Historia*

Norvegia. Ingen annen kilde påstår at Gunnhild var dansk, ikke en gang *Fagerskinna*, og gitt det negative synet på Gunnhild kildene har, spesielt de geistlige, er denne kommentaren best forstått som et anti-dansk uttrykk.

I *Håkon Håkonsson saga* står det også om at det forekom hån og at forhånelser og nasjonale stereotyper ser ut til å ha vært en ting selv da kongene av rikene var svært positivt innstilt til hverandre. Da nordmennene skulle besøke Birger Jarl i Sverige var Birger Jarl redd for at noen av mennene hans kom til å forhåne nordmennene ved å kalle dem for «bagge». For å forhindre at mennene hans kalte nordmennene for «bagge» gav jarlen strenge straffer mot å kalle nordmennene for «bagge» da nordmennene var i riket til svenskene (Hødnebø og Magerøy 1979, 286).

Den nasjonale faktoren blir også viktig for beskrivelsen senere i *Fagerskinna* under innbyrdeskrigen. Erling Skakke hadde gjort en avtale med kong Valdemar av Danmark om at dersom kong Valdemar hjalp Erling Skakke å få sin sønn Magnus Erlingsson ble konge, «skulle kong Valdemar tilegnes alt land som ligger mellom Lindesnes og Danmark med skatter og skylder, som danekongene hadde hatt i sine farne tider» (Titlestad 2008, 390). Erling Skakke lar dette budet kong Valdemar kommer med bli «opplest på ting og møter slik at hele allmuen hørte det. Alle mann var enstemmige om at de ikke ville ha noen utenlandsk hære til landvern, eller tjene eller følge danekongen. De ville ikke dele Norge i to» (Titlestad 2008, 319). Da kong Valdemar lyser til ting og krever underkastelse av bøndene i Viken området står det at folket i «Elvebuene svarte slik at de ville tjene den kongen som de ville hylle nord i Viken». Til tross for kong Valdemar sin fredelige fremgang ble det slike at «Alle bøndene ovenfra hadde samlet seg, og de ville ikke gå under ham». Det står at «folk sa at landsfolket var så fiendtlige mot dem, at der hvor de kom nær land, kunne en eller to mann alene løpe frem og skyte mot dem. Og kongen syntes å se bare illvilje mot seg, og sa at dette viste at de på ingen måte ville gå under ham» (Titlestad 2008, 399-400).

Bagge mener at historien om Erling Skakke er bevisst skrevet for å fremme Erling i det beste lyset mulig hva gjaldt konflikten med kong Valdemar:

« This story shows some similarity to Snorri's accounts of internal conflicts. Erlingr emerges as the great statesman and diplomat. First, he gathers the scattered remains of Ingi's faction and mobilizes the Danes to defeat his opponents. Then he skillfully exploits nationalistic sentiments, receiving popular support to refuse submission to Valdimarr.[29] And finally, having suppressed an attempted rebellion in Trøndelag and warded off the Danish attack, he

shows himself conciliatory and concludes a settlement that helps King Valdimarr to save face but in reality leaves Erling in control of the whole of Norway» (Bagge 1991, 104)

Jeg er noe uenig i Bagge sin beskrivelse av Erling Skakke som denne lure reven som med list og diplomatisk utnyttelse klarer å stå imot danekongen. Muligens kan det være Snorre er mer sympatisk til Erling Skakke, men jeg mener at i *Fagerskinna* finner vi en viss kritikk av Erling Skakke og en sympatisk fremstilling av danekongen. Da danekongen ser hvor mye motstand han finner mot seg selv i Viken området, bestemmer han seg for å forlate landet og heller plyndre i hedenske områder. Alt sammen er klart for at det skal bli fred mellom Danmark og Norge inntil Erling Skakke kommer frem og uprovosert angriper den danske hæren som har fått hjemlov. *Fagerskinna* gjengir hvordan denne krigføringen mellom landene ble til stor belast for den indrebefolkningen i Norge og det blir avtalt en løsning som ble oppfattet som god nok for begge partnere.

Dette argumentet kan også understøttes dersom vi ser på konteksten *Fagerskinna* var skrevet i og hvem den var skrevet for. Gitt det pro-monarkiske innholdet i sagaen og at sagaen ble skrevet under kong Håkon Håkonsson sitt styre, er det rimelig å tenke at *Fagerskinna* hadde en positiv holdning til kong Sverre. Kong Sverre var en rival til Erling Skakke og slik Claus Krag oppsummerer fikk kong Sverre «bestemt inntrykk at Olav var imot Erling Skakke og Magnus» (Krag 2009, 242). Gitt denne bakgrunnen, vil jeg si at det er rimelig å si at *Fagerskinna* hadde både et beundrende, men også kritisk syn på Erling Skakke.

Det er ikke bare i krig og kamp at anti-danske holdninger gjør seg gjeldende i *Fagerskinna*, men man finner det også i hvordan danenes styre over nordmenn blir beskrevet. Etter at Olav den Hellige dør, får danene styre over Norge hvor det er kong Svein og hans mor Alfiva som styrer Norge og dette styret blir veldig negativt fremstilt hvor *Fagerskinna* sier at «I Alfivas tid måtte fiskerne betale leie for sjøen og det var mange døme på stor pengegriskhet» og at selv om det var fred og lite mord var «nesten hver manns gods i fare for skatt og avgifter» (Titlestad 2008, 199). Alfiva blir beskrevet som å ha full styre over kong Sveins avgjørelser noe som blir sammenlignet med kong Eirik Blodøks sin kone Gunnhild sitt styre over hennes sønners avgjørelse.

Til slutt begynner trønderne, som blir lagt skylden for å selge ut sin konge, dvs. Olav den Hellige, mot kong Svein og hans mor, å angre at de gikk imot kong Olav den Hellige. De slutter å møte på tinget som kong Svein stevner til og da kong Svein forlot Trondheim, sendte trønderne bud om kong Olav den Helliges sønn, Magnus den Gode skulle bli konge (Titlestad

2008, 208-211). Kong Svein forsøker å få de norske bøndene til å kjempe med ham, men de nekter å reise seg «mot sønn av den Olav den hellige» og på grunn av at bøndene nekter å reise seg vil ikke kong Svein kjempe mot kong Magnus. *Fagerskinna* sier at «kongens danske høvdinger talte lenge, og endte alle med at de sa at nordmennene hadde hånt kong Svein» men mente det fortsatt var best å dra til Danmark noe de gjorde og «kong Svein for til Danmark med sin mor alle de daner som hadde vært med ham i Norge (Titlestad 2008, 215-216). Da danene drar og kong Magnus den Gode blir gjort til konge over hele Norge står det at «Alle ville være frie og glade heller enn å tåle danenes underkuing» (Titlestad 2008, 217).

Ågrip går lengre enn *Fagerskinna* i å beskrive hvor undertrykkende danenes styre var for nordmennene. Det står hvordan «I begynnelsen fikk danske menn så mye høyere rang at et dansk vitne skulle felle ti nordmenns vitnemål» (Titlestad 2022, 71) og at det ble lagt hardere straffer for mord som ble oppfattet som for strenge, at den danske kongen ofte straffet med å tilegne seg folks eiendom og skattet veldig høyt for både bønder og fiskere og at dersom noen ønsket å dra til Island måtte «både utlending og nordmann... betale landøre». Grunnen for at nordmennene ikke gjorde opprør mot slike lover var at folk ikke våget å gjøre opprør fordi «sønnene som var gisler», altså stormennenes sønner (Titlestad 2022, 72).

Senere står det om hvordan tiden bare ble verre for befolkningen og at «Folket levede mer av dyrefôr enn menneskemat». Vi har allerede gått gjennom kvadet til Sigvat som forteller om at i «Alfivas tid» måtte de «ete oksemat» (Titlestad 2022, 74). Disse dårlige levekårene leder folket til å angre på drapet av kong Olav den Hellige og istedenfor hente hans sønn, Magnus, til å bli konge og *Ågrip* sier «folk ble klar over misgjerningen sin og angret. De ville bøte ovenfor sønnen hans, for det de hadde gjort mot Olav selv» (Titlestad 2022, 75).

I *Tjodrek Munk* finner vi noe av det samme som i *Fagerskinna* og *Ågrip*, selv om det ikke er like mye detaljer som i de overnevnte. *Tjodrek Munk* sier at «Det ble sagt at det var nordmennenes avgjørelse å bringe Magnus den Gode til Norge etter å ha angret på drapet på kong Olav den Hellige og på grunn av tyranniet til Sveins mor Alfiva» (Kraggerud 2018, XXI:1).

Vi får i disse beskrivelsene av kong Svein sitt styre detaljer om hva *Ågrip* og *Fagerskinna* mente folket klaget på, hvordan de ble undertrykt og hvordan de angret på sitt drap av kong Olav den Hellige. Det vi derimot ikke ser mye av i *Fagerskinna*, er hvordan danene blir bedre behandlet enn nordmennene, noe som andre sagaer som *Ågrip* og *Heimskringla* gjør. Istedenfor er det en generell undertrykkelse av en dårlig konge som tar sitt mors råd. At

Alfivas innflytelse over kong Svein blir sammenlignet med Gunnhilds innflytelse over sine sønner viser mer til et negativt syn på kvinners innflytelse over konger enn det gjør til negativt styre grunnet nasjonalitet.

Derimot er det tydelig at nasjonalitet ligger til grunn for beskrivelsen av det negative styre. Det står blant annet hvordan «Kong Svein hadde hatt med seg en stor hær av daner da han kom til Norge» (Titlestad 2008, 198). Det at nordmennene nekter å reise seg mot kong Magnus og at danske høvdinge sier kong Svein blir hånet og at «alle de daner som hadde vært med» kong Svein drar med ham til Danmark viser også at nasjonalitet er en del av undertrykkelsen. Det klareste eksempelet på at nasjonalitet ligger mye til grunn er hvordan det står at allmuen ikke ville tåle «danenes underkuing» istedenfor å si «Alfivas underkuing». På dette grunnlag må det bli sagt at nasjonalundertrykkelse former en del av *Fagerskinna* beskrivelse av danenes styre.

Trønderne får i *Tjodrek Munk*, *Ågrip* og *Fagerskinna* noe av skylden for å ha drept kong Olav den Hellige og i *Ågrip* og *Fagerskinna* beskrives dette som grunnen for at kong Magnus den Gode gikk hardt imot trønderne spesielt. Derimot endre kong Magnus seg raskt etter å ha hørt på innspill fra rådgivere og får deretter tilegnelsen «den Gode» fordi han ble mildere mot trønderne. Etter dette er det danene og danekongen som får kong Magnus den Godes sinne og blir beskyldt for å ha drept kong Olav den Hellige. I *Ågrip* står det at kongen ble «minnet på all den urett som hadde vært gjort mot far hans» og at han «førte en hær mot Danmark, for alle var hissig på hevn» (Titlestad 2022, 78).

I *Fagerskinna* får vi en større nasjonal beskrivelse hvor nasjonalitet blir trukket mye tydeligere frem. Det står:

«Nå mente kong Magnus også at han måtte hevne det danene hadde gjort ved knyttingenes svik mot hans far kong Olav, da de rante til seg landet fra ham og han måtte rømme for kong Knuts overmakt og ufred. Alt dette ville han hevne med sin fars, den hellige Olavs hjelp, og sine landsmenns styrke. Begge gjorde stor skade på den annens rike» (Titlestad 2008, 218-219).

«Danene» får altså skylden for hva de hadde gjort «gjennom knyttingenes svik» og kongens motiv blir eksplisitt sagt å være hevn og dermed er det danenes skyld at hans far døde. Det er også gjennom «sine landsmenn» han skal klare å ta Danmark. Dette viser en tydelig nasjonal forståelse av konflikten og ikke bare en kongelig konflikt. Siden det er «danene» som gjorde dette og de gjorde «gjennom knyttingenes svik». Denne type beskrivelser er også svært

interessant tatt i betraktning av hva som skjer senere og hvordan kong Magnus den Gode blir sagt å styre Danmark, men dette skal jeg komme tilbake til senere hvor jeg ser på hva slags positive forhold mellom nordmennene og andre nordiske folk blir beskrevet.

Selv om *Tjodrek Munk* er mye mer beskjeden med å gi nasjonale beskrivelser for konfliktene, spesielt sammenlignet med *Fagerskinna*, får danene skylden for drapet på kong Olav den Hellige. Det står at kong Magnus den Gode husket «de overgrep danskene hadde begått mot Norges konger» (Kraggerud 2018, XXII:3). *Tjodrek Munk* vektlegger ikke nasjonale konflikter til samme grad som *Fagerskinna* og til og med *Ågrip* fremstår som mer nasjonal hva gjelder konflikt og krig, men vi ser at i spørsmålet om kong Olav den Helliges død, er det danene som får den største skylden og dette viser at *Tjodrek Munk* også kunne forstå konflikt i nasjonale begreper.

En interessant ting å bemerke er at i *Fagerskinna* er det ikke bare fremstilling av nordmenn som bedre krigere enn danene som gjør seg gjeldende for de nasjonale uttrykkene. Ved minst to anledninger blir nordmenn som kjemper sammen med daner eller står i danenes tjeneste gitt en fremstilling som lurere enn danene og danene fremstilt som mer impulsdrivne og ikke like kloke som nordmennene.

Den første historien gjelder fremstillingen av Håkon Jarl og den danske kongen Harald Gormsson. Kong Harald Gormsson sin nevø, Gullharald ankom Danmark og krevde å dele halve Danmark med sin onkel og kong Harald Gormsson søkte da Håkon Jarl sitt råd for hvordan han skulle svare. Etter mye tenking og samtaler med vise menn kommer Håkon Jarl med et råd til kong Harald Gormsson, og det er at hvis han erobrer Norge, vil kongen gi fra seg halve riket uten at å minste noe mer enn det han hadde fått arvet, og foreslår at hvis kongen sender brev til kongen av Norge, kan Gullharald drepe ham og ta over Norge (Titlestad 2008, 89-92).

Etter at Gullharald dreper den norske kongen manipulerer Håkon Jarl kong Harald Gormsson til å gå imot sin nevø gjennom å si at Gullharald aldri vil bli lojal mot kongen. Siden det ville være ille for kongen å drepe sin egen nevø, foreslår Håkon Jarl at dersom han får kongens tillatelse, kan ha ta over hele Norge og styre det på kongens vegne og dette rådet likte kongen (Titlestad 2008, 95-96). Indrebø mente at forfatteren «har synleg større glede enn dei andre sogeskrivarane av aa syna rett tydeleg kor styvne danskene Gullharald og Harald Gormsson var i samanlikning med den fule Håkon Jarl» (Indrebø 1917, 260).

Det andre eksempelet vi kan finne er like før slaget ved Svolder skal ta sted og koalisjonen mot kong Olav Tryggvasson lå på lur i en holme og ventet på at kong Olav sitt skip, Ormen Lange skulle dukke opp. Eirik Jarl fremstilt som mye mer tålmodig og vis og den danske og svenske kongen er representert som utålmodige og dumdristige. Ved tre anledninger kommer det skip som seiler forbi og danene ønsker å angripe dem alle og Eirik Jarl blir sagt å be dem vente på angripe, fordi han visste at Ormen Lange var mye større enn disse skipene. Danene blir utålmodig ved den fjerde anledningen og Eirik Jarl er lei av å be danene om å ikke angripe og sier at de kan gjerne gå og angripe skipet som seiler forbi, men at det ikke er Ormen Lange. Danene velger å angripe og det viser seg at Eirik Jarl hadde rett at det ikke var Ormen Lange og jarlen gir også en kommentar om hvordan danene neppe ville fått ta Ormen Lange om danene hadde kjempet alene mot kong Olav Tryggvasson (Titlestad 2008, 137-140).

Indrebø virker mindre tilfredsstillende når det kommer til hvordan han skal forklare bakgrunnen for hvorfor *Fagerskinna* har et slikt anti-dansk syn i verket sitt. For Indrebø virker det som at *Fagerskinna* sine anti-danske holdninger er reflekterende over en generell oppfattelse mellom nordmenn og daner som har vært preget av konflikt. Denne konflikten ser Indrebø ut til å mene ikke var bare noe som var tilfellet da *Fagerskinna* ble skrevet, men et tilfelle som gikk gjennom århundrene og siterer Peder Clausson som forteller om et «medfødt had» mellom nordmenn og dansker (Indrebø 1917, 261-262). En slik forklaring virker utilfredsstillende ettersom *Fagerskinna* er unik i sin vektlegging på de anti-danske holdningene, noe Indrebø selv poengterer frem. Indrebø ser ut til også ha ment at forklaringen hans ikke var veldig tilfredsstillende selv for han sier det at utenrikspolitiske får en så stor plass at «det er reint merkelegt» (Indrebø 1917, 262).

Mye av denne anti-danske holdningen skyldes nok at danekongen på denne tiden la krav om at de skulle ha eierskap om Viken området. Opsahl sier at «Ennå så seint som i 1204 skal den danske kongen, ifølge danske annaler' ha gjort krav på overhøyhet over Viken. Kongesagaene framstiller derfor gjennomgående at folk i Norge normalt foretrakk innenlandske herskere. Snorre forutsetter for eksempel i Heimskringla at det er vanskeligere å vinne makta i et annet land enn sitt eget» (Opsahl 2009, 44).

Dette kan forklare mye av den anti-danske holdningen vi finner beskrevet i *Fagerskinna*, spesielt når det gjelder Viken området og at *Fagerskinna* fremhever en sterk motstand mot dansk styre av Viken har med akkurat dette kravet om Viken området er åpenbart en betydelig grunn for dens anti-danske holdninger. Det kan derimot ikke bli sagt å være den eneste

grunnen til dens anti-danske holdninger og anti-danske holdninger er nok en tradisjon som går langt tilbake, noe kvadene tyder på, og som *Fagerskinna* er med på å videreføre. Helt tilbake til vikingtiden lå tyngdepunktet i Norden i Danmark. Danmark hadde en større befolkning enn Norge og Sverige og lå i en god posisjon for å kontrollere ferdselsveier. Slik Claus Krag sier «Gjennom det meste av vikingtiden dominerte det danske kongedømmet store deler av Skandinavia» (Krag 2009, 54-55).

Hvis vi beveger oss over til å se på de latinske verkene finner vi både mønstre som ligner og som er annerledes enn den vi finner i *Fagerskinna*. I *Historia Norvegia* finner vi også en anti-dansk tendens. *Historia Norvegia* er en av få kilder som hevder at Gunnhild var dansk og kaller den danske kong Gorm for «the stupid». Ekrem mente at de anti-danske holdningene skyldes at forfatteren hadde et ønske om å argumentere for et separat norsk erkebispedømme over den nordiske befolkningen i de britiske øyene. Eikrim ser dette som et mulig argument fra HN for hvorfor nordmennene skal ha sitt eget erkebispedømme, nemlig «the Danes are stupid (Gorm), and bring misfortune (Gunnhild), and the Danish king (Gunnhild's brother Harald) supports these types of people» (Ekrem & Mortensen 2006, 197-198).

Tjodrek Munk beskriver sjeldent konfliktene mellom den norske kongen og utenlandske konger som den samme type nasjonale konflikter som *Fagerskinna*. Derimot kan en finne visse like nasjonale beskrivelser. For eksempel blir kong Knut den Mektige beskrevet som grådig etter annen manns eiendom (Kraggerud 2018, XVI:7-8, XVIII:2-3) Det ble sagt at det var nordmennenes avgjørelse å bringe Magnus den Gode til Norge etter å ha angret på drapet på kong Olav den Hellige og på grunn av tyranniet til Sveins mor Alfiva (Kraggerud 2018, XXI:1). Det ble også sagt at kong Magnus den Gode husket «de overgrep danskene hadde begått mot Norges konger» og dette kan hinte til syn på nasjonal konflikt (Kraggerud 2018, XXII:3). Videre nevnes derimot hvordan det ble sluttet fred og de ble blant beste venner.

Men til tross for mye av at *Fagerskinna* består av anti-danske holdninger er det ikke riktig å si at dette er unikt med *Fagerskinna*. Snorre Sturlassons *Heimskringla* er også full av anti-danske holdninger. Blant annet står det om kong Olav Tryggvassons hån mot danene (og sveane) ved slaget ved Svolder, hvordan etter kong Olav den Helliges død at danene tar over styre over Norge og undertrykker nordmennene ved å gjøre at 10 nordmenns vitnesbyrd er verdt en danes vitnesbyrd og hvordan folket i Viken utpeker danenes styre som det verste styret de har hatt i all tid. I historien om Viken og kong Valdemar er det tydelig at *Heimskringla* er mer anti-dansk enn *Fagerskinna* ettersom her blir danenes styre over Norge

etter Olav den Helliges død brukt som grunnlag for hvorfor de ønsker å motsette seg danekongen.

Videre er det ikke slik at *Fagerskinna* bare har negative forestillinger om daner heller. *Fagerskinna* forstår at danene er kristne, at det finnes likheter mellom daner og nordmenn og det finnes også positive beskrivelser av daner, hvor danene oppfører seg riktig og godt, mens nordmenn ikke gjør det. Mye av dette skal jeg komme tilbake til senere.

Det som er unikt med *Fagerskinna* er ikke at den inneholder anti-danske holdninger, men hvor mye mer utbredt de anti-danske holdningene er sammenlignet med andre sagaer. Nasjonalitet blir mye oftere trukket frem i *Fagerskinna* enn andre sagaer når det kommer til krig og beskrivelser av hærer. Det blir også ofte spesifisert at det er daner som nordmenn kjemper mot.

Ågrip viser også et rivalri med Danmark, hvor den norske kongemakten konstant kjemper mot Danmark som ønsker å legge under seg Norge. Vi har vært inne på hvordan danenes styre av Norge blir beskrevet som noe av den verste tiden i landet. Danene blir dermed på noen måter mer fordømt i *Ågrip* enn de blir i *Fagerskinna* ettersom det gis mye mer plass til den undertrykkende rollen danene har, spesielt at de ikke respekterer de norske lovene. Det gis også implisitt samme forestilling om nordmenn som dyktige krigere i *Ågrip* slik som i *Fagerskinna*. For eksempel står det om hvordan kong Håkon den Gode reiste med to skip mot Danmark og herjet og ble møtt med ti danske skip som kong Håkon vant et slag imot. Ovenfor så vi også hvordan Eirik Jarl hadde mindre skip enn Danmarks konge og sveakongen, men at det var Eirik Jarl som faktisk klarte å slå kong Olav Tryggvasson.

De nasjonale uttrykkene er derimot ikke like mye til stede i *Ågrip* slik som i *Fagerskinna* og det legges mer vekt på selve kongeriket Danmark og de danske kongene enn på danene selv. Det finnes som nevnt flere implisitte tendenser i *Ågrip* for å se hva slags nasjonale trekk hærene har, og hvordan Eirikssønnene vokste opp i Danmark kan tyde på at *Ågrip* så på disse mennene som å representere danske sinnelag. Det er heller ikke noe komplement at Gunnhild står såpass nær danekongen.

Driscoll mener også at *Ågrip* har mye av det samme patriotiske utgangspunktet som *Fagerskinna* og skriver at «One might also be forgiven for detecting in *Ågrip* an underlying Norwegian national sentiment, particularly with regard to its presentation of the various achievements of the Norwegian royal house. In chapter XLIX, for example, Magnús

berfættr's expedition to Sweden (in *Heimskringla* and in foreign chronicles a Norwegian defeat) is presented as a resounding victory» (Driscoll 2008, xii)

Det er ikke alltid at nordmenn er de eneste som blir sagt å kjempe godt tross deres mindretall. I slaget ved Hjørungavåg kommer danene med et mindretall mot nordmennene og kjemper et veldig hardt slag og *Fagerskinna* sier at grunnen til nordmennenes seier skyldtes deres større manntall, ikke deres styrke i og for seg. Dette er også noe som den islandske historikeren Sverrir Jakobsson har trukket frem som et argument mot å tro at *Fagerskinna* gir nordmenn en spesiell kriger dyktig karakter eller at *Fagerskinna* har et nasjonalorientert utgangspunkt. Jakobsson mener at de uttrykkene for nordmenn som dyktige krigere som man finner for eksempel historien om kong Håkon den Gode i *Fagerskinna* ikke kan ses som nasjonalorienterte eller nasjonalistiske uttrykk fordi danene har også blitt beskrevet som dyktige krigere (Jakobsson 1999, 97). En enkel måte å svare på dette på hadde vært å bare påpeke at danene i dette slaget har Jomsvikingene med seg og at dette er grunnen til at de blir sagt å ha kjempe godt, men jeg mener at Jakobssons innvending fortjener et dypere svar.

Hvordan vi skal forstå Jakobsson sin innvending her kommer an på Jakobsson prøver å bevise med et slikt utdrag. Konteksten for Jakobsson sin artikkel er Kåre Lundens påstander om norsk nasjonalisme i middelalderen. I denne artikkelen sier Lunden at *Fagerskinna* har omtrent 22 tilfeller om en tydelige norske «super-patriotism» og at disse var «of the kind of chauvinism found in Norwegian writers in the late 1760s» (Lunden 1995, 30).

Dersom Jakobsson sin innvending er mot dette, en forståelse av *Fagerskinna* som å inneholde norsk sjåvinistiske uttrykk på samme måte som disse på slutten av 1760-tallet, er jeg helt enig i innvending hans. *Fagerskinna* ikke har et endimensjonalt syn på hvem som er dyktige krigere og hvem som ikke er det og viser tydelige nyanser i sin beskrivelse av folk.

Danekongen blir for eksempel fremstilt sympatisk, på tross av at han forsøker å legge under seg Viken, da danekongen nekter å herje i Norge da Viken nekter å underlegge seg ham på grunn av vikkværingene er kristne. Erling derimot er mye mindre sympatisk fremstilt. Da kong Magnus den Gode har problemer med nordmennene og danene i hæren sin sier han tydelig at han vil kjempe for danene fordi de er hans undersåtter og er kristne.

Problemet mellom Lunden og Jakobsson her ligger i at de tenker i en enten eller situasjon og slik som oftest er, ligger svaret i den gyldne middelvei. *Fagerskinna* inneholder flere nasjonale utsagn om nordmenn og det «norske/norrøne» og disse brukes mot fremmede og utlendinger i krig, men der har samtidig et nyansert syn på verden. Danene er kanskje rivaler, truer

nordmenns selvstendighet, styrer nordmennene dårlig, men de er fortsatt kristne og har muligheten til å handle godt og nordmenn er ikke noen helgener. På denne måten er det ingen konflikt i synet på *Fagerskinna* sine holdninger og gir en dypere og mer nyansert forståelse av verket.

Positive beskrivelser om andre folk

Fagerskinna har klare anti-danske holdninger, det er det ingen tvil over, men de anti-danske holdningene får noen forskere til å konkludere at *Fagerskinna* har et ensidig negativt syn på danskene. Dette stemmer derimot ikke hvis vi ser på *Fagerskinna* som helhet hvor de positive trekkene med danskene kommer frem.

Det mest positive *Fagerskinna* ser i danskene er danskene som gode kristne folk. Det er aldri noe tegn i *Fagerskinna* til at danskene blir sett på som falske kristne eller et folk som ikke tar troen alvorlig. Tvert imot blir kong Valdemar fremstilt positivt i at han nettopp IKKE ønsker å herje og brenne i Norge fordi at nordmennene er kristne.

Kristendommen blir en forenende faktor andre steder også. Kong Magnus den Gode kjempet nettopp for danskene like mye som han ønsket å kjempe for nordmennene. Da kong Magnus den Gode var konge av både Norge og Danmark ble Danmark angrepet fra venderne og kongen kalte ut en hær både fra Norge og Danmark for å forsvare Danmark.

Det blir beskrevet uenighet i kong Magnus den Gode sin hær mot venderne blant nordmenn og danskene. Danskene mente at kong Magnus den Gode bare ville føre dem i ulykke mens nordmennene mente det var ille «å fare i så stor livsfare for å verge danenes land, der de før hadde sveket kongen straks han forlot Danmark». Kong Magnus forsøker å få ro blant dem ved å henwise til deres felles kristne tro og sier at «han var konge av Danmark slik som i Norge» og at han ville «verge Danmark med odd og egg, om kristne menn ville herje det, og desto mer om en hedensk hær». (Titlestad 2008, 228)

I en senere episode da kong Valdemar har forsøkt å legge under seg Viken, men da kongen ser at Viken var svært uvillig til å gå under den danske kongen, forstår han at han har to valg. Enten kan han legge det under seg med vold og plyndring eller å dra til hedenske land og plyndre der. Det står at kong Valdemar foretrakk å heller dra hjem og plyndre hedenske land fordi han ikke ville plyndre og drepe kristne (Titlestad 2008, 400).

Interessant nok er faktisk *Fagerskinna*, boken som Lunden mener inneholder likheter mellom den gamle norske sjåvinismen, den som gir danskene minst harde ord for styre under kong

Svein og Alfiva. For eksempel påpeker *Fagerskinna* at ikke alt var ille under deres styre av Norge for det var knapt noe mord i landet. Dette skyldtes riktignok kong Knut den Mektige som opprettholdt et slik sterke styre som kunne holde slik orden i Norge. Samtidig påpeker *Fagerskinna* at «folk ga ikke Alfiva æren for det, enda om det bar seg slik» og kong Svein blir sagt å være «svært ung og vakker å se til; han var verken gretten eller ondskapsfull» (Titlestad 2008, 199). *Fagerskinna* gir fortsatt Alfivas makt over kong Svein skylden for at ting gikk ille, men sammenlignet med *Ågrip* er hun ikke like mye klandret.

Fagerskinna vektlegger dermed det kristne som viktigere enn de nasjonale motsetningene. En kan gjerne konkurrere og krige mellom daner og nordmenn, men uansett hvor mye en skulle klage på danene så er de tross alt kristne og dette er til syvende og sist viktigere enn de nasjonale forskjellene. Selv om *Fagerskinna* ikke er særlig opptatt av å bedømme herskere etter deres religiøse adferd eller fortelle i detalj om kristningen av landet, betyr ikke dette at det religiøse er uviktig for forfatteren, som vi nå har sett.

I *Fagerskinna* er den religiøse identiteten også en gruppeidentitet. Eksempler finner vi da kong Magnus den Gode forsvarer Danmark mot hedninger og kong Valdemar nekter å herje i Viken fordi folket der er kristne og da er det bedre å herje i hedenske land. Denne formen for kristen gruppeidentitet er ikke like tydelig i *Håkon Håkonsson saga*. Det er ikke mange tegn til kristent fellesskap på den samme måte vi ser i *Fagerskinna*. Vi ser ikke folk bli behandlet mer nådefullt fordi de er kristne. For *Håkon Håkonsson saga* er det kristne viktigere for å fremheve kong Håkon Håkonsson som den rettmessige arvingen til Norge og vektlegging på felles kristen tro fremkommer ikke like mye.

Vi ser også at selv om kong Knut den Mektige blir beskrevet i visse negative sammenhenger, får også kong Knut stor ære for å være den første av «dansk tunge» som dro til Roma og hadde ikke fått like mye pryde i Norden. *Fagerskinna* er dermed ikke såpass hatende for danene at forfatteren ikke er villig til å gi danene ære hvor det oppfattes som berettiget.

I *Håkon Håkonsson saga* står det om at det først var konflikt mellom Danmark og Norge, men at de til slutt valgte å slutte fred med hverandre. Da forliket ble gjort mellom danskene og nordmennene står det hvordan danskekongen skulle være som en sønn for Norges konge og Norges konge skulle være som en far for danskekongen (Hødnebo & Magerøy 1979, 293). Fra og med dette blir det solidaritet mellom alle de tre skandinaviske kongene og da den danske kongen ber om hjelp til å forsvare Danmark stiller både kong Håkon Håkonsson og Birger Jarl opp. På tross av viss konflikt om giftemålet mellom Magnus Håkonsson, senere

Lagabøte, og den danske prinsessen Ingeborg hvor nordmennene som skal hente henne ikke stoler på at danskene skal holde løfte sitt og får hun til å bli med i båten deres uten at de får ta med seg annet enn de bærer, forblir forholdene mellom de skandinaviske kongene gode resten av kong Håkon Håkonssons levetid. Danskene som ble med prinsesse Ingeborg var takknemlig til kongen og de skiltes fra dem tilbake hjem til Danmark «og var vel fornøyd med sitt ærendet» i følge Sturla (Hødnebo & Magerøy 1979, 311)

Det finnes også andre eksempler på positive beskrivelser av andre norrøne folk. Det kommer først og fremst frem om islendingene og her er det i Sturlas *Håkon Håkonsson saga* vi ser det mest utfyllende for hva som menes om forholdet mellom Norge eller nordmennene og Island eller islendingene. Tidlig i verket står det blant annet om konflikt mellom islendinger og nordmenn hvor nordmenn og islendinger på Island påfører hverandre ulike voldshandlinger. Dette er hva som fører til at Skule Jarl ønsker å invadere Island som hevn på hva nordmennene har blitt utsatt for. Hva som skiller nordmennene fra islendingene på Island er vanskelig å vite, men muligens er nordmennene der handelsmenn ettersom de blir regnet som undersåtter (tegner) av Norge.

Hvordan Sturla ser på forholdet mellom nordmennene og islendingene kommer frem da kong Håkon Håkonsson skal fraråde Skule Jarl å invadere det. «Det landet er bygd herfra, og våre frender og forfedre har kristnet det og gitt folket der visse goder» (Hødnebo & Magerøy 1979, 68). Dette synet representerer nok veldig bra hva Sturla mente om islendingene og nordmennene. Islendingene stammer fra Norge og nordmennene har vært med på kristne landet og gitt det goder og en invasjon av landet ville ta vekk mye av det dype båndet mellom Norge og Island. Island får en veldig dyp rolle i sagaen og Håkon Håkonsson spør Snorre Sturlasson om han skal få Island innlagt under kongen etter at han går vekk i fra planen om å erobre det med vold.

Dette er nok først og fremst Sturla sitt eget syn på forholdet mellom nordmennene og islendingene og dermed er det en islendingers perspektiv på forholdet. Samtidig skriver Sturla på vegne av kong Håkon Håkonssons sønn, kong Magnus Lagabøte, og perspektivet som fremstilles er nok like mye Sturla sitt syn som nordmennene han skriver for.

Også i *Fagerskinna* kommer islendingene frem et par ganger. En av de mest utfyllende rollene finner vi i historien om Kong Harald Hardråde sitt styre. *Fagerskinna* skriver:

«Kong Haralds saga er mye blitt satt i de kvadene som islandske menn selv fremførte for ham. Av den grunn ble han en kjær venn for dem. Han har også vært islendingens beste venn. Da

det der var uår, ga kong Harald fire skip lov til å føre mel til Island, og sa også at et skippund ikke skulle være dyrere enn føre hundre vadmål, og han ga alle fattige menn utenfredslov, de som kunne komme seg over havet, og av dette hadde det landet mye gang og fordeler» (Titlestad 2008, 272).

Et vennsforhold mellom islendingene og den norske kongen blir vektlagt, da det står at var «en kjær venn for dem» og «Han har også vært islendingenes beste venn» og viser dette gjennom å vise omsorg for hvordan han er god mot fattige islendinger og gjør mye for at de skal ha det bra. Videre står det også om at kong Harald Hardråde gjorde en islending til sin stallare «og viste ham den største heder» gjennom å gifte ham med en viktig datter (Titlestad 2008, 273)

Fagerskinna antyder at mye av grunnen er at da får han mye pryd og ære fra islendingene og kanskje er det fordi kongen vet at det er islendingene som skriver kvadene og dermed historien om de norske kongene og ønsker å gi seg selv et positivt bilde hvor nordmennene som opplever hans harde styre ville hatt et annet perspektiv. Samtidig viser det kanskje også at forfatteren av *Fagerskinna* oppfattet forholdet mellom islendingene og nordmennene som svært viktig og at de hadde et vennsforhold mellom hverandre som var viktig å ta vare på.

Det er mye av dette som ligger til grunn i *Håkon Håkonsson saga* for at islendingene skal bli underlagt den norske kongen. Islendingene blir delvis sett på som nordmenn eller at de er tydelige etterkommere av nordmenn, og det regnes derfor som naturlig at de skal underlegges den norske kongen.

Når en ser at det fantes positive beskrivelser om den nordiske folkene i de norrøne kildene er det lett å begynne å spørre seg om det fantes en felles nordisk eller norrøn fellesskapsfølelse i de norrøne verkene, altså om *Fagerskinna* ser på svear, daner, nordmenn, islendinger og andre norrøn talende folk som å ha fellestrekk på en positiv måte. Den felles nordiske eller norrøne medfølelsen er mye mindre til syne enn de nasjonale i kilder som *Fagerskinna* og det er vanskelig å finne eksempler hvor denne felles forståelsen er like konkret som den nasjonale. Likevel finnes det visse tegn til en slik felles nordisk forståelse.

Det første er at det finnes en felles forståelse om «Nordlandene» som da består av de norrøn bosatte områdene i Nord-Europa. Nordlandene blir nevnt flere ganger i de norrøne kildene og *Fagerskinna* er ikke noe unntak. Der hvor Nordlandene blir nevnt i *Fagerskinna* er det som regel i forbindelse med at noe nytt og stort har skjedd som ikke tidligere har vært kjent her. For eksempel står ting som «Dette slaget ble det mest navngjetne i Nordlandene» (Titlestad

2008, 148), «Dette syntes hver mann var et stort under da de så så mye gull som aldri før var kommet i Nordlandene» (Titlestad 2008, 254), «Kong Harald var mektig, styrte sterkt innenlands, og alt folk sa ingen konge i Norlandene hadde vært klokere» (Titlestad 2008, 272). Men det er vanskelig å si at dette er et tydelig tegn på en felles nordisk følelse fordi England blir også sagt å være en del av Nordlandene. I *Fagerskinna* står det «kong Adelstein den Gode... var den mest ansette mann i Nordlandene» (Titlestad 2008, 48). Dersom England blir ansett som en del av Nordlandene er det vanskelig å si at «Nordlandene» viser til en felles forståelse rundt felles kulturelle trekk blant nordiske folk.

Samhandling mellom engelskmennene og nordmennene dukker opp et par ganger i *Fagerskinna*. Den første gangen er mellom den engelske kong Adelstein av England og kong Harald Hårfagre. I historien kommer sendemenn fra England til kong Harald hvor mennene overrekker kong Harald et sverd som først blir presentert som en gave, men da kongen tar i sverdet avslører sendebudmennene at det kong Harald gjorde da han tok i sverdet var å vise at han var kong Adelsteins undersøtt.

Kong Harald svarer med å sende sin sønn, Håkon, til kong Adelstein for at han skal bli oppfostret der. Den engelske kongen lurer på hvem det er han skal oppfostre og blir først fortalt at han skal oppfostre enn trellkvinne sitt barn. Kong Adelstein blir forvirret og lurer først på hvorfor han skal oppfostre enn tjenestekvinne sin sønn og han ser på gutten og ser at han ser vakker ut mener han at gutten «ikke har denne gutten øynene til en trell. Han blir da fortalt at gutten også er sønn av kong Harald og at da kong Adelstein satt gutten på kneet sitt har han sagt seg villig til å være kong Haralds undermann. Sendebudet sier at kong Adelstein kan gjerne drepe Håkon som hevn, men advarer at kong Harald har mange sønner og det er implisitt at de ville hevnet et slikt drap (Titlestad 2008, 48-51).

Historien konkluderer med at kong Adelstein valgte å la Håkon leve og oppdra ham i hans hoff og inn i den kristne troen. Håkon lærer seg flere ting og lar seg selv døpe og bli kristen. *Fagerskinna* ender historien med å fortelle at «I lignende hophav prøvde kongene å kappes om å bli den gjeveste, men slikt minsket ikke deres heder. Begge var konger i sine riker til de døde» (Titlestad 2008, 51).

Bagge har kommentert på historien i *Fagerskinna* og kong Harald og kong Adelsteins forsøk på å kappe mot hverandre. Han mener at historien har som hensikt å vise kong Harald sin overlegenhet fremfor kong Adelstein (Bagge 2004, 191) og at Håkon sin mor, Tora, var en tjenestepike, ville vært ydmykende for kong Adelstein (Bagge 2004, 192).

I begynnelsen av historien er det klart at målet til kongene er å være den andre overlegen, men *Fagerskinna* sier at de fortsatte å kappe med hverandre om å være den gjeveste «men slikt minsket ikke deres heder. Begge var konger i sine riker til de døde». Historien slutter med en kommentar som fremstiller kongene som likemenn og historien kan dermed tolkes som en positiv kommentar til den engelske kongen.

Den andre gangen er da kong Magnus den Gode ønsker å legge under seg England men får et stort brev fra den engelske kongen som får han til å endre mening. Jeg har gått gjennom historien ovenfor, hvor jeg har sett på hvordan kong Magnus velger å ikke invadere England grunnet at brevet den engelske kongen sendte, hvor kongens lenge ventede på sin fedre arv, uvillighet til å kjempe mot andre kristne og gode styre for sitt land gjør at kong Magnus velger å ikke invadere England, enda han mener han hadde et krav på det.

Disse to historiene kan virke som å gi et pro-engelsk inntrykk i *Fagerskinna*, gitt at England blir inkludert i «Nordlandene», at kong Adelstein og kong Harald Hårfagre blir sagt å være likemenn og at den engelske kong Edvard blir fremstilt i svært positive lys som en god kristen som har det største kravet på England. Det finnes også en konflikt historie etter slaget ved Stamford bro hvor kong Harald Hardråde sin stallere kommer i konflikt med en engelsk bonde.

Ekrem har på sin side argumentert for at en kan finne en pro-engelsk holdning i *Historia Norvegia*. Mens danene blir fremstilt generelt negativt gjennom verket og nevner danskene som regel kun i negative sammenhenger, har forfatteren en ellers pro-engelsk holdning, ifølge Ekrem. Ekrem påpekte at selv om engelskmennene var nordmennes rivaler på de britiske øyene er det relativt få negative kommentarer om dem. Blant annet sier *Historia Norvegia* at kong Olav Tryggvasson ble «baptized in England, that English bishops helped both him and St Olav in their Christianizing of Norway, and that several English kings were involved in having Norwegians baptized» (Ekrem & Mortensen 2006, 204-205). Ekrem mente at gitt disse holdningene er det mulig å snakke om en pro-engelsk holdning i *Historia Norvegia*. Ekrem, som mente at en kunne datere *Historia Norvegia* til før opprettelsen av et selvstendig norsk erkebispesete, la frem forslaget om at den mulige pro-engelske holdningen til *Historia Norvegia* skyldtes et ønske om å knytte nordmennes tettere engelskmennene enn tyskerne.

De fleste historikere avviser derimot den tidlige dateringen for *Historia Norvegia*. En mer sannsynlig forklaring på de pro-engelske uttrykkene, finner vi hos Henry Goddard Leach som forklarer det tette båndet mellom de norske geistlige og den engelske kirken. Biskop Øystein

hadde tette forbindelser til England og kom senere til bruke tre år i eksil i England, mens kong Sverre styrte. Øystein jobbet tett sammen med engelskmennene og skrev den eldste latinske teksten om Olav den helliges martyrdød. Øystein hadde også kontakt med engelskmennene før han dro i eksil, blant annet med Thomas á Becket (Leach 1909, 535-540).

Om vi beveger oss tilbake til nord-germanerne finner vi en nærmere felles likhetsforståelse gjennom uttrykket «dansk tunge», som er begrepet som blir brukt for det vi i dag kaller «norrønt» eller «gammelnorsk». Da kong Knut den Mektige dro på pilgrimsferd til Roma, var han den første nordiske kongen som hadde gjort dette, i hvert fall med slik pryd ifølge *Fagerskinna* som skriver «Ingen mann av dansk tunge har fart Romaveien med så stor en pryd og ære» (Titlestad 2008, 205).

Fagerskinna nevner også felles sedvaner for de tre skandinaviske landene, Norge, Sviaveldet og Danmark. I en historie om kong Olav Kyrre blir det nevnt om skikkene med kongehaller og gjestebudstuer og *Fagerskinna* nevner aktivt at dette var en felles skikk for Norge, Danmark og Sviaveldet (Titlestad 2008, 322-324). Det er interessant at forfatteren nevner at dette var fellesskikk for akkurat disse tre landene istedenfor å nevne «nordlandene» som den ofte gjør ellers. Det kan muligens tyde på en felles forståelse blant disse som å ha noe unikt felles med hverandre.

En veldig sterk skandinavisk likeverds tanke blir fremstilt med kong Magnus Berrføtt av Norge, kong Eirik Sveinsson av Danmark og kong Inge Stinkjellsson av Sviariket. Møtet kommer etter at det har vært stor ufred mellom kong Magnus Berrføtt og kong Inge Stinkjellsson og kong Eirik Sveinsson og det ble gjort en avtale mellom kongene som ønsket å skape fred mellom dem og at kong Magnus Berrføtt ikke skulle forsøke å «begjære deres riker». Fremstillingen i *Fagerskinna* er veldig positiv ovenfor alle kongene og det er verdt å sitere ved lengde:

«Hver av dem skulle ha sin fedrearv i fred ubeskåret, og gi bøter til hverandre for det som var ødelagt, også mot sine landsmenn, og anerkjenne hverandre som likeverdige konger. Etter dette, da disse tre kongene sto sammen på vollen, da sa deres følgesmenn, at aldri ville der finnes tre mer strålende enn dem. Konge Inge var den eldste, høyeste og kraftigste, kong Eirik hadde det fagreste ansiktet av dem alle. Kong Magnus var den gjeveste, hærmannen, og de var alle sammen strålende og store» (Titlestad 2008, 337).

Kongene blir her beskrevet som likemenn og at de alle hadde hver sin særegne trekk. Beskrivelsen minner også om hvordan den senere skandinavismen blir beskrevet, selv om en

slik lesning blir for anakronistisk dersom en tar det for langt. Likevel er det ikke urimelig å si at vi her finner en slags fellesskap følelse mellom de tre skandinaviske landene hvor fred og respekt for hver konges rett til sitt land er hva som ses på som den beste ordningen. Kongene er likeverdige og dermed er det ikke rett å forsøkte å ta noe land fra en av de andre.

Oppsummering

I denne delen har vi gått gjennom hvordan kildene fremstiller andre folk og hvordan nordmennene i disse kildene viser en selvforståelse av seg selv som nordmenn. Vi har sett blant annet på de anti-danske holdningene som preger flere av kildene hvor *Fagerskinna* er kilden med mest negative ting å si om danene. Danene blir flere ganger fremstilt som å være dårligere krigere enn nordmennene og selv når nordmennene taper et slag mot danene, er det et tap hvor danene taper mange menn i slaget.

Derimot er det ikke bare negative ting som blir sagt om danene. Det mest forsonende trekket med danene, i følge kildene, er at de er kristne og det er dermed viktig til visse tider å forstå at det fortsatt eksisterte hedninger som kunne true kristne daner og dermed var det viktig å støtte hverandre.

Islendingene er dem som blir fremstilt mest positivt av alle de forskjellige nasjonale gruppene og dette ser vi mest i *Håkon Håkonsson saga* hvor kong Håkon gir uttrykk av islendinger og nordmenn som et folk med tett historie og bånd. *Fagerskinna* fremstiller også forholdet mellom kong Harald Hardråde og islendingene som veldig positivt. Det er også mulig at det eksisterte enn pro-engelsk holdning blant noen av kildene, men kildene er ikke utdypende nok til å si om det er en generell tendens. Det er i hvert fall mulig å konstatere at engelskmennene blir oftere fremstilt positivt enn danene.

En felles nordisk identitet er det også hint av gjennom sagaene. Blant annet finner vi begrep som «dansk tunge» og anerkjennelse av felles skikker mellom de skandinaviske landene. Det forekommer også fortellinger hvor forholdet mellom de skandinaviske kongene er harmonisk som kan tyde på et idealet ønske hos forfatterne.

Religiøs identitet og nasjonalidentitet

I boken *Mennesket i middelalderns Norge* tar Sverre Bagge for seg spørsmålet om nordmenn sin inderlighet hva gjaldt deres religiøse tro. Et av områdene Bagge bruker for å diskutere inderligheten er kanoniseringen av helgener og påpeker at det var få nordmenn som ble kanonisert i middelalderen og spesielt ble reglene strenge etter 1200. Kong Håkon V. som var den siste kongen som styrte alene over Norge, ble derimot dyrket som en helgen. Bagge skriver at «Kong Håkon var vel først og fremst en slags politisk helgen, den siste konge av den gamle kongeslekten og den siste som var konge bare over Norge og dermed et symbol på «de gode gamle dager»» (Bagge 2000, 140).

Det Bagge går innom her er hva jeg ønsker å gå lengre i dybden på, nemlig at religiøsitet har et nært bånd med nasjonal følelse og nasjonalidentitet. Identiteter eksisterer ikke selvstendig fra hverandre og folk blander ofte sine identiteter sammen. En kristen sosialdemokrat vil for eksempel ofte rettferdiggjøre sitt politiske standpunkt ut fra at Jesus ba dem som fulgte ham å ta vare på de fattige. Det samme fenomenet om å blande sammen ulike identiteter finner du i kildene jeg har brukt for oppgaven og du finner en *nasjonal religiøsitet*.

Nasjonal religiøsitet, slik jeg bruker det her, refererer til nasjonaliseringen av religiøse forestillinger og forståelser. Det vil si at religiøse forestillinger og forståelser får en nasjonal karakter, hvor det religiøse ikke bare representerer det rent åndelige eller teologiske, men at det knyttes til en bestemt nasjonalitet og dermed former nasjonalidentiteten.

Dette er hvorfor jeg begynte med å sitere Bagge som ser på kanoniseringen av den siste selvstendige norske kongen som et uttrykk for noe mer politisk enn inderlig religiøsitet. Jeg tenker derfor å se på hvordan det religiøse går innom det nasjonale i kildene jeg beskriver, og hva slags eksempler vi finner av dette. Dessverre er det ikke mange forskere som har kommentert på dette fenomenet og kommentaren er ofte nevnt kun i forbifarten uten noen dyp undersøkelse, men jeg har gravd frem de få referansene jeg har klart å finne.

Samtidig som jeg skal beskrive nasjonal religiøsitet vil jeg også se på hvordan religiøs eller nasjonale forestillinger fører til visse bedømmelser og vurderinger av visse personer eller handlinger. Dette er spesielt relevant for de latinske verkene som er full av bedømmelse og vurderinger av historiske personer som de forteller om.

Olav den Hellige

Beskrivelsen av Olav den Helliges ferd til Norge inneholder både kristne og nasjonale uttrykk i seg. Det står hvordan han «på en heldig seilas la han, ved et guddommelig forvarsel, først til ved en øy som i vårt morsmål kalles Sæla, og på latin betyr ‘delicitas’ (‘lykke’) og som jo barsler mannens fremtidige salighet og at han ved sitt lykkespående komme bragte håp om evig lykke til hele fedrelandet» (Kraggerud 2018, XV:5). Ikke bare ser vi her *Tjodrek Munks* sterke beskrivelse om kong Olav den Hellige som Guds utpekte tjener for kristendommen, men også hvordan dette tolkes innenfor en positiv patriotisk beskrivelse, nemlig at det er «fedrelandet» som får denne lykken.

At Olav den Hellige har denne nasjonale/patriotiske betydningen for *Tjodrek Munk* ser vi også hvordan beskriver møte med kong Olav Tryggvasson og den da tre år gamle Olav Haraldsson. Der skriver Tjodrek at kong Olav Tryggvasson «fant han ved denne anledningen den lille gutten Olav på tre år, som siden ble Kristi hengivende martyr, sammen med moren Åsta da faren Harald alt var død ... nordmennenes lykkelige håp og kommende pryd» (Kraggerud 2018, XIII:4). Tjodrek skriver også etterpå hvordan kongens første ankomst var på en øy som sitt navn betydde lykke og at dette «varsler mannens fremtidige salighet og at han ved sitt lykkespående komme bragte håp om evig lykke til hele fedrelandet» (Kraggerud 2018, XV:5). Olav den Hellige er her spesielt høyt ansett av *Tjodrek Munk*, både for den kristne betydningen han har som helgen, men også for at han kristner og gir pryd til nordmennene. Han er ikke bare viktig for kristendommen, men også for nordmennene som et kristent folk og fedrelandet.

Indrebø konstaterer at selv om *Fagerskinna* er kilden som har minst preg av religiøse bedømmelser når det kommer til de norske herskerne, har forfatteren neppe vært en «fritenkjar». Olav den hellige får en veldig viktig plass i *Fagerskinna*, da ofte i religiøse sammenhenger. I de eksemplene hvor overnaturlige preg gjør seg gjeldene i sagaen, er det hovedsakelig Olav den hellige det gjelder.

En av de tingene *Fagerskinna* er mest opptatt av å vise i sin saga er hvilken opposisjon helgenkongen stod imot danene. Indrebø påpeker hvordan *Fagerskinna* tolker kvadene som å si at kongen kjempet mot danene istedenfor å kjempe på deres side.

Det religiøse og nasjonale får en sterk tilknytning når *Fagerskinna* forteller om Olav den helliges visjon av Gud. Da kong Magnus den Gode skaffet seg herredømme over Danmark etter at Horda-Knut dør holder sørlige Danmark på å bli plyndret av hedenske vendere. Kong

Magnus kaller ut en hær av både nordmenn og dansker for å kjempe mot den mye større venderske hæren. Det står skrevet hvordan det var «seksti hedninger mot hver kristen mann» (Titlestad 2008, 228). Stor uro ble til i hæren til kong Magnus, men i en drøm viste kong Olav den Hellige seg for hans sønn og fortalte ham at han hadde nok menn til å «kjempe mot hedningene» og vinne. Da kong Magnus fortalte at «den hellige Olav vil komme og kjempe med oss!» hørte han og hæren som bestod av nordmenn og dansker en kirkeklokke. Det står at «Snart etter hørte de alle oppe i luften som om klokker ringte, og alle nordmenn syntes det var klokken Glad som ringte nord i kjøpstaden» (Titlestad 2008, 230).

Her knyttes den religiøse identiteten og den norske nasjonalidentiteten sammen i kamp mot hedninger sammen med andre kristne. Den kristne identiteten blir på en måte fremhevet fremfor den nasjonale i den grad at det ikke er en nasjonal konflikt lengre, men en religiøs en. Danene, tross alle sine feil, var fortsatt kristne og dette var noe som forente nordmenn og daner.

Claus Krag har skrevet at «Olavsideologien» fikk en viktig funksjon for de norske kongene i løpet av 1100-tallet. Ideologien gikk ut på at de norske kongene var arvetakere av kong Olav den hellige og at dette sikret kongemakten mot visse potensielle rivaler, selv i innbyrdeskrigene. Krag sier at ideologien «befestet det norske kongedømmet ovenfor andre konger, særlig danske» (Krag 2009, 242)

Indrebø har også påpekt at *Fagerskinnas* anti-danske holdninger skinner igjennom i sagaen om Olav den hellige. Mens andre sagaer, blant annet Ågrip, forteller at kongen kjempet for kong Knut den mektige og hjalp ham å erobre England, forteller *Fagerskinna* en annen historie. Kvadene blir tolket som å si at kong Olav kjempet *imot* danene istedenfor at han kjempet på deres side. For *Fagerskinna* er altså det mest sentrale med kong Olav den hellige at han hele sitt liv var i kamp mot danene. Kanskje forfatteren forstod han ikke bare som en martyr for kristendommen, men en martyr for Norge (Indrebø 1917, 259-260).

De to Håkonene

Når vi ser på forholdet mellom nasjonalidentitet og religiøs identitet er det to personer som blir nevnt i kildene som er interessant å se på. Kong Håkon den Gode og Håkon Jarl er to norske monarker som har flere likheter mellom dem, utenom navnet. Begge tok imot dåpen men senere gikk over til å blotte mot de hedenske gudene og begge forsvarte Norge mot en invasjon som bestod av dansker. Det er også ulikheter selvfølgelig, mens kong Håkon den Gode tok imot dåpen villig og hadde en genuin tro på et visst tidspunkt er det ingen tegn til at

Håkon Jarl noen gang virkelig var kristen. Kong Håkon den Gode kjempet også hovedsakelig mot Eirikssønnene som hadde en dansk hær, men som styrte som selvstendige konger, mens Håkon Jarl kjempet mot dansker som forsøkte å underlegge Norge under Danmark. Til sist er det forskjell på hvordan kildene forstår kong Håkon den Gode som en genuin frafallen eller en som ble tvunget til å blotte mot sin vilje og kanskje beholdt en personlig tro.

Alt dette skaper en vrien posisjon dersom du er en nordmann under middelalderen som skal skrive om disse to mennene og hvordan du skal fremstille dem. Jeg kommer også til å inkludere *Ågrip* her ettersom den viser en viktig del av utviklingen av synet på kong Håkon den Gode blant kildene.

Historia Norvegia er kanskje den kilden som er mest kritisk til kong Håkon den Gode blant alle de middelalder kildene. For *Historia Norvegia* er kong Håkon den Gode primært en frafallen fra den kristne tro og for dette er holder *Historia Norvegia* ikke tilbake sin fordømmelse. *Historia Norvegia* forteller at kongen var oppdratt i den kristne tro men «but fell into such serious delusion that he underwent a wretched change and valued his temporal monarchy before the eternal kingdom; and in his concern to hold on to royal grandeur, sad to say, he turned apostate and submitted himself to the bondage of idolatry, serving gods instead of God» (Ekrem & Mortensen 2006, XIII:2).

Kong Håkon den Gode dør senere som følge av et dødelig sår i et slag mot Eirikssønnene. *Historia Norvegia* sier at «It is as clear as daylight to every blearyeyed man and barber that such an outcome was brought about through divine vengeance, since this man, who had dared to renounce the Christ-child, after the defeat of his foes was himself vanquished by a humble child» (Ekrem & Mortensen 2006, XIII:10).

Tross sin sterke bedømmelse av kong Håkon den Gode, har *Historia Norvegia* noen fine ord å si om kongen. Kongen gjorde tross alt noen gode ting som fortjente å bli nevnt. *Historia Norvegia* skriver at «Yet though in his blind ambition for a perishable kingdom he was swayed forever from lasting merit, he heeded the laws of his forefathers and the decrees of the populace more carefully than all the kings who lived in heathen times. Loved by his noblemen for this reason and devoted to his people, for twenty-seven years he defended with all his might the fatherland he had inherited» (Ekrem & Mortensen 2006, XIII:3)

Det siste om å forsvare fedrelandet referer nok til kampen mot Eirikssønnene, eller slik mange av kildene sier, Gunnhildssønnene. De tre som overtar etter kong Håkon var Harald, Sigurd og Gunnrød er mye verre enn kong Håkon den Gode og under deres styre skriver *Historia*

Norvegia at «Norway suffered hardship from hunger and all kinds of injustice, which resulted from the sinfulness of these overlords» (Ekrem & Mortensen 2006, XIV:2).

Bildet som males er veldig klart, kong Håkon den Gode var en frafallen mann som forlot kristendommen for de gamle norrøne gudene og for dette har *Historia Norvegia* ingen stor sans for ham. Samtidig maler *Historia Norvegia* fortsatt et nyansert bildet at så langt som hedenske konger går, var kong Håkon en av de bedre, spesielt sammenlignet med dem som kom etter.

Historia Norvegia og *Tjodrek Munk* uenig i deres fremstilling av kong Håkon den Gode. Mens *Historia Norvegia* fordømmer ham som en frafallen som søkte til seg jordlig makt og ble straffet av Gud gjennom å tape til Eirikssønnene, beskriver *Tjodrek Munk* kong Håkon den Gode som en god konge som lot loven skrives ned på fedrenes språk. *Tjodrek Munk* nevner heller ikke noe om kongens dåp, konvertering eller frafall. *Tjodrek Munk* nevner at han kongen hadde blitt oppfostret i England, men sier aldri noe om han konverterte eller forsøkte å konvertere andre.

Bagge mener at grunnen til at *Tjodrek Munk* ikke fokuserer like mye på kong Håkon den gode sitt kristningsarbeid skyldes at *Tjodrek Munk* fokuserte mye mer på det store arbeidet til missjonskongene, kong Olav Tryggvasson og kong Olav den Hellige. Sammenlignet med dem fremstår kong Håkon den gode som en som får veldig lite gjort i forhold til kristning og tross hans gode sider fortsatt befinner seg i «the dark age before Christianity» (Bagge 2004, 187-188).

Ågrip er den av de religiøse kildene som er mest positiv til kong Håkon den Gode. *Ågrip* sin beskrivelse av kong Håkon den Gode viser hvor positiv *Ågrip* er i forhold til de andre geistlige kildene:

«Håkon var den vakreste blant menn, stor og staselig, og så sterk at ingen var hans like. Han var et hode høyere enn andre menn, håret var som gul silke. Han var mer ridderlig og høvisk enn noen annen» (Titlestad 2022, 38).

Denne introduksjonen av kong Håkon den Gode viser hvor positivt *Ågrip* ser på kong Håkon den Gode. Han er flott i utseende, høy og sterk, men samtidig «mer ridderlig og høvisk» enn andre menn. *Ågrip* går videre til å beskrive hvordan Kong Håkon opprettholder gode forhold mellom folket og kongen. Under hans styre blir sagt å være det beste styre i Norge noen kunne minnes, med unntak av at det ikke var kristent (Titlestad 2022, 39) og han ordnet

Gulatingsloven og styrte Norge i fred og vennskap i 15 vintre før Eirikssønnene bestemte seg for å angripe landet (Titlestad 2022, 41).

Sammenlignet med *Historia Norvegia* har *Ågrip* kan en få inntrykket at *Ågrip* har et noe mindre nasjonalt syn på kong Håkon den Gode enn *Historia Norvegia*. *Historia Norvegia* vektlegger den nasjonale konflikten mellom Norge og Danmark. For eksempel påstår *Historia Norvegia* at Gunnhild var dansk (Ekrem & Mortensen 2006, XII:1) og at kong Håkon forsvarte fedrelandet (patriam) (Ekrem & Mortensen 2006, XIII:4). Gunnhilds danskhed blir gjort et nummer ut av og at hun lar Eiriks sønner vokse opp i Danmark og at det er hun som står bak invasjonen av Norge peker til en beskrivelse av krigen som en nasjonal krig.

Ågrip på den andre siden, jeg har ovenfor påpekt at en kan få inntrykket at forfatteren ikke går like langt i å beskrive konflikten i nasjonale begreper. For eksempel er Gunnhild ikke dansk og det blir aldri sagt at hæren som Gunnhildssønnene kommer med består av dansker. Derimot, som allerede nevnt, etter kong Eirik Blodøks blir jaget fra Norge drar han og Gunnhild til Danmark (Titlestad 2022, 39) og etter at Eirik har styrt som jarl i Northumbria noen år, dør Eirik på et tokt i Spania. Gunnhild bosetter seg så i Danmark i lang tid sønnene hennes vokser opp der (Titlestad 2022, 47). Det blir nevnt hvordan kong Håkon den Gode drar til Danmark med kun to skip og møter 10 skip som han vinner over med bare sine to. Det står også at han legger Sjælland, Skåne og vestre Gautland (Titlestad 2022, 41). Da slaget ved Stord tar sted, fremtreder kjempen Øyvind Skrøya, og selv om han ikke blir beskrevet som dansk, spør han «hvor Nordmanna-kongen» var (Titlestad 2022, 43). Med dette tatt i betraktning, og at Gunnhild og hennes sønner angrep fra Danmark, kan det også implisitt bli sagt at *Ågrip* forventet at leseren skulle forstå hæren som bestående av dansker.

Dersom vi forstår *Ågrip* som å gi visse patriotiske beskrivelser når det gjelder kong Håkon den Gode, er måten *Ågrip* forstår seg på kongens forhold til kristendommen interessant å notere seg. *Historia Norvegia* har på sin måte et «nyansert» syn på kongen, for selv om *Historia Norvegia* fordømmer kongen for sitt frafall fra kristendommen, priser den også det den anser å være det gode kongen gjorde for sitt «patria».

Ågrip forklarer kongens frafall med å fortelle at kongen egentlig var en kristen konge, men ble drevet fra kristen skikk fordi Norge enda ikke var kristent og at han ble presset til å gå vekk fra kristen skikk. Grunnen til at kongen blottet var ikke fordi han frafalt, men realpolitiske grunner for å holde fast på riket. Han frafalte ikke fra kristendommen, for han holdt fortsatt fast på viktige kristne skikker. «Håkon var kristen, men hadde en hedensk kone,

og vek mye fra kristen skikk for hennes skyld og for å trekkes folket, som sto mot kristendommen» men legger til at «Han hold likevel søndagen hellig og fredags faste» (Titlestad 2022, 39). Videre skriver også *Ågrip* at kongen faktisk forsøkte å kristne landet: «I hans dager vendte mange seg til kristendommen på grunn av hans vinnende vesen, og noen sluttet å blotte selv om de ikke lot seg døpe» og at kongen «reiste noen kirker og satte inn noen prester» (Titlestad 2022, 41).

Problemet var derimot at folket var svært imot kristendommen, og dette gjaldt spesielt trønderne. Folket gikk og «brente kirkene og drepte prestene» og dette gjorde at «han ikke kunne fortsette med kristningen for ugjerningene deres». Det hele ender med at trønderne tvinger kongen til å blote på Mære, men *Ågrip* merker seg at «Slik blir det sagt at kongen bet i hesteleveren slik at han la en duk om den og ikke bet i den direkte, og blottet ikke på annet vis». Dessverre for *Ågrip*, gikk det verre siden og kongen begynte å blotte reelt.

Det males her et helt annet bildet av kongen enn den *Historia Norvegia* gir og kongen er dermed et slags offer for hedensk forfølgelse. *Ågrip* lar ikke kongen gå helt fritt og innrømmer at kongen vek av kristen skikk på visse punkter, men at dette var motvillig og at kongen beholdt en personlig tro før han ble tvunget å gå frafalle.

Historia Norvegia ser også på kongens sår ved slaget ved Stord som en guddommelig straff for å ha viket vekk fra kristendommen. Det var også symbolsk at det var en liten guttunge som drepte den store kongen (Ekrem & Mortensen 2006, XIII:7). At kongen blir begravet i en hedensk grav er det ultimate beviset på at han virkelig hadde frafallet. *Ågrip* derimot forklarer det var gjennom Gunnhilds hedenske trolldomskunstner at kongen ble såret. *Ågrip* skriver at «Da kongen så at det ledes mot slutten angret han sterkt det han hadde gjort mot Gud» og da mennene tilba å gi kongen en kristen grav i England svarer han «Det er jeg ikke verd» og at «jeg levde som en hedensk mann i mangt, så derfor bør jeg gravlegges som en hedenske menn. Jeg håper på mer miskunn fra Gud enn jeg er verd» (Titlestad 2022, 45). Kongens hedenske grav var dermed et tegn på kristen ydmykhet, ikke et tegn på at han faktisk var hedning.

Slik frikjenner *Ågrip* kong Håkon den Gode fra samtidige beskyldninger om frafallenhet og andre anklager. Det gjør den hedringen av kongen for hans gjerninger i å opprettholde lover, vennskap og forsvar av landet uproblematisk. Men det er fortsatt spørsmålet om en annen Håkon, nemlig Håkon Jarl og hvordan han blir fremstilt.

Håkon Jarl er en av de mest kontroversielle personene i middelalder kildene, kanskje til og med den mest kontroversielle. Håkon Jarl var nemlig den siste hedenske herskeren av Norge og utviste kristne prester som skulle misjonere for den kristne troen i Norge. For kristne nordmenn var dette en svært negativ ting, Håkon Jarl forhindret i dere syn nordmenn fra å bli frelst og komme til Himmelriket. Håkon Jarl kjempet også et av Nordens største sjøslag i tiden, slaget ved Hjørungavåg, mot den danske styrken som ønsket å legge Norge under den danske kongen og kristne landet.

Vi ser at i de geistlige kildene som *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munks* verk er Håkon Jarl foraktet og de har veldig lite godt å si om ham. *Historia Norvegia* er den som skriver minst om Håkon Jarl, men sier at «Håkon, stiled the Wicked owing to his unbridled cruelty of temperament, first eliminated every chieftain and destroyed those who paid taxes to the Swede» (Ekrem & Mortensen, XIV:1). Forfatteren sier ellers veldig lite om Håkon Jarls styre og nevner ikke hans blotting til de gamle gudene og forholdet til den danske kongen eller slaget ved Hjørungavåg. Gunnhilds skjebne blir heller ikke nevnt i *Historia Norvegia*. Håkon Jarls død ved trelen Kark og sier at «brutally murdered him» og sier at dette gjorde han «hoping it would win from him a handsome remuneration» (Ekrem & Mortensen 2006, XIV:27).

Historia Norvegia har interessant nok mer ille ting å si om kong Håkon den Gode enn Håkon Jarl og forfatteren er mer interessert i å snakke om kong Olav Tryggvasson. Samtidig har *Historia Norvegia* ikke noe positivt å si om Håkon Jarl. *Tjodrek Munk* er mer fordømmende om Håkon Jarl enn *Historia Norvegia*. For *Tjodrek Munk* er ondskapen Håkon Jarl bedriver først og fremst avgudsdyrkelse og dette er hva Håkon Jarl blir mest fordømt for av *Tjodrek Munk* og skriver «». *Tjodrek Munk* forteller at Håkon Jarl klarer å få lure Gunnhild drept. Drapet på Gunnhild må vi se på som en positiv handling fra *Tjodrek Munk* sitt perspektiv.

I tillegg nevner også *Tjodrek Munk* at den danske kongen konverterte til kristendommen som følge av Keiser Ottos invasjon av Danmark. På grunn av dette, løsrev Håkon Jarl seg fra den danske kongen, men *Tjodrek Munk* nevner ikke noe om at den danske kongen forsøkte å ta tilbake Norge og slaget ved Hjørungavåg blir heller ikke nevnt.

Ågrip er den geistlige kilden som har det mest positive synet på Håkon Jarl. *Ågrip* beskriver Håkon Jarl som «svært vakker, høy, men staselig» og «kunnskapsrik», (Titlestad 2022, 49) for ikke å nevne «klok» (Titlestad 2022, 54). Han blir også beskrevet som sludere enn Gunnhild, som han var i konflikt med, og klarer å lure henne til Danmark hvor den danske kongen

dreper henne gjennom å senke henne i myr (Titlestad 2022, 51), slik *Tjodrek Munk* også skriver. Dette må forstås som en positiv handling fra *Ågrip* sin side ettersom hun blir beskrevet som den store skurken i *Ågrip. Historia Norvegia* gir ikke Håkon Jarl æren for å drepe Gunnhild og Gunnhild forsvinner ut av historien etter døden på hennes sønner og det er vel å merke seg at *Ågrip* gjør det.

Men dette bør ikke lede en til å tro at *Ågrip* hare et positivt syn på Håkon Jarl. Selv om *Ågrip* kaller jarlen for klok, skriver *Ågrip* at jarlen «vendte klokskapen sin til ondskap» (Titlestad 2022, 54). Men ondskapen som *Ågrip* beskriver er også svært annerledes enn hva *Historia Norvegia* og *Tjodrek Munk* beskriver. For *Ågrip* derimot, er det noe annet som er grunnen for fordømmelse, noe som gjorde «førte ham til Hel» nemlig jarlens overgrep mot kvinner (Titlestad 2022, 51) og kaller mannen for en syndig mann og gjør et nummer ut av at det skjer «i svinemøkk» (Titlestad 2022, 53).

Uansett er fremstillingen av Håkon Jarl overveiende negativ hos de geistlige kildene. Selv om *Ågrip* vektlegger Håkon Jarls undertrykkelse av folket, nemlig hans overgrep mot kvinner, skiller han seg ikke fra de andre geistlige kildene i å være negativt innstilt mot jarlen. Felles for alle er også at ingen nevner slaget ved Hjørungavåg. Derimot nevner alle kildene at kong Håkon den Gode kjempet mot Gunnhildssønnene som kom fra Danmark for å erobre Norge.

Ser vi til *Fagerskinna*, som ikke er et geistlig verk, blir både kong Håkon den Gode og Håkon Jarl fremstilt svært positivt. Kongen blir stort sett unnskyldgjort for sine blottehandlinger som *Fagerskinna* sier ble gjort under tvang og *Fagerskinna* sier at kongen angret på sine handlinger, i samme tråd som *Ågrip* forklarer det. Selv om *Fagerskinna* ikke går like langt som *Ågrip* eller *Heimskringla* i å vise at kongen fortsatt privat holdt til sin kristne tro, er det tydelig at *Fagerskinna* mener kongen var en kristen konge og angret på at han hadde blottet.

Det langt mer interessante for *Fagerskinna* enn den religiøse biten er hvordan kong Håkon den Gode forsvarte Norge mot en invasjon fra Eirikssønnene. For *Fagerskinna* er det betydelig fordi Eirikssønnenes hær bestod av dansker. *Fagerskinna* gir en svært nasjonal beskrivelse av slaget mellom kongen og den danske hæren.

Indrebø forteller at mens *Ågrip* er «fullt av sorg og harm over at han sveik kristendommen og blota slik trønderne vilde» stille *Fagerskinna* seg mer nøytral til hendelsen. *Fagerskinna* «talar liksom det berre var eit praktisk, verdslegt lovspursmaal, det antan Haakon skulde blotta eller ikkje» (Indrebø 1917, 252)

Det samme gjelder *Fagerskinnas* beskrivelse av Håkon Jarl og hans kamp mot danskekongen. *Fagerskinna* anerkjenner at Håkon Jarl fikk døpte folk tilbake til den gamle troen og at han selv blottet og var hedning, men slik Indrebø påpeker, har forfatteren «ingenting aa utsetja paa at Haakon reiste upp dei hovi som Gunnhilds-sønene hadde brote ned, og dreiv hardt paa med blotskap». Indrebø gjengir hvordan Håkon Jarl ble døpt, men raskt frafalt fra kristendommen og «at daa jarlen kom til Viki etter siste Danmarks-ferdi, snudde han folket der fra kristendommen og til blotskap» mens danekongen hadde altså kristnet folket som bodde i Viken og forfatteren fordømmer ikke jarlen for noe av dette (Indrebø, 1917, 252-253). Det er først etter slaget begynner *Fagerskinna* å beskrive Håkon Jarls fascinasjon av kvinner og hvordan han gikk etter høvdingers døtre som skapte ham mye upopularitet.

Hva skyldes at *Fagerskinna* gir en slik positiv fremstilling av Håkon Jarl, mens de geistlige kildene viser mye større forakt for Håkon Jarl? Indrebø mener at mye skyldes at *Fagerskinna* velger å nedprioritere overnaturlige fenomen og religiøse bedømmelser i sine vurderinger. Men det er også en annen forklaring mener Indrebø, og det er at *Fagerskinna* har et nasjonalt syn på Håkon Jarl og at *Fagerskinna* «ser paa det Haakon gjorde ut fraa ein reint nasjonal synsstad. Og daa er det ikkje fritt for han maa tykkja gildt um at jarlen kunde traassa danekongen, enda naar det galdt tru» (Indrebø 1917, 253)

Selv om Indrebø sin forklaring på hvorfor Håkon Jarl blir priset i *Fagerskinna* har en del forklaringskraft bak seg er det fortsatt noe uavklart. Vi kan gjerne forstå hvorfor *Fagerskinna* har et positivt syn på Håkon Jarl ettersom for *Fagerskinna* er det nasjonale viktigere og geistlige vurderinger får liten plass, men hvorfor har de geistlige kildene et slik ensidig syn på Håkon Jarl men ikke kong Håkon den Gode? Begge kongene er forholdsvis like. Begge kongene stoppet en kristningprosses av landet, begge blotet til de gamle gudene og begge forsvarte landet mot en dansk hær. Derimot nevnes kun kong Håkon den Godes forsvar av Norge og ikke Håkon Jarl. *Historia Norvegia* virker her veldig inkonsistent ettersom verket allerede har en fordømmelse av kong Håkon den Gode å komme med, men nevner at kong Håkon den Godes forsvar av Norge som en positiv og delvis forsonende ting han gjorde, mens Håkon Jarl blir fordømt fullstendig.

Hvorfor blir da kong Håkon den Gode sitt forsvar av Norge nevnt og priset mens ikke Håkon Jarls? Indrebø og andre forskere kommer ikke med noen tydelig forklaring på hvorfor, men jeg mener å ha en god anelse om hvorfor. Jeg mener forklaringen ligger i at det ene slaget hadde en religiøs karakter mens den andre ikke hadde det. Da kong Håkon den Gode forsvarte Norge mot Eirikssønnene var hverken danene eller Eirikssønnene kristne eller om de var det

forsøkte de i hvert fall ikke å kristne Norge. Derimot forsøkte danskene å kristne Norge og samtidig legge det under seg. Dette skaper en ubehagelig situasjon for de geistlige verkene. På den ene siden prissetter de konger for å forsvare landet, men den invasjonen Håkon Jarl kjempet mot hadde som mål å kristne Norge. På den andre side var de også positiv til å kristne Norge, men at det måtte en dansk hær og konge til for det skulle skje og at dette ville medføre til at Norge ville bli underlagt Danmark var de ikke like begeistret for. Dette er troliges hvorfor de geistlige kildene valgte å unnlate historien for å ikke måtte gi Håkon Jarl noen forsonende trekk eller måtte være støttende til en dansk invasjon.

På andre siden har *Fagerskinna* ikke noe problem med å fremstille Håkon Jarl i det beste lys. *Fagerskinna* er sagaen som er minst interessert i religiøse forhold og er mest opptatt av det utenrikspolitiske. Sagaen er svært opptatt av å beskrive kampen mellom nordmenn og dansker og hvordan nordmenn kjemper for å forsvare Norge mot at dansker skal få styre. Ettersom Håkon Jarl gjør nettopp dette har *Fagerskinna* ingen problem med å gi Håkon Jarl den største æren for å forsvare Norge, selv om han var hedning. Slik som Indrebø sier tolker *Fagerskinna* Håkon Jarls handlinger fra «et reint nasjonal synstad» og «daa er det ikkje fritt for han maa tykkja gildt um at jarlen kunde traasa danekongen, enda det gjaldt trua» (Indrebø 1917, 253). De geistlige verkene kan ikke gå med på dette, men de vil heller ikke ta side med danekongens forsøk på invasjon, så de velger helt enkelt å bare ikke nevne hendelsene.

Forholdet mellom kongen og kirken

I denne delen vil jeg snakke om hvordan de latinske verkene tar for seg norsk nasjonalidentitet. Dette er spesielt viktig fordi at hvis vi ser på dikotomien som Sverrir Jakobsson satte opp, vil de kongevennlige verkene inneholde mye nasjonal konflikt og nasjonale uttrykk nettopp fordi det gjaldt lojalitet til kongen. Derimot er dette uttrykk for den pro-monarkiske propagandaen og ikke nødvendigvis uttrykk for en generell forståelse blant dem som er mer tilknyttet til lagdømmene.

Vi har ikke noen saga kilde som representerer et rent regionalt eller lokalt syn på de store forholdene i Norge fra middelalderen. Derimot har vi konflikten rundt investeturstriden mellom kong Sverre og kirken. *Tjodrek Munk* og *Ågrip* representerer en kritisk holdning til kong Sverre og da er spørsmålet om hva de skriver om nasjonalidentitet veldig interessant fordi dette vil da gi oss en indikasjon på hva dem som hadde et noe kritisk syn på kongen mente om nasjonalidentitet. *Historia Norvegia* ble skrevet lenge før Sverre ble konge og tar derfor ikke en slik kritisk innstilling til kongen, men siden Jakobsson ser på *Historia*

Norvegia som en viktig kilde vil jeg også ta med den og se hva den ellers sier om nasjonalidentitet.

De geistlige kildene ble skrevet da investiturstriden var pågående i Norge. Kong Sverre mente at han alene hadde rett til å utpeke biskoper, imot det som var pavedømmets posisjon som mente at det var kirken som skulle utpeke sine biskoper.

Egil Kraggerud ser verket til *Tjodrek Munk* i stor grad lys av Kong Sverres konflikt med erkebiskop Øystein over maktforholdet mellom kongemakten og kirken. Kraggerud daterer *Tjodrek Munk* sitt verk til å være skrevet en gang mellom 1176 og 1188 og ser dermed mye av verket som et kirkelig motstandsverk mot det *Tjodrek Munk* anser å være kongelig overtreding inn i kirkelig affære (Kraggerud 2018, side XXXIV).

Da *Tjodrek Munk* skal snakke om keiser Otto sin invasjon av Danmark går han inn i digresjon om kampen mellom konge og biskopsmakt. *Tjodrek Munk* mener at keiser Otto, som egentlig ønsket å vise fromhet og gi kirken store gaver gjennom å legge hertuger og vasaller under kirken egentlig hadde «skjenket Kirken gift» (Kraggerud 2018, V:5). For i det kirken befant seg med slike store rikdommer ville det unngåelig ende med at det ble konflikt mellom kirken og kongemakten og *Tjodrek Munk* nevner «daglige eksempler og vedvarende stiligheter mellom regenter og biskoper» (Kraggerud 2018, V:6) og går videre til å mene at det er viktig å skille mellom de åndelige og jordlige sverdet.

Tjodrek Munk sitt syn på kirken og kongemakten kommer tydelig frem i historien mellom keiser Karl den store og paven. Synet til *Tjodrek Munk* kan beskrives som et syn på kirken og de sekulære maktene som en form for symbiose. Han fremmer eksempelet med keiser Karl den store kom til utsetning for paven da longobarderkongen holdt på å beleire Roma. Etter keiseren hadde beseiret longobarderkongen spør han paven om hva som skal gjøres med longobarderkongen. Paven svarer tydelig på at det ikke er noe paven skal legge seg inn i ettersom keiseren bærer det timelige sverdet «gladius corporalis», mens paven bærer det åndelige sverdet «gladius spiritualis». (Kraggerud 2018, side XXXIX-XLI, 341).

Tjodrek Munk sitt syn på forholdet er dermed et syn at kirken ikke skal blande seg inn i det som angår kongen og kongen skal ikke blande seg inn i det som angår kirken. Dette ville ha gjort *Tjodrek Munk* til en motstander av kong Sverre og dette er blant annet hvorfor Kraggerud ser på *Tjodrek Munk* som en kritiker av birkebeinerne (Kraggerud 2018, side xxxii-xxxiii).

I historien mellom paven og Karl den store ville kong Sverre vært representert som longobarderkongen, mener Kraggerud, mens erkebiskop Øystein ville vært den beleirede paven. Dette gjør det også Kraggeruds identifikasjon av *Tjodrek Munk* som Tore Gudmundsson, ettersom et slik definert forhold mellom kongen og kirken stod i sterk kontrast med den fremmet av kong Sverre.

Det har også vært diskutert til hvilken grad *Ågrip* også har hatt et negativt syn på kong Sverre og birkebeinerne. Vi har allerede vært innom *Ågrip* og at forfatteren var en mulig opposent til kong Sverre. Argumentene til Driscoll går ut på at *Ågrip* ser ut til å ta Inge Krokerygg sin side som den rettmessige kongsemne, samtidig som at Jørgensen mener at kritikken mot kong Sverre sin far også peker mot en slik tolkning.

Gitt alt dette er det fremdeles viktig å forstå at de geistlige kildene ikke var imot kongemakten i prinsippet. *Tjodrek Munk* legger frem sitt syn på at en god konge respekterer tosverd læren og beskytter kirken med sinn jordlige sverd. Det er et spørsmål om hvordan bør forstå de geistlige kildenes holdning til det nasjonale. *Tjodrek Munk* er ikke like opptatt av å fremme nasjonale konflikter, slik *Ågrip* og delvis *Historia Norvegia* er. Dette gjør ikke *Tjodrek Munk* til mindre opptatt av det nasjonale, og forfatteren har en tydelig oppfattelse av seg selv som nordmann og fremmer en norsk nasjonalidentitet. Spørsmålet er hva motivet skulle være. Hvis *Tjodrek Munk* befant seg mitt oppe i en konflikt mot kongemakten, til hvilken grad gir det mening å si at han ville støttet opp rundt et kongelig prosjekt om å samle kongens undersåtter rundt en felles nasjonalidentitet forankret i kongen?

Imsen mener at fokuset på kongen som bindene for nasjonalidentiteten har gjort at kirkens rolle har kommet i skyggen.

Opsahl følger Hastings argument for at kristendommen har styrket nasjonalidentiteten til folk gjennom å oversette bibeltekster og pregene på morsmålet. Dette mener Opsahl har hatt en «nasjonaliseringseffekt» og ettersom Bibelen er gjennomsyret av tanker og ideer om folkeslag og nasjoner. Opsahl følger Hastings og sier at «Bibelen presenterte Israel som en utviklet modell for hva en “nasjon” var – et fellesskap av folk, språk, religion, territorium og styresett. har også vektlagt kirkens rolle i sine argumenter for hvordan en førmoderne nasjonalidentitet har blitt formet» (Opsahl 2012,17).

Dersom en mener at kongen hadde et prosjekt om å konstruere en nasjonalidentitet for sine undersåtter for å øke lojaliteten rundt seg selv, bør en forstå det geistliges fokuset på nasjonalidentitet som et selvstendig prosjekt ifra det kongelige. Kirken kan ha hatt sine egne

motiver for hvorfor de ønsket å konstruere eller forme den norske nasjonalidentiteten. Hva disse motivene kunne være vil det være interessant å se hva senere forskere mener.

Oppsummering

I denne delen har jeg forsøkt å redegjøre for forholdet mellom den religiøse identiteten og nasjonalidentiteten. Jeg har undersøkt eksempler på hvordan religiøse forestillinger kan få en nasjonal forankring, spesielt her påpekt gjennom kong Olav den helliges rolle som en helgenkonge. Kong Olav er ikke bare en helgen, han er en norsk helgen, og kildene er ikke tilbakeholdene på å fremheve dette. Jeg har også gått gjennom hvordan religiøse bedømmelser kan skape problemer da en vurderer visse konger gjennom den norske historien. Dette gjelder hvordan kildene har forstått seg på kong Håkon den Gode og Håkon Jarl. Mens kong Håkon den gode har også vært kontroversiell, for noen som forfatteren av *Historia Norvegia* har også kongen hatt visse forsonende trekk, som å forsvare landet. Dette gjorde også Håkon Jarl, men han fikk ikke noe ære tross at han kjempet mot danene fra å ta over landet. Jeg argumenterte for at forklaringen på forskjellsbehandlingen mellom de to Håkonene var at Håkon Jarl kjempet ikke bare for å forsvare landet, men å forsvare hedendommen. Dette gjorde at de geistlige kildene kom i en ubehagelig situasjon: Enten kunne de ære Håkon Jarl for å forsvare Norge mot Danmark, som ville tilsi at han forsvarte det også mot kristendommen, eller de kunne tatt side med danene som ønsket å kristne Norge, men da ville det fremstått problematisk for dem ut ifra en nasjonal synsvinkel. Ikke blir dette mer tydelig da vi ser hvor åpne Fagerskinna er i sine fremstillinger, hvor Håkon Jarl fremstår som en helt som forsvarer Norge mot danene. Forfatteren er kanskje kristen, men om en står på en slik nasjonal synsvinkel kan en ikke unngå å prise dem som kjemper mot danene.

Regional identitet og nasjonalidentitet

En viktig del av diskusjonen om nasjonalidentitet i førmoderne tid er alltid den lokale eller regionale identiteten. Den lokale og regionale identiteten blir ofte fremhevet av forskere som diskuterer førmoderne nasjonalidentitet som mye viktigere og mer sentral enn nasjonalidentiteten for menneskene i den førmoderne perioden (Claus Krag om Ottar, Svenske forskeren Harald om lokal vs nasjonalidentitet). For eksempel mener den svenske forskeren Lars Hermanson, at de patriotiske uttrykkene som kommer frem i Saxo

Grammaticus ikke kan leses som en bredere forståelse av dansk nasjonalidentitet hos den øvrige befolkningen

Den svenske historikeren Lars Hermanson i boken *Brändande band: Vänskap, kärlek och brödraskap i det medeltida Nordeuropa, ca 1000-1200* påstår for eksempel at disse uttrykkene for fedrelandskjærlighet som vi finner i nordiske kilder ikke kan ha vært en del av majoritetsbefolkningens selvoppfattelse. Hermanson skriver blant annet «Det danska samhällets invånare såg sannolighet inte på sig själva som ett «folk» underlydande sitt rikets kung. Det i källorna sörekommande begreppet patria, som generellt brukat översättas med «fäderneslandet», kan inte ha haft någon djupare innebörd för det stora flertalet. Det var enbart en konstruerad term, bekant för en liten grupp skriftlärda.» (Hermanson 2009, 188). Selv om Hermanson tar utgangspunkt i den danske Saxo så er argumentasjonen like gjeldende for uttrykk for norsk nasjonalidentitet.

Istedenfor hevder Hermansson at det som var det gjeldende for folket på middelalderen var en pluralistisk samfunnsorganisasjon. Felles identitet tok form av tilhørighet til familien, hushållet, slekten, ulike broderskap eller alliansesystem og at det var disse formen for identitet som utgjorde stod for den samfunnsmessige orden og organisering. Hermanson anerkjenner derimot at det muligens fantes noen form for identitet knyttet til territorium, men at denne formen for identitet ikke var overregional eller nasjonal. Han skriver at «Ur territoriell avseende var det troligen främst lokala eller i viss mån regionala identiteter som spelade roll» (Hermanson 2009, 189).

Dette gjelder også dem som mener at det fantes en reell nasjonalidentitet i den førmoderne perioden hos visse folk. Opsahl, som ellers forsøker å fremme argumenter for før moderne norsk nasjonalidentitet, konstaterer at en ikke må glemme rollen regionale og personlige bånd har spilt. Han sier at «Sjøl om politiske strukturer og oppbygging av ei sentralmakt gjennomgående tillegges stor vekt for utviklingen av nasjonal identitet, skal en derfor ikke glemme eller undervurdere innflytelsen de personlige båndene og hva vi kanskje kan kalle lokal- og regionalpatriotisme, hadde i middelalderens samfunn» (Opsahl 2009, 46).

Til tross for vektleggingen av dette blant forskere er det få forskere som har forsøkt å gjøre en empirisk undersøkelse på hva som blir eventuelt sagt om lokal og regional identitet i kildene. Enda færre har forsøkt å se på forholdet mellom en slik lokal eller regional identitet og en større nasjonalidentitet.

I denne delen ønsker jeg dermed å se nærmere på hva vi finner av regional identitet i kildene, gitt at disse er kildene er skrevet av kongeløiale eller geistlige forfattere som har hatt langt mer interesse av å fremheve det overregionale fremfor det regionale. Jeg skal se på om Jakobsson har rett i sin tro på en lagdømspatriotisme og om Imsen har rett i at det ikke finnes noen belegg for noen lagdømspatriotisme. Jeg kommer til å gå gjennom hva *Tjodrek Munk*, *Ågrip*, *Fagerskinna* og *Håkon Håkonsson saga* har å si om regional identitet. Jeg har allerede diskutert i lengde ovenfor om *Historia Norvegia* og lagdømmene og velger derfor å ikke repetere meg her for det er lite som kan tilføyes det som jeg allerede har sagt.

Uttrykk for regional identitet i kildene

Det er veldig lite belegg for noen lokal identitet eller patriotisme i kildene, men dette er heller ikke særlig overraskende. De som skrev kildene var en del av eliten og knyttet til et nettverk som gikk på tvers av lokale og regionale områder. Det var dette publikumet de skrev til, enten det var lesekyndige konger, aristokrater, hoffmenn eller geistlige. Lokal patriotisme hadde nok ikke vært viktig å fremheve for denne eliten ettersom de hadde ment slikt var uinteressant og det gir dermed mening at den nasjonale identiteten blir fremhevet.

Dersom vi beveger oss et hakk opp og ser på regional identitet er det dem som Jakobsson som mener at regional identitet var knyttet til lagdømmene som utgjorde senteret for overlokal identitet, og dem som Imsen som er mer skeptisk til en slik lagdømspatriotisme. Imsen skriver at «ein slik lagdømpatritisme... finst det ikkje spor etter, verken i *Historia Norwegie* eller andre samtidskjeldar» (Imsen 2015, 113). Det er viktig å merke seg at Imsen ikke benekter at det fantes en regional identitet eller regional patriotisme, men at en slags patriotisme rundt lagdømmene ikke kan belegges.

Det kan være nyttig å igjen gå gjennom hvor i landet de forskjellige kildene ble skrevet. *Fagerskinna* har lenge vært ansett å være skrevet i Trøndelag gitt at den har mer å si om trøndere og trønderske forhold. *Ågrip* er også oppfattet som å være skrevet i Trøndelag gitt at trøndere blir mer enn noen annen gruppe nevnt i kilden. *Tjodrek Munk* derimot har det vært noen forskere tidligere som har ment at den var skrevet i Trondheim, men dette er avvist av de fleste forskerne i dag, som mener at verket var skrevet på Østlandet (Kraggerud 2018, xxix-xxxv)

Det er overraskende lite som står om regional identitet hos *Tjodrek Munk*. Lokale områder hvor kongen drar nevnes innimellom, men en tydelig regional identitet dukker ikke særlig

mye opp hos *Tjodrek Munk*, hvor fedrelandet, kristendommen og spesielt forholdet mellom kongen og kirken er viktigere temaer.

Håkon Håkonsson saga var ikke nødvendigvis skrevet i Norge og ble skrevet av en islending. Sturla skiller seg til stor del fra de andre kildene jeg har utvalgt her nettopp fordi Sturla var en islending som ikke nødvendigvis oppholdt seg i Norge. Derimot gjør dette ham også viktig da han velger å snakke om de regionale forholdene ettersom han ville ikke av personlige hensyn ønsket å fremheve noen spesiell regional gruppe. I tillegg er også *Håkon Håkonsson saga* anerkjent for å være en av de mest pålitelige sagaene som brukte flere vitner og kilder for å bekrefte historiene bak verket. Noen forskere, som Jakobsson, vil kanskje sette spørsmål til hvilken grad en islending representerer islandske forhold eller norske da han skriver og til hvilken grad bakgrunnen er norsk eller islandsk. Denne innvendingen vil ikke gjelde for Sturla ettersom Sturla hadde garantert adgang til flere kilder og vitner som i all hovedsak bestod av norske vitner og representerte norske hensyn.

Alt dette gir bakgrunn for hva slags rolle den regionale identiteten spilte for verkene og vi ser at verkene ofte fremhever visse regionale elementer i verkene sine.

Selv om *Fagerskinna* har blitt fremhevet å ha et nasjonalt perspektiv (Indrebø 1917, 260) og beskrevet som nasjonalistisk (Bagge 1991, 143) og nasjonal sjåvinistisk (Lunden 1995, 30), forekommer det også flere eksempler på regional identitet. Blant annet blir noe av seilene på båtene identifisert til å være av «håloygsk vadmål» (Titlestad 2008, 183) som viser til regionale ulikheter og unikheter som anerkjent av *Fagerskinna*.

Den viktigste regionale gruppen i *Fagerskinna* og den som blir nevnt flest ganger av alle regionale grupper er trønderne. Trønderne har en unik posisjon i *Fagerskinna* som knapt deles med noen andre regioner. Det har lenge vært anerkjent av forskere at *Fagerskinna* mest sannsynlig var skrevet i Trøndelag og har derfor mer å si om trønderne enn han har å si om andre regionale grupper.

Et element som trekkes frem angående trønderne er deres store tendens til å være illojal mot sine norske konger. På tre forskjellige anledninger gjør trønderne motstand mot norske konger til fordel for at utenlandske konger skal ta herredømme over Norge. Den første er ved kong Olav Tryggvasson, den andre med kong Olav den Hellige og til sist er det mot kong Magnus Erlingsson.

Trønderne var blant de første til å gå imot Håkon Jarl og ta kong Olav Tryggvasson til sin konge (Titlestad 2008, 132), men de kom til uenighet over tid. For eksempel, etter kong Olav Tryggvassons død og jarlene tar over styre av Norge og deler det opp blir det nevnt hvordan Trøndelag og Opplandene nesten «var helt hedensk» (Titlestad 2008, 154). Selv om *Fagerskinna* ikke peker ut trønderne som spesielt medskyldig i drapet på kong Olav Tryggvasson er det fremdeles fra Trøndelag Eirik Jarl hadde sitt opphav fra.

Fagerskinna er mer tydelig i sin utpeking av dem som gikk imot kong Olav den Hellige. Etter at kong Olav den Hellige forsøker å ta tilbake Norge, etter å ha blitt tvunget til å flykte landet, blir trønderne nevnt for å svikte den eden de hadde gitt kong Olav. *Fagerskinna* siterer Sigvat sine kvad hvor trønderne nevnes å «svike sin drott» (Titlestad 2008, 170). Til dette legger *Fagerskinna* til at «Dette viser til at trønderne hadde svoret ham eder som de ikke hold da de kjempet mot ham med Svein jarl» (Titlestad 2008, 171). Senere peker *Fagerskinna* på hvordan Einar Tambarskjelve sier at trønderne var «ikke rare kjøpmenn da de solgte kongen sin og tok merra og føllet med» (Titlestad 2008, 208). Kong Svein Knutsson bestemte seg for å dra fra Norge fordi hans rådgivere fryktet at «trønderne kunne snu seg til svik mot kongen sin enda en gang» (Titlestad 2008, 210), noe som de ironisk nok gjør da kong Svein drar fra Trondheim, og de ønsker at kong Olavs sønn, Magnus Olavsson, skulle bli konge over Norge. Magnus var først uvillig på grunn av at han fryktet at de ville svikte ham slik det hadde sviktet kong Olav den Hellige (Titlestad 2008, 211). Tanken om at trønderne hadde sviktet kongen sin var sterk hos kong Magnus den Gode. Kong Magnus hadde folk som hadde vært nær hans far og talte ille mot trønderne ifølge *Fagerskinna*. Det står at «Nå ble kongen svært hard mot trønderne» og dette gjaldt ikke bare stormenn, men bønder også (Titlestad 2008, 220).

Det tredje tilfellet hvor trønderne blir spesielt trukket frem for å gå sammen med utenlandske konger mot sin norske konge er under striden med kong Valdemar av Danmark. Som nevnt ovenfor ville kong Valdemar av Danmark legge under seg Viken området i tiden Norge var innbyrdesstrid. Kong Valdemar søkte støtte blant trønderske stormenn og gav dem vennegaver. Kong Valdemar lovet trønderne «sitt vennskap, og at de skulle være slike menn i Norge som de forðum hadde vært og hadde ætt til; lot til at det var mer sannsynlig han kunne ta en eller annen av dem til konge eller landshøvding» (Titlestad 2008, 394). *Fagerskinna* forteller at mange lot seg overbevise, uten å si at alle gjorde det, og lovet fiendskap mot Erling Skakke (Titlestad 2008, 395). Dette får Erling Skakke raskt vite og tok oppgjør mot trønderne. Det står at «Erling talte og nevnte saker mot trønderne» hvor han anklaget dem for å reise seg mot ham. Erling trakk frem kapellaen sin og han sa at «Kjenner dere, trønderne, dette innseglet

som jeg mener dere selv har latt gjøre og gitt i hendene på danske menn?» (Titlestad 2008, 398). Etter dette ba de Erling Skakke om nåde men det fikk de ikke og *Fagerskinna* nevner hvordan «trønderne var alltid siden hans uvenner» (Titlestad 2008, 399).

Ågrip gir en lik fremstilling som *Fagerskinna* angående trøndernes involvering i drapet på kong Olav den Hellige. Hæren blir beskrevet som «trønderhæren» og det blir sagt at mannskapet som fulgte Egge-Kalv i trønderhæren, motsatte seg kongen fordi «aller helst for å hindre kristningen som de visste Olav igjen ville komme med og styrke med all sin makt, slik han før også hadde gjort» (Titlestad 2022, 73). Trønderhæren består altså i stor grad av folk som motsetter seg kristningen til kong Olav den Hellige, ifølge *Ågrip*. Selv om det ikke står at de var hedninger, er det lett å tenke seg at forfatteren mente at de var det, i det minste ikke gode kristne.

Ågrip forteller også om kong Magnus den Godes harde styre i begynnelsen. Noe av dette sier *Ågrip* skyldtes at kongen var ung «i begynnelsen styrte han med hardhet på grunn av sin ungdom og rådgivernes grådighet» (Titlestad 2022, 75-77). Men i likhet med *Fagerskinna*, skriver *Ågrip* at kongen var spesiell hard mot trønderne og sier at «Han holdt ting i Nidaros og reiste med styrke søksmål mot alle trøndere» (Titlestad 2022, 77). Til syvende og sist skylder hverken *Ågrip* eller *Fagerskinna* mest på trønderne for drapet på kong Olav den Hellige. De som skylden blir legget mest på, blir danekongen og danene, som kong Magnus den Gode senere ønsker å legge under seg i hevn, slik det blir nevnt ovenfor.

Trønderne er også mindre villig til å følge kongen sin dersom de mener å ha egne interesser som strider imot, ifølge *Fagerskinna*. Dette ser vi eksempel på i *Fagerskinnas* fremstilling i forholdet mellom kong Håkon den Gode og trønderne i blottet på Mære. I episoden er det trønderne som krever at kongen skal følge de gamle lovene og blotte til gudene, noe den kristne kongen er motvillig til å gjøre. Det er en langt mindre og kortere fremstilling enn den vi finner i *Heimskringla*, men fortsatt er det trønderne som stiller dette kravet og sier at dersom kongen ikke ønsker å gjøre dette, vil de jage ham fra landet (Titlestad 2008, 62)

Det samme ser vi i *Ågrip* hvor kong Håkon den Gode blir fremstilt, ifølge forfatteren, som en god kristen konge, hvor kongen bygger kirker og innsatte prester for å spre kristendommen. Først står det at det er folket som var uvillig til å følge kongen og drepte prestene og brente kirkene, men *Ågrip* vender raskt blikket sterkt mot trønderne. Der sier han at «trønderne gikk hardt på ham på Mære og ba ham blote som andre konger i Norge, «ellers vil vi jage deg fra riket, dersom du ikke retter deg etter våre skikker»» (Titlestad 2022, 41).

Denne forståelsen av trønderne som spesielt opprørske kan virke noe merkelig og det er ikke helt tydelig hvorfor den trekkes frem. Trøndelag og Nidaros blir trukket frem ved positive anledninger som et senter som gir nordmenn en sterk følelse av nasjonalidentitet som er knyttet til deres religiøse identitet. Muligens kan det være noe kristelig som forfatteren sikter til med å fremheve dette. På samme måte som Peter fornektet Jesus tre ganger, fornektet og svek også trønderne sine norske konger til fordel for penger og verdslige goder og akkurat som at Peter ble tilgitt og gjort til den første pave, blir også trønderne tilgitt, blant annet av kong Magnus den gode, og gjort til det viktigste religiøse stedet og pilgrimsferden i hele Norden.

Men dette er ikke nødvendigvis tilfellet og det kan gjerne være at trøndernes opprørskhet og sterke regionale identitet blir kritisert av *Fagerskinna* ettersom forfatteren mener at trønderne ofte ser til sine egne interesser først fremfor andre interesser, slik som nasjonale og religiøse interesser. Derimot later den religiøse tolkningen til å være noe mer overbevisende enn en tolkning som selvkritikk mot trøndersk identitet ettersom religiøse analogier i sagamaterialet har blitt trukket frem i andre sammenhenger.⁷

Regionale identiteter kommer til uttrykk flere ganger i sagaen. I *Håkon Håkonsson saga* er trønderne den største regionale gruppen som kommer til syne er, slik som med de andre kildene. Trønderne er i verket til Sturla nevnt omtrent 15 ganger i *Håkon Håkonsson saga* og det gjøres til og med forskjell på forskjellige innenfor Trondheimen hvor sagaen skiller på det den kaller for «inntrøndere» og «uttrøndere».

Slik som i *Fagerskinna*, fremstår trønderne som mye mer selvstendig enn andre regionale grupper, i henhold til kongene. Det står for eksempel om hvordan kong Inge hadde vært uforliket med trønderne ettersom de hadde holdt tilbake leidangen fra ham (Hødnebo og Magerøy 1979, 34). Da det blir blåst inn til kongvalg vil trønderne velge et kongsemne som stammer fra deres ætter og dette fører til irritasjon hos Dagfinn Bonde fra Gulatinget (Hødnebo og Magerøy 1979, 40-42). Da hertugen holder på å tape krigen mot kong Håkon Håkonsson, gir trønderne uttrykk for å endre sine holdninger til hertugen. Trønderne blir sagt å tvile på hertugen ettersom han har tapt flere slag og de har fått høre både hertugens og kongens side av saken og bedømte at kongens side virket mer troverdig og at de ikke så noen

⁷ For eksempel er fremstillingen av kong Olav Tryggvasson sin oppvekst i Heimskringla blitt hevdet å være inspirert i fra gammel testamentets fortellinger om Jakob som ble solgt i slaveri av sine brødre og at kong Olav den Hellige sagt å dra i viking som 12 åring vært en analogi mot Jesus som preket i tempelet i Jerusalem som 12 åring.

fremgang hos hertugen og ville derfor heller ikke være i ufred med kongen (Hødnebo og Magerøy 1979, 233-234). Hertug Skule blir referert til som «trønders store høvding» (Hødnebo og Magerøy 1979, 160) og kong Håkon Håkonsson blir kalt «trønder-kongen» (Hødnebo og Magerøy 1979, 275). Trønderne får her en veldig markerende plass i saken, ikke ulikt den som de får i de andre verkene.

En slags regional beskrivelse kommer også frem i teksten om trønderne hos *Tjodrek Munk*. Trønderne blir nevnt i spesiell sammenheng to ganger i *Tjodrek Munk*. Første gang er da Olav den Hellige forsøker erobre Norge trakk han seg «til det Øvre fylke» da Svein, onkelen til Jarl Håkon som hadde fått styre deler av Norge, og Olav dro vekk fra trønderne. *Tjodrek Munk* sier at han gjorde dette fordi «kongen ikke hadde tro på hjelp fra trønderne – for han kjente deres karakterløshet og ustadighet» (Kraggerud 2018, XV:13). Her finner vi en negativ beskrivelse av trønderne ikke ulikt andre kilder fra denne tiden og det er helt klart *Tjodrek Munk* tenker på trøndernes «svik» mot kong Olav den Hellige.

Den andre gangen trønderne blir spesielt nevnt er da kong Olav den Hellige forsøker å ta Norge tilbake fra dem som fordrev ham ut. *Tjodrek Munk* skriver at «Da trønderne fikk høre om kongens ankomst, samlet de seg i byen Nidaros som én mann mot Herren og hans salvede, unge som gamle i et usalig forbud for å kjempe mot Guds helgen» (Kraggerud 2018, XIX:3).

Dette er de eneste gangene en regional gruppe mennesker blir beskrevet som å gjøre visse handlinger hos *Tjodrek Munk*. Når vi ser at trønderne blir beskrevet negativt i *Tjodrek Munk* kan vi lure på om verket legger skylden for kong Olav den Helliges død på trønderne, slik andre kilder fra som *Fagerskinna* og *Ågrip*? Merkelig nok ikke. I motsetning til *Fagerskinna* hvor trønderne blir virkelig klandret for å ha markert seg ut mot kong Olav den Hellige og dette også understøttet i hvordan kong Magnus den Gode gikk frem mot dem, skiller *Tjodrek Munk* seg her.

Til tross for at *Tjodrek Munk* beskriver trønderne negativt for å ha «karakterløshet og ustadighet» legger *Tjodrek Munk* hovedskylden for kong Olav den Helliges død ikke på trønderne, men derimot alle nordmennene får skylden for kong Olav den Helliges død. Han skriver «Da knapt tre år var gått etter dette, besluttet nordmennene, drevet av sen ager på grunn av den forbrytelse de hadde begått mot Olav den hellige... at det skulle sendes bud på Magnus, Hellig-Olavs sønn, som da var en gutt på ti år, for de ønsket i det minste å gi tilbake til sønnen hva de grusomt hadde tatt fra faren» (Kraggerud 2018, XXI:1). Her ser vi hvordan

det er alle nordmennene som blir beskyldt og ikke bare trønderne. Faktisk, trønderne får ikke noe spesielt ansvar hos *Tjodrek Munk* i det hele tatt og skylden faller på alle nordmennene.

Jeg mener det finnes en mulig grunn til hvorfor *Tjodrek Munk* legger skylden på alle nordmenn istedenfor trønderne alene. Det er åpenbart at *Tjodrek Munk* drar paralleller mellom Jesus Kristus og kong Olav den Hellige og ønsker å fremstille kong Olav den Hellige lik som Jesus Kristus. Slike paralleler til bibelen er kjent i sagaene, som *Heimskringla* hvor Bagge har pekt til Olav Tryggvassons liv unge liv som å ha paralleller til personer i gamle testamentet og likhetstrekk har også blitt gjort med kong Olav den Hellige som går ut i viking da han var 12 år og Jesus som lærte bort i tempelet da han var 12 år (Sett inn referanse til Bagge her).

Spørsmålet i om hvem som har skylden for Kristus sin død på korset har vært diskutert helt siden han døde på korset og til og med ikke-kristne har blandet seg inn i diskusjonen. Det er dem som mener at det ikke er en spesiell gruppe som har skylden for at Jesus Kristus ble drept, men at skylden ligger på hele menneskeheten. At hele menneskeheten er fordømt for Kristus død er sterk fordi den fra et kristent syn viser hvorfor alle må komme til ham og be om tilgivelse og frelse.

Denne tolkningen passer veldig bra sammen med *Tjodrek Munks* beskrivelse av at det er nordmennene som helhet som har skylden for kong Olav den Helliges død og jeg mener derfor det er en mulig forklaringen på hvorfor nasjonale beskrivelser blir gitt og ikke regionale.

Den finnes også en potensiell annen grunn til at nasjonale beskrivelser blir gitt, og det kan ha å gjøre med tiden *Tjodrek Munk* befant seg i. I hans tid var det borgerkrig i landet og han avskydde dette. Han avslutter verket sitt med kong Harald fra Irland som ble konge fordi han ikke ville fortelle om de onde handlingene som ble begått i innbyrdeskrigene (Kraggerud 2018, XXXVIII:3). *Tjodrek Munk* sier også hvordan Olav den Hellige spesielt hatet «å spille menneskeblod og det især i borgerkriger» (Kraggerud 2018, XIX:7).

Dette kan også være grunnen til at det regionale har ellers lite preg hos *Tjodrek Munk*. Muligens ønsker han å få en slutt på konger som blander seg inn i det han anser være kirkelig område og han ønsker at fedrelandet skal samles seg igjen til et, og i dette er regionale konflikter et stort problem.

Uansett hva grunnen til at *Tjodrek Munk* velger å ikke gi trønderne den største skylden for å ha drept kong Olav den Hellige, er det tydelig at *Tjodrek Munk* er enig med kilder som

Fagerskinna, *Ågrip* og *Håkon Håkonsson saga* i at trønderne skiller seg ut i å være mer selvstendig og opprørsk enn andre regioner i Norge.

Etter å ha sett gjennom både *Ågrip*, *Fagerskinna* og *Håkon Håkonsson saga* på hvordan trønderne blir fremstilt og oppfattet, tyder det sterkt på at oppfattelsen av trønderne som mer selvstendige og mer opprørske enn andre folk i landet er en utbredt oppfattelse i kildene. Kanskje dette er noe av svaret på spørsmålet til Jakobsson om hvorfor i *Heimskringla*, etter at kong Magnus den Gode dør, at «trøndere» blir nevnt i tillegg til «nordmenn» (Jakobsson 1999, 96). Trøndernes viktige posisjon, med Nidaros som senter, er nok helt klart en del av forklaringen på hvorfor de har en unik posisjon i sagamaterialet.

Forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet

Trøndernes sterke regionale identitet kommer også frem i *Fagerskinna*. I anledningen til kong Magnus den Godes forfølgelse og hevnaksjoner mot trønderne kommer mange uttrykk for en sterk regional trøndersk identitet frem. *Fagerskinna* forteller hvordan bøndene i Trøndelag følte seg utsatt og sa at «de talte seg også harme over at trønderne skulle ha mindre rett enn folk ellers i landet» og at «De sa også at Trondheimen i alle tider hadde vært Norges hode, men var nå gjort til en slagmark: «Før vare våre frender Norges mektigste menn, nå er vi kongens treller»» (Titlestad 2008, 220).

Her vises en forestilling om en sterk regional identitet hvor trønderne er et stolt folk som ser på seg som «Norges hode» og å ha vært «Norges mektigste menn». Den regionale identiteten blir trukket sammen med den norske nasjonalidentiteten i dette tilfellet. Det er hva trønderne har hatt for stilling i Norge som er det de ønsker å fremheve om seg selv. Trønderne sier også i *Fagerskinna* at de føler seg mer undertrykt og utsatt enn de andre regionale folkene i landet og at de føler seg som «kongens treller». *Fagerskinna* later her til å ha en sympati med trøndernes lidelse ettersom den ikke sier noe om hvordan trønderne hadde skapt denne situasjonen selv etter å ha drept kong Olav den hellige. Det blir raskt enighet blant kongens støttespillere om at han må gå mindre hardt frem mot trønderne. At kongen velger å lytte er hva som gjør at han får tilnavnet «den gode».

Denne regionale identiteten står også i et sterkt forhold til den nasjonale identiteten, i *Fagerskinna*. Dette er det få forskere som har kommentert på, noe som er merkelig i all den tid den regionale identiteten blir trekket frem som viktigere enn den nasjonale. I *Fagerskinna* er trønderne stolte over å ha vært «Norges hode» og «Norges mektigste menn» noe som viser forholdet at mellom den regionale identiteten og nasjonalidentiteten sto tett sammen. Norge er

viktig for deres regionale selvforståelse ettersom de har vist seg å være viktig og sentral for Norges styring i tidligere tider. Forholdet mellom den regionale og nasjonale identiteten er dermed presentert som kompletterende.

Vi ser også det samme fenomenet andre steder i *Fagerskinna*. Et av de tydeligste tegnene på hvordan forskjellige regionale grupper støtter opp hverandre som nordmenn finner vi i et av kvadene om kong Håkon den gode. Der står det:

«Han ropte på håløyger
som om holmryger.
Jarlers banemann
for til slaget,
den gavmilde hadde stor
støtte av nordmenn,
danenes skrekk
sto under gullhjelmene»
(Titlestad 2008, 72).

I kvadet finner vi tegnet på at den regionale identiteten slutter seg opp til en større nasjonalidentitet ved møte med utenlandske krigere, slik som danene.

Vi finner det samme igjen også i *Håkon Håkonsson saga* hvor hedemarkingene trekkes frem. Det står «Hedemarkingene visste stort mannemot, de skar opp hærpil og nevnte opp menn fra hver tredjedel av Hedmark og hadde vakter ute både dag og natt. De gjorde lovnad over hele Hedmark-sysla, at den mann skulle holdes for landssviker mot kongen som ikke straks var kampklar når det krevdes» (Hødnebo og Magerøy 1979, 103/). Videre står det positivt om hedemarkingenes stridsferdighet mot ribbungene.

Regional identitet er helt klart til stede i *Fagerskinna* og det kommer spesielt frem hos trønderne men også enkelte utsagn i *Fagerskinna*. Med muligens unntak av begynnelsen av innbyrdesstridene er det derimot tydelig at den regionale identiteten ikke får en like sentral rolle som nasjonalidentiteten. Der hvor den regionale identiteten blir utdypet er det ofte slike at den regionale identiteten blir knyttet til andre identiteter, enten den nasjonale eller religiøse.

En annen regional gruppe som blir trukket tydelig frem i *Fagerskinna* er, som nevnt ovenfor, opplendingene. Noe av det første som nevnes tydelig om dem er hvordan de fortsatt var nesten helt hedensk etter kong Olav Tryggvasson sin død, det samme som Trøndelag. Selv om

Opplandene ikke blir direkte nevnt står det at kong Olav den Hellige stevnet øst ved Glomma til seg de hedenske herredskongene «oppe i landet» og tvang dem til å kristendommen, bli blindet eller «skamfert på annen måte» eller landsforvist (Titlestad 2008, 171-172).

Vi blir senere fortalt om en konflikt som oppstår mellom kongen og opplendingene. Denne konflikten går nemlig ut på at forholdet mellom kongen og lagdømme. Jakobsson har fremmet et perspektiv om en konflikt mellom lojaliteten til lagdømme og lojaliteten til kongen. Imsen på sin side har avvist at kildene gir noe uttrykk for lagdømspatriotisme. Nå er det endelig på tide å se på hva vi kan eventuelt finne ut om forholdet mellom lojalitet til kongen og lojalitet til lagdømmene.

Mundal peker også på hvordan regionale kjenninger i de norrøne kvadene blir brukt om kongen. I stedet for å bli kalt «nordmennes kong», blir kongen til tider kalt «sogningenes kong», «hordalendingenes kong» og «møringenes kong». Mundal sier at dette er en del av skaldeteknikken som kalles *pars pro toto*. Dette tyder på en sterkere kobling mellom regional og nasjonalidentitet ifølge Mundal som sier at «når orda for “folket i ein region” kan setjast inn for det vidare omgrepet “nordmenn”, så viser det at førestellinga om den større nasjonale heilskapen er til stades. Kjenningstypen understrekar nok at den regionale identiteten på den tida typen vart laga, var svært sterk, men for at han skal fungere, er det ein føresetnad at ideen om ein heilskap som omfattar menneska frå alle dei norske landskapa, også er til stades» (Mundal 1997, 12)

Lagdømspatriotisme

Som nevnt ovenfor finnes det en viss diskusjon rundt identiteten rundt lagdømmene og om det fantes en regional identitet knyttet rundt disse. Sverrir Jakobsson mener at dette var den sentrale formen for overlokal identitet for nordmennene under middelalderen, mens Steinar Imsen mener at en slik patriotisk følelse rundt lagdømmene er det ikke noe bevis for. Ovenfor har jeg kritisert Jakobssons selektive lesning av *Historia Norvegia* hvor jeg påpeker at hans forståelse av ordet «patria» som kun noe som refererte til lagdømmene ikke holder opp, hverken sammenlignet med andre latinske kilder eller internt i *Historia Norvegia*.

Imsen på sin side mener denne lagdømspatriotismen ikke har noe belegg for seg i kildene, hverken i *Historia Norvegia* eller andre steder. Hvis det virkelig ikke fantes noen slik identitet knyttet til lagdømmene må vi spørre oss hvorfor i så fall, *Historia Norvegia* velger å bruke ordet «patria» for å beskrive disse lagdømmene. Jeg har gitt en viss forklaring i min diskusjon om «ættland» og at det er mulig at *Historia Norvegia* bruker en regional forståelse av

«ættland» om lagdømmene. Uavhengig om dette har noe for seg eller ikke er det verdt å ikke overse bruken av «patria» på lagdømmene og Jakobsson har rett når han sier at ordet hadde en viktig emosjonell betydning. Jakobsson peker også til andre skandinaviske forskere som nettopp fremhever lagdømmets betydning for en overlokal gruppe identitet. Det er derfor verdt å gjøre en mer empirisk undersøkelse på om folk som bodde innenfor lagdømmene hadde en felles identitet eller ikke.

I diskusjonen ovenfor om nasjonalidentitet og kongen har jeg snakket en del om betydningen av lovene for nasjonalidentiteten. En av kongens viktigste oppgaver var å verne og dømme etter de riktige lovene og at utenlandske konger var mer villig til å introdusere sine egne lover enn å følge de nasjonale lovene.

Dersom vi da forstår at lovene var sentral for nasjonalidentitet, gir det da ikke også mening at den ville vært sentral for den regionale identiteten? I Gulatingsloven nevnes en rekke helligdager som skal vernes og følges. Loven ender oppsummeringen med «me skal halda heilage i lagdøme vårt» (Robberstad 1937, 31). Det står også om hvor lang forvarsel det skal være før en kan stille til lagstemning. I den delen av loven står det:

«Alltid når folk skal gjera nokon lagstemning på tinget, då skal dei gjera det med halvmånedsvarsel innan fylket og utanfor fjordungen. Månedsvarsel utanfor fylket og innan lagdømet vårt. To-måneders-varsel innenlands og utanfor langdømet vårt. Tolv-måneders-varsel om mannen er utanlands» (Robberstad 1937, 155).

I begge disse eksemplene finner vi tegn på en fellesskaps følelse rundt lagdømmet «lagdøme vårt» og vi finner en gradvis forståelse fra regional, til innenfor lagdømmet, til det større landet, altså Norge, til utenlandsk. Når det er snakk om «lagdøme vårt» er det vanskelig å tenke at dette ikke viser til en identitet knyttet til lagdømmet. Dersom vi tar i betraktning hvor viktig lovene blir holdt frem i kildene og disse referansene om «lagdømet vårt» gir det ikke mening å ikke gi Jakobsson en viss rett i at lagdømmene utgjorde en form for overlokal identitet.

Hvis vi ser til *Håkon Håkonsson saga* kan vi også finne noen eksempler på en slik identitet knyttet til lagdømmet. I episoden om et av kongevalg møtene, gir Dagfinn Bonde fra Gulatinget, uttrykk for konflikt mellom menn fra Gulatinget og trøndere. Mens Gulatingets menn er tydelig i sin støtte til Håkon Håkonsson er trønderne nølende og vil heller velge noen fra deres egne ætter fremfor Håkon Håkonsson, mens Dagfinn Bonde er tydelig på at Håkon Håkonsson er den rette kongen. Vi ser tegn til konflikt mellom menn fra Gulatinget og

trønderne i Dagfinn Bondes uttalelser hvor han sier at enhver kandidat trønderne utpeker fremfor Håkon Håkonsson vil «vi settes oss mot, både hærmenn og andre som hører til Gulatingslagen». Vi ser en tydelig motsetning mellom «oss og dem» hos Dagfinn Bonde «oss... som tilhører Gulatingslagen» og «dere trøndere» (Hødnebo og Magerøy 1979, 40-42). Her kommer det frem en tydelig forståelse om Gulatingslagen som en enhet og det er derfor sannsynlig å forstå at sagaen har en forestilling om at lagdømmet var et senter for samhold og gruppeidentitet. Dette ville gitt veldig sterk mening i sammenheng til hvordan en forstår *Historia Norvegiae* fremstilling av lagdømmene som «patria».

Fagerskinna forteller også om en konflikt angående penger og arverett ble Erling Skakke rettet frem for å tale med erkebiskopen. Her snakker Erling Skakke til Erkebiskopen om «trøndernes lovbok» og at dette er «den hellige kong Olavs lov». Erkebiskopen nevner også at han ikke vil tale mot at kong Magnus Erlingsson skulle være konge «om du ikke vet at trønderne var krenket i sine lover» (Titlestad 2008, 392). Regionale lover viser seg som et element for regional identitet, men disse regionale identitetene er ikke bare «trøndernes lovbok» men også «den hellige kong Olavs lov» og dette styrker trøndernes lov som ikke bare et utgangspunkt for regional identitet, men en identitet også koblet til deres religiøse og muligens nasjonalidentitet.

Det er kanskje på dette tidspunktet verdt å ta opp igjen diskusjonen om lagdømspatriotisme. Når Imsen sier at vi ikke finner belegg for noen «lagdømspatriotisme» er det to måter å forstå hva han mener. Den første er å forstå det som at lagdømmene ikke utgjorde sentre for gruppeidentitet eller samholdsfølelse. Hvis dette er hva som menes, vil jeg hevde at kildene faktisk gir en slik felles forståelse av en gruppeidentitet rundt lagdømmene. Den andre måten å forstå hva Imsen mener er at han avviser denne motsetningen mellom lagdømspatriotisme og kongeloyalitet som Jakobsson setter opp. Jakobsson mener nemlig at det var to motstridende sentre for lojalitet, den ene var lojalitet til kongen og den andre til lagdømmene. Hvis dette er hva Imsen avviser blir diskusjonen annerledes.

Konflikten mellom opplenderene og kong Harald Hardråde og *Fagerskinna* virker som å vise en konflikt mellom kongen og lagdømme i denne episoden. *Fagerskinna* viser derimot at forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet ikke alltid var kompletterende. Regionale lover blir også trukket frem som noe som utgangspunkt for regional identitet. I et avsnitt om kong Harald Hardråde kommer vi nærmere innpå opplendingenes regionale identitet. *Fagerskinna* forteller om bakgrunnen for Niså-slaget og at dette lå i opplendingenes klagemål mot kong Harald Hardråde. De nevner hvordan «kong Olav hadde gitt dem

rettebøter på mange måter fremfor andre landsmenn. Han hadde lettet avgifter og gitt landets styre under bøndene, slik det ikke var andre steder i landet». Opplendingene forteller hvordan de hadde gjort seg fortjent til disse godene ettersom «opplendingene hadde gitt ham en hær da han vant under seg hele Norge». At opplendingene stod kong Harald Hardråde imot og krevde sine privilegier var noe sterkt mislikte og kongen svarte at «én og samme kongens lov skulle gjelde i hele Norge» (Titlestad 2008, 282). Etter dette herjet og brant Opplandene til bøndene bøyde seg for hans vilje.

Opplendingenes krav om bedre vilkår enn andre områder viser en regional motstand mot en nasjonal politikk i dette eksempelet. Kong Harald Hardråde ønsker at det skal være samme lov i hele landet, mens opplendingene hevder at på grunn av deres gode innsatts for kong Olav den Hellige er de berettiget unntak for dette. Opplendingenes argument er også noe nasjonalt rettet, ettersom de hevder å ha ofret mye for Norges tidligere konge som var kong Harald Hardrådes halvbror, men dette argumentet overbeviste ikke kong Harald Hardråde og det ble strid. *Fagerskinns* fremstilling av hendelsen får det til å virke som han tar side med kong Harald Hardråde, men er forståelig for opplendingenes sak. Norge burde ha én lov, men regionale områder har fortsatt noe rett i at deres innsats burde hedres.

Men det blir et stort steg å gå fra denne ene spesifikke episodene vi finner i *Fagerskinna*, til å si noe om det allmenne forholdet mellom lojalitet til konge og lojalitet til lagdømme. Det meste av hva som står i kildene angående forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet er ikke et drevet av konflikt, i hvert fall ikke lojalitetskonflikt, men hvor regional identitet og nasjonalidentitet går hånd i hånd med hverandre.

Norge befant seg lenge i innbyrdesstrider hvor de forskjellige konge konkurrentene kjempet for kontroll over hele Norge og ofte med støtte fra lagdømmene. Vi ser ikke noen tegn i kildene til at folk fra forskjellige lagdømmer stod i noen stor og tydelig konflikt med kongen slik Jakobsson ser ut til å hevde. Selvfølgelig var det alltid en kamp om interesser og å få kongen til å løfte opp interessene til en gruppe fremfor en annen. Men det virker urimelig å konstatere at på grunn av slikt at det var konkurrerende lojaliteter mellom kongen og lagdømmene hvor den ene kjempet om å få overtaket på den andre. Et slikt syn er det ikke noe støtte for i kildene og på en slik linje virker Imsen sin posisjon mer overtalende enn Jakobsson.

I *Håkon Håkonsson saga* blir vi møtt med flere former for identitet. Jeg har sett på den norske nasjonalidentiteten, men dette var ikke den eneste formen for gruppeidentitet. Det eksisterer også identitet knyttet til kongsemne og regional identitet.

Den sterkeste formen for identitet er som stiger frem *Håkon Håkonsson saga* er derimot ikke den nasjonale eller regionale, men til hvilket kongsemne folk stiller seg opp etter.

Birkebeiner, baglere, ribbunger osv. er de sterkeste og mest tydelige identifikasjonene av hva som utgjør gruppe identiteten i verket. Som regel blir folk identifisert oftere til hvilket kongsemne de støttet seg opp mot enn mot andre identiteter, slik som regional identitet.

Regional identitet dukker også opp i forhold til kongsemne, slik som vist ovenfor, men vekten av lojalitet og gruppe tilhørighet i saken ligger langt tettere opp til hvilket kongsemne «parti» en støttet enn regionale og lokale områder.

For eksempel kan en se hvordan birkebeinerne blir satt opp mot trønderne i hvem de ønsker skal være konge over Norge kort etter kong Håkon Sverreson døde. Det står at «hærmennene» ville ha Håkon Jarl til konge mens «trønderne mælte seg imot og ville ta Inge Bårdsson til konge» noe som erkebiskopen også gav sin støtte til (Hødnebo og Magerøy 1979, 22). Her vises tydelig at det tyngden av lojalitet ligger nærmere på hvilket kongsemne parti en tilhører og at regional identitet ikke er den viktigste formen for identitet. Dette betyr selvfølgelig ikke at det faktisk var slik at regional identitet var mindre viktig enn lojalitet mot kongsemne, bare at i sagaen er det ikke det som blir lagt mest vekt på.

Kong Håkon Håkonsson bruker kampropet til sin farfar i sitt forsøk på å motivere sine menn og det er avslørende for hva slags gruppeidentitet som var viktig, i hvert fall for soldatene, «Fram kristmenn, korsmenn og den hellige kong Olavs menn» (Hødnebo og Magerøy 1979, 220). Koblingen for identitet gjøres her med hva som var kjent for birkebeinerne og kontinuiteten mellom farfaren og kongen blir vektlagt. Kampropet er også tydelig kristen i sitt innhold og dette får også en sterkere betydning når en tar med den sterkt kristne identiteten som gis kong Håkon Håkonssons betydning i Sturlas saga.

Oppsummering

I denne delen har jeg sett på hva kildene har å si om forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet. Det har vært svært få forskere som har diskutert hvordan et slikt forhold blir fremstilt i kildene. Muligens er dette fordi manglende interesse for hva kildene har å si om regional identitet og forstås kanskje som upålitelig eller uinteresserte i en diskusjon om

regional identitet i kildene. På tross av den manglende interessen har jeg forsøkt å bringe inn forskningslitteraturen inn hvor jeg mener den har noe å kommentere på.

Den regionale gruppen som dukker mest opp i kildene og blir fremstilt mest konsistent gjennom alle kildene er trønderne. Trønderne blir fremstilt som mye mer selvstendige og opprørske enn andre regionale grupper i Norge. Dette er et gjennomgående tema gjennom alle kildene med unntak av *Historia Norvegia*, som muligens ikke nevner noe fordi den ellers er så kortfattet om sine beretninger. Det er interessant at latinske, geistlige, fortidssagaer og samtidssagaer er enige om deres fremstilling av trønderne som mer selvstendige og opprørske enn andre regionale grupper.

Det er også blitt rede gjort for kildene legger til grunn for om vi kan snakke om en slags lagdømpatriotisme. To ting er blitt svart på, først er spørsmålet om en kunne finne en slik lagdømpatriotisme i kildene og det andre er til hvilken grad en kan snakke om en lojalitetskonflikt mellom kongen og lagdømmene. Jeg fant at det finnes en visse gruppeidentitet rundt lagdømmene hvor tingmennene ser på seg selv som et felles «vi». Forholdet mellom lagdømmene og kongen var ikke alltid like klart. *Håkon Håkonsson saga* legger til grunn for at konflikten mellom lagdømmene var mer mellom ulike lagdømmer fremfor mot kongen direkte, mens *Fagerskinna* forteller om en episode hvor kong Harald Hardråde ønsket å sentralisere makten rundt seg og dette kom på bekostning til opplendingenes lover. Her fremstår det som en konflikt, og dette kunne trekkes inn i Jakobssons teori om to forskjellige sentre for lojalitet. Jeg mener derimot at det blir for stort steg å se på den ene episoden i *Fagerskinna* som grunnlag for å si at det eksisterte en vedvarende lojalitetskonflikt over tid mellom lagdømmene og kongen. Det var alltid et spørsmål om hvem en var mest lojal imot, sin ætt, kongen, kirken osv. Men at det var en vedvarende konflikt slik Jakobsson fremstiller det finner jeg ikke belegg for i kildene.

Oppsummering av hoveddel

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å svare på spørsmålet om hva uttrykk og kjennetegner som kommer frem angående norsk nasjonalidentitet i de utvalgte kildene. Jeg har rede gjort for en tematisk gjennomgang hvor spørsmål om forholdet mellom fedreland og konge, selvforståelse og forståelse av andre, forholdet mellom religiøs identitet og nasjonalidentitet og forholdet mellom regional identitet og nasjonalidentitet.

I første del rede gjorde jeg for hvordan en kunne forstå fedrelandskjærighet i kildene, hvor de latinske kildene gjennomgående brukte ordet «patria». Jeg gikk gjennom hva Sverrir

Jakobsson sitt argument for at «patria» var et begrep brukt om lagdømmene og representerte en slags «lagdømspatriotisme» og til hvilken grad ordet ble brukt på Norge som helhet. Jeg fant flere eksempler i de latinske kildene hvor «patria» ble brukt om Norge som helhet, til og med i *Historia Norvegia*, som Jakobsson anså som en pålitelig kilde. Jeg gikk videre til å diskutere de norrøne kildene og til hvilken grad vi finner uttrykk for fedrelandskjærighet i de norrøne kildene. Begrepet «fedreland» var et ord som dukker opp sent i norrøne kilder under middelalderen og mest sannsynlig kjente ikke noen av forfatterne blant det utvalgte materialet til ordet. Det fantes et annet begrep «ættland» som også ble brukt, men dette forekom også relativt sjeldent, og var dermed ikke et godt utgangspunkt. Jeg fremmet argumentet at ordet «land» representerte den norrøne ekvivalenten til «patria» i de latinske kildene. Jeg begrunnet mitt utgangspunkt gjennom å henvise til eksempler fra lagdømslovene og hvordan «land» hadde blitt brukt i nasjonale appeller. Med dette som utgangspunkt gikk jeg gjennom kildematerialet og fant at de norrøne kildene flere ganger omtaler land i nasjonale sammenhenger. Jeg gikk også et steg lenger og argumenterte imot posisjonen at «land» og «rike» alltid var synonymmer, men at en faktisk kunne finne et skille mellom «land» og «rike». Etter å ha rede gjort for denne posisjonen, bevegde jeg meg videre for å ta opp rollen kongen spilte for den norske nasjonalidentiteten i kildene. Kongen hadde en viktig posisjon og ble gitt flere nasjonale epiteter gjennom de norrøne sagaene. Kildene gir uttrykk for at *rex iustus* idealet best blir ivaretatt dersom kongen tilhører samme folk som de han hersker over, for dersom kongen tilhører samme folk vil det være lettere å skape allianse bånd og det er større sannsynlighet for at kongen respekterer de nasjonale lovene. Til sist gikk jeg gjennom forholdet mellom kongen og landet, hvor jeg gikk inn i en lang diskusjon med forskningslitteraturen om til hva kildene mente forholdet mellom nasjonalidentitet og konge lojalitet bestod av. Jeg henviste til at kildene får mindre nasjonale uttrykk i de senere kildene som *Håkon Håkonsson saga* og at det kildene ser ut til å være noe kontraintuitivt med påstanden om at kongen ønsket å fremheve det nasjonale og at det nasjonale dermed representerer kongelig synsvinkling. Dersom kongen virkelig ønsket å forsterke tanken om nasjonalidentitet, hvorfor ser vi ikke en økning av nasjonale uttrykk i de senere kildene? Jeg mente også at forskerne har vært alt for lite opptatt av hvilken rolle kirken spilte i å forme den norske nasjonalidentiteten og at kirken også var en viktig faktor.

I andre del gjorde jeg rede for hvordan kildene fremstiller nordmennes selvførelse og hvordan de forstod andre nasjonale grupper. Nordmenn ser på seg selv som dyktige krigere enn andre folk og respekterer andre nordmenn fremfor daner. De blir også fremstilt som å ha

en forståelse av å ha felles forfedre. I møte med andre folk er det danene som er mest konfliktdrevne og flere ganger fremkommer det negative fremstillinger av danene. Spesielt gjelder det drapet på kong Olav den hellige, hvor hans sønn, kong Magnus den gode, blir sagt å ønske å søke hevn over danene for at de hadde drept kong Olav. Samtidig er det også positive fremstillinger av danene som gode kristne og at de er verd å forsvare mot hedninger. Det forekommer også positive fremstillinger av islendinger, spesielt i *Håkon Håkonsson saga*, og det er visse tegn til positive holdninger rundt engelskmennene også. *Fagerskinna* gir noen eksempler på fellestrekk blant de tre skandinaviske landene og nevner ting som felles sedvaner, at de taler «dansk tunge» og viser i et utdrag en likestilling fremstilling av de tre skandinaviske kongene.

Tredje del handlet om forholdet mellom religiøs identitet og nasjonalidentitet og hvordan den religiøse identiteten blir sammenkoblet og støtter opp nasjonalidentiteten. For å understøtte at det religiøse og nasjonale støttet opp om hverandre henviste jeg til historikeren Sverre Bagge sin kommentar om de kongelige helgene. Bagge mente at helgendyrkelsen rundt kong Håkon V. hadde å gjøre med at han var den siste kongen som styrte Norge alene og dette argumenterte jeg for å danne et godt utgangspunkt for å forstå det nasjonale i det religiøse. Her gjorde jeg rede for hva kildene presenterte som synet på Olav den hellige som en nasjonalhelgen som forfatterne er stolte over å henvise til. Jeg gikk også gjennom de geistlige sagaenes bedømmelser på kong Håkon den gode og Håkon Jarl og ønsket å gjøre rede for hvorfor de geistlige kildene bedømmer kongene ulikt. Begge herskerne hadde relativ lik bakgrunn, argumenterte jeg, men det var tydelig at kong Håkon den gode ble sett i mer positiv lys enn Håkon Jarl. Det skjedde en utvikling i de geistlige kildenes bedømmelse av kong Håkon den gode fra å være mest fordømmende med noen positive kommentarer til å anse kong Håkon som en god kristen som ble presset til å frafalle fra troen, men som angret på sitt kompromiss og egentlig beholdt troen. Håkon Jarl derimot er det mye mer enighet blant de geistlige kildene, hvor de har et negativt syn. *Ågrip* er den som er mest positiv hvor forfatteren gir visse positive kommentarer, men skiller seg ikke fra de geistlige i noen betydelig grad. Ingen av de geistlige nevner at Håkon Jarl ble døpt i Danmark etter den danske kongens ønske, men sendte hjem prestene og gikk tilbake til sin førkristne tro med en gang han kom tilbake til Norge. Jeg argumenterte for at forklaringen ligger i en nasjonal tolkning av hendelsene. Selv om *Historia Norvegia* fordømmer kong Håkon den gode sitt frafall forsvarte han fedrelandet mot en utenlandsk invasjon og dette er forfatteren villig til å prise. Det oppstår da en ubehagelig situasjon for de geistlige kildene da de skal omtale Håkon

Jarl, for Håkon Jarl forsvarte fedrelandet akkurat slik som kong Håkon den gode, men forskjellen var at den danske invasjonen var denne gangen kristen og hadde som mål å forsvare Norges selvstendighet og den gamle troen. Dette gjorde at de geistlige satt i en dårlig situasjon, ettersom de ønsket ikke å prise en mann som opprettholdt hedendommen og holdt ute «den rette tro», men de kunne ikke akkurat da den danske kongens side for de ønsket ikke å stå på danenes side i en krig mellom nordmenn og daner. Dette er til stor kontrast til *Fagerskinna* som har ingen problem med å fremstille Håkon Jarl som en slags helt som forsvarer Norge mot danene og ivaretar norsk selvstendighet. Dette viser at forholdet mellom det nasjonale og det religiøse kunne både være utfyllende, men også skape kompliserte situasjoner.

Siste delen av hovedoppgaven gjorde jeg rede for forholdet mellom nasjonalidentitet og regional identitet. Her gikk jeg gjennom hvordan regional identitet kommer til uttrykk i kildene og fant at trønderne er dem som nevnes oftest, og blir ofte presentert som mer opprørske og selvstendige enn andre regionale grupper. Samtidig er de presentert som stolte over å ha vært «Norges hode» og har en forståelse av seg selv som viktige for Norge. Identitet rundt lagdømmene forekommer til en viss grad og det er også mulig å se en slags lagdømspatriotisme og at det forekom konflikter mellom lojalitet til kongen og lojalitet til lagdømme. Derimot er det ikke noe belegg for å snakke om en generell konflikt mellom kongen og lagdømmene og *Håkon Håkonsson saga* fremstiller konflikten mer som mellom ulike lagdømmer fremfor ovenfor kongen.

Konklusjon

Jeg begynte oppgaven med å forsøke å svare på dette gjennom å vurdere forholdet mellom landet og kongen. Her fant jeg at det finnes geistlige kilder som støtter opp rundt en forståelse av «landet» eller «patria» som en del av nasjonalidentiteten. Det var også belegg for å si at det eksisterte et skille mellom forståelsen av «landet» og «riket» og at mens riket kunne ekspandere, ble «landet» forstått mer eller mindre som en fast enhet. Sverrir Jakobsson mener at nasjonalidentitet og konge lojalitet henger sammen og at nasjonalidentiteten er et uttrykk for kongelig ønske om å slutte opp lojalitet rundt seg selv. Kildene derimot viser en tydelig nasjonalidentitet i slaget ved Svolder hvor nettopp nasjonalidentitet ikke knyttet opp mot lojalitet mot kongen. De senere kildene ble mindre preget av slike nasjonale uttrykk enn de tidligere kildene. Sverre Bagge på sin side mener at nasjonalidentitet og nasjonal lojalitet eller kongelig lojalitet ikke nødvendigvis henger tett sammen og Bagge er ikke helt tydelig på hvordan han selv forstår forekomsten av nasjonale uttrykk i kildene. Dersom det ikke var for å øke lojalitet mot kongen, hvorfor forekommer det? Det er ikke helt klart hva Bagge mener.

Når det gjelder selvforståelse er det mest gjennomgående i kildene at nordmenn blir sett på som dyktige krigere. Språk og sedvaner blir også nevnt og felles uttrykk for en forståelse av seg selv som norsk kommer også frem. Konflikter med danene er gjennomgående, og det

forekommer flere negative fremstillinger av danene som mindre kloke og lure enn nordmennene. Samtidig er det også positive fremstillinger, for danene er kristne og selv *Fagerskinna* som ellers anses som anti-dansk, anerkjenner dette. Islendingene er dem som blir fremstilt mest positivt gjennom kildene og det kommer uttrykk for en fellesskaps følelse med islendingene. Det finnes også noen positive kommentarer om engelskmennene, selv om det ikke er veldig omfattende.

Forholdet mellom religiøs identitet og nasjonalidentitet var preget av både støtte og vanskelige situasjoner. På den ene siden spilte kirken og kristendommen en viktig rolle i å forme eller konstruere den norske nasjonalidentiteten. Det religiøse kunne lett støtte opp om det nasjonale og spesielt skjedde dette gjennom Olav den hellige, hvor helgenkongen blir sagt å motivere nordmennene til å kjempe mot en mye større hednings hær. Vurderinger av kong Håkon den gode og Håkon Jarl ble mer problematisk for de geistlige. Selv om begge forsvarte Norge mot en dansk invasjon, er det bare kong Håkon som får noe annerkjennelse for det blant de geistlige, mens Håkon Jarl blir glemt og oversett. Dette mener jeg forklares best ut ifra en konflikt mellom religiøse og nasjonale hensyn. Mens kong Håkon forsvarer Norge mot daner som er hedninger, forsvarer Håkon Jarl Norge mot kristne daner som har som mål å kristne Norge. *Fagerskinna* har derimot ikke noen problemer med å hedre Håkon Jarl for dette og Indrebø har nok rett at dette stammer fra at *Fagerskinnas* sterke nasjonale posisjon.

Til sist gjorde jeg rede for hvordan regional identitet blir omtalt i kildene. Trønderne er den gruppen som omtales mest, og de er mye mer selvstendige enn andre grupper. De fremstilles som å ha en strek identitet rundt seg selv, samtidig som de også er stolte over å ha hatt en viktig posisjon som nordmenn. Belegg for identitet knytte rundt lagdømmene finnes, men tanken om at det eksisterte en lojalitetskonflikt mellom kongen og lagdømmene er det ikke mye belegg for.

Kilder

Driscoll, M.J. 2008. *Ágrip af Nóregskonungasögum: A Twelfth-Century Synoptic History of the Kings of Norway*, Viking Society for Northern Research

Ekrem, Inger & Lars Boje Mortensen. [e-book 2006]. *Historia Norwegie*, Museum Tusculanum Press,

Folkenes, Kåre, 2004. *Morkinskinna: Norske kongesoger 1035-1157*, Dreyer Forlag.

Holtmark, Anne. 1964. *Håkon Håkonssons saga*, Aschehoug

Íslenzka Fornritafélag. 2013a. *Hákonar saga Hákonarsonar : I : Boglungasaga*.

Jubileumsutg. ed. Vol. 1. Reykjavík: Hið íslenzka Fornritafélag,

Íslenzka Fornritafélag. 2013b. *Hákonar Saga Hákonarsonar : 2 : Magnúss Saga Lagabætis*.

Jubileumsutg. ed. Vol. 2. Reykjavík: Hið íslenzka Fornritafélag,

Kraggerud, Egil. 2018. *Theodoricus: De Antiquitate Regum Norwagiensium*, Novus Press,

Hødnebo, Finn & Hallvard Magerøy. 1979. *Norges kongesagaer. 4 : Håkon Håkonssons saga ; Magnus Lagabøtes saga* Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Munch, P.A. & Unger, C.R. 1847. *Fagrskinna: Kortfattet norsk Konge-Saga fra Slutningen af det tolfte eller Begyndelsen af det trettende Aarhundrede* , Det Kongelige norske Frederiks Universitet,.

Robberstad, Knut. 1937. *Gulatingsslovi*, Samlaget,

Titlestad, Torgrim. 2008. *Fagrskinna: Sagaen om Norges konger* , Saga Bok, Stavanger,

Titlestad, Torgrim. 2022. *Ågrip: En norsk kongesaga*, Saga Bok AS,

Forskningslitteratur

Bagge, Sverre. 2004. «A Hero between Paganism and Christianity. Håkon the Good in Memory and History.» *Poetik und Gedächtnis: Festschrift für Heiko Uecker zum 65* 185-210.

—. 2000. *Mennesket i middelalderens Norge*. Oslo: Aschehoug.

Bagge, Sverre. 1995. «Nationalism in Norway in the middle ages.» *Scandinavian Journal of History* 20 (1): 1-18.

—. 1991. *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley: University of California Press.

Einarsdóttir, Ólafía. 2001. Fagrskinna, forfattelsesstidspunkt, Olaf Haraldsson - Tyskland - Håkon Håkonsson. I: Bela Brogyanya (hrsg.) *Germanisches Altertum un christliches Mittelalter*. Festschrift für Heinz Klingenberg zum 65. s 51-89. Hamburg

Gat, Azar. 2013. *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism*. Cambridge University Press.

Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism* . Oxford: Cornell University Press.

Halvorsen, Eyvind Fjeld. 1959. «Fagrskinna.» I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, 139-140. Oslo.

Heggstad, Leiv. 2008. *Norrøn Ordbok: 5. utgåva av GAMALNORSK ORDBOK*, Samlaget

Hermanson, Lars. 2009. *Bärande band : vänskap, kärlek och brödraskap i det medeltida Nordeuropa, ca. 1000-1200*. Lund: Nordic Academic Press.

- Hobsbawm, Eric J. 1992. *Nations and Nationalism since 1780: Program, myth, reality*. Cambridge University Press.
- Hægstad, Marius og Alf Torp. *Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding*, Kristiania : Samlaget, 1909, 546
- Imsen, Steinar. 2015. *Land og fol i den norrøne verda ca. 900-1450*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Indrebø, Gustav. 1917. *Fagrskinna*. Kristiania : Grøndahl.
- Jakobsson, Sverrir. 1999. «Defining a Nation: Popular and Public Identity in the Middle Ages.» *Scandinavian Journal of History* 24 (1): 91-101.
- Krag, Claus. 2009. *Norges Historie fram til 1319*. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leach, Henry Goddard. 1909. «The Relations of the Norwegian with the English Church, 1066-1399, and Their Importance to Comparative Literature.» *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 44 (20): 531-560.
- Lunden, Kåre. 1995. «Was there a Norwegian national identity in the middle ages?» *Scandinavian Journal of History* 20 (1): 19-33.
- Melve, Leidulf. 2010. *Historie: Historieskrivning fra antikken til i dag*. Oslo: Dreyer Forlag.
- Mundal, Else. 1997. «Framveksten av den islandske identiteten, dei norske røtene og forholdet til Noreg.» *Collegium medievale* 10: 7-29.
- ONP: Ordbog over det norrøne prosasprog*. «feðrland», Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab. Nettadresse: <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o19796> (Hentet 18.11.2022)
- Opsahl, Erik. 2002. «‘Norge [...] thette rige som vort federne rige og land’: Norsk identitet i Lydriketida (1537–1660).» *Historisk tidsskrift* 81: 99-118.
- Opsahl, Erik. 2017. «Danskhed.» *Historisk Tidsskrift* 473-483.
- Opsahl, Erik. 2009. «I hvilken grad oppstod norsk nasjonalfølelse og identitet i middelalderen?» I *Tankar om ursprung. Forntiden och medeltiden i nordisk historieanvändning*, 35-52. Stockholm: Historiska museet.
- Opsahl, Erik. 2012. «Nasjonal identitet i middelalderen? Båhuslen som del av et norsk nasjonalt fellesskap i middelalderen.» *Bohusläns museum : Rapport* 11-22.

- Opsahl, Erik. 2017. «Norwegian Identity in the Late Middle Ages, Regnal or National?» *Frühmittelalterliche Studien* 51: 449-460.
- Rian, Øystein. 2001. «Norsk identitet i den dansk-dominerte oldenborgstaten.» *Historisk Tidsskrift* 80: 517–530.
- Roshwald, Aviel. 2006. *The Endurance of nationalism*. Cambridge University Press.
- Smith, Anthony D. 1988. *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell.
- Storli, Inger *Ottars Vergen – En reiseberetning fra 800-tallet*, Orkana Akademisk , 2018
- Titlestad, Torgrim. 2010. *Sagakongene: Harald Hårfagre*. Oslo: Saga Bok AS & Spartacus Forlag AS.
- Tønnesson, Steinar. 1992. «Hva er borgerkrig?» *Arbeiderbladet*, 27 Mars: 7.
- Østerud, Øyvind. 2018. *Nasjonalisme*. Oslo: Dreyers Forlag.